

Kultur som diplomatisk virkemiddel

Et kritisk diskursanalytisk perspektiv på bruken av
kulturbegrepet i Utenriksdepartementets tekster

Donia Lina Nilsen

Masteroppgave i medievitenskap
Institutt for informasjons- og medievitenskap
Universitetet i Bergen
Juni 2011

Forord

Den 12. juni 2008 fikk jeg en telefon fra den Kgl. norske ambassade i Ottawa, Canada. 1. august 2008 var jeg på plass for å være praktikant i seks måneder. Der lærte jeg om utenrikspolitisk praksis; om omdømme, diplomatiet, kulturformidling og om utfordringene ved å spre Norges glade budskap. Kort oppsummert startet interessen for hvordan kultur formidles i diplomatiet her.

Veien til i dag og avslutningen av dette prosjektet har vist seg å være både lærerik og krevende. Stor takk til veileder Jan Fredrik Hovden som lærte meg om det harde klima i den øvre akademias sfære, og instituttet for å være mitt andre hjem i innspurten. Ellers vil jeg også takke studentene på lesesal 637¹ og 634², men spesielt Katrine, Line og Ingebjørg³, for moralsk støtte og et hint av sosialt liv i stressende perioder. Stor takk også til Evy for tålmodighet til korrektur av hele oppgaven, og Pia og Ingebjørg for korrekturlesning av deler. Videre vil jeg takke Erlend for herlige adspredelser i Italia som en oppladning til den uten tvil mest krevende perioden i tilværelsen som student.

Donia Lina Nilsen
Bergen, juni 2011

¹ spesielt Mats, Terje, Erik, Thomas og Karen Sofie

² spesielt Silje og Krister – og Emil

³ uformelt kalt Ichibanden, hvor navnet stammer fra et kjært sushi-takeout-sted

Abstract

This thesis focuses on the use of the term culture in foreign policy documents from a critical discourse perspective. The main focus is on how the term is used, and how the use of culture within foreign policy is legitimized within foreign policy discourse. The basis for the textual analysis is a White Paper on the main areas of Norwegian foreign policy, Stortingsmelding nr. 15 (2008-2009) *Interesser, ansvar og muligheter*, as well as 58 texts signed Foreign Minister Jonas Gahr Støre which use the term culture and have been published in Norwegian newspapers in the period 17th of October 2005 until the end of 2010.

The two main perspectives in question are the relationships between the cultural policy and foreign policy rationales and priorities on one hand, as well as the relationship between the White Paper and the newspaper texts on the other. There are three main aspects of culture that stand out as thematically separate in the texts, with one being institutionalized cultural expressions, the second being cultural heritage and the third revolves around the development of a multicultural society. The analysis focuses on the similarities and differences in the positioning of the term culture in evaluations, modality and legitimization. The legitimization and the instrumental approach to culture from a foreign policy perspective are discussed in relation to cultural policy and cultural theory. The discussion considers how the instrumental approach to culture is generally not explicit in the newspaper texts compared to the White paper, and that even though there is a general awareness in the texts that an excessive instrumental focus on culture as a foreign policy tool could result in a weakening of the credibility of the cultural expressions, there is comparatively little regard to this tension between the intrinsic and the use value of culture.

Innhold

Forord	3
Abstract	4
Innledning	6
1.1. <i>Oppgavens struktur</i>	9
2. Kulturbegrepet, problematisert	10
2.1. <i>Beskyttelse av kulturarven og det enhetsbaserte kulturbegrep</i>	11
2.2. <i>Kulturen er verdifull, og kulturen skaper vekst</i>	14
2.3. <i>Utenrikspolitikk og ønsket om kulturell påvirkning</i>	15
3. Når utenrikspolitikk og kulturpolitikk møtes	17
3.1. <i>Historikken som kontekst</i>	17
3.2. <i>Konflikter i møtet mellom kulturpolitikk og utenrikspolitikk</i>	21
3.3. <i>Det politiske kulturløftet og instrumentelle målsetninger</i>	23
3.4. <i>Mellom strategi og troverdighet</i>	26
3.5. <i>Utenrikspolitikk i mediebildet: immun mot kritikk?</i>	28
3.6. <i>Utenriksministerens politikerrolle i mediene</i>	31
4. Et diskursanalytisk perspektiv	34
4.1. <i>Kritisk diskursanalyse</i>	36
4.2. <i>Utvalg av tekster</i>	42
4.2.1. <i>Utvalg av avistekster</i>	44
4.3. <i>Tekstanalyse: Introduksjon til analysekategoriene</i>	48
4.3.1. <i>Modalitet og evaluering</i>	48
4.3.2. <i>Legitimering</i>	51
5. Kulturbegrepet i tekst, diskursiv praksis og sosial praksis	54
5.1. <i>Stortingsmeldingen: en introduksjon</i>	54
5.2. <i>Avistekstene: en oppsummering</i>	57
5.3. <i>Introduksjon til tekstanalysen</i>	59
5.4. <i>Tekstanalyse I: Kulturarbeidets utenrikspolitiske potensial</i>	59
5.5. <i>Tekstanalyse II: Kulturelt fellesskap og kulturarv – verdier og forandring</i>	68
5.6. <i>Tekstanalyse III: Det gode flerkulturelle fellesskap, nytte og verdi</i>	73
5.7. <i>Diskursiv praksis</i>	80
5.7.1. <i>Etablerte diskurser og interdiskursivitet</i>	80
5.7.2. <i>Tekstproduksjon</i>	83
5.7.3. <i>Tekstkonsumpsjon</i>	87
5.8. <i>Sosial praksis</i>	90
5.8.1. <i>Strategi og troverdighet – styrende faktorer?</i>	95
Avsluttende kommentarer	97
Kilder	99
<i>Avistekster</i>	99
Litteraturliste	101

Innledning

Nasjonal kultur anses for å være noe som kan brukes for å gjøre et land synlig internasjonalt, men nasjonen Norge forbindes sjelden med kultur¹. I 2006 var det Ibsen som var norsk kulturs fanesak internasjonalt, året etter var det Grieg som skulle fremme nasjonen og dens kultur. Etter fulgte Wergeland, Hamsun og Bjørnson sist i 2010. Med Kulturløftene som kom i 2005 og 2009 økte det internasjonale fokus, og kultur skulle for alvor inn i alle ledd av forvaltningen. Det å løfte kultur som sektor til en høyere status og bevissthetsnivå i samfunnet har påvirket behovet for samarbeid på tvers av departementene. Samtidig øker fokuset på internasjonale perspektiv i alle departement, noe som legger press på Utenriksdepartementets (UD) samordnende rolle i forhold til omverdenen.

Mens noen hevder at kultur er for lite prioritert og har for få midler å arbeide med², er det andre som er skeptisk til at kultur skal *brukes* for å nå politiske målsetninger.

Særlig UDs kulturledelse burde vite at banal salgsretorikk støter bort de skapende krefter i norsk kulturliv, som lenge har vært på vakt mot å bli misbrukt for kommersielle og politiske formål. – Willy Brandt sa i sin tid at en utenriktjeneste bæres av tre søyler: politikk, økonomi og kultur. De tre skulle være likeverdige. Kultur skal være et mål i seg selv. (Andenæs 31.03.2006), sitat Erik Rudeng direktør, Fritt Ord.

Sett i forhold til diskusjoner rundt Norges omdømme, globalisering av mediene og tilgjengelighet av kulturelle uttrykk fra andre deler av verden, er utforskningen av legitimeringen av kultur i utenrikspolitikken høyst aktuell. Identitetsmessige, estetiske og ulike samfunnsmessige aspekter av kulturbegrepet dukker opp som potensielt overlappende, problematiske og uklare. Begrunnelser for kultursatsningen gis ulik vekt, settes opp mot hverandre og prioriteres både innenfor ett politisk område og på tvers av departement. Siden kulturpolitikken og utenrikspolitikken har grunnleggende ulike målsetninger, har samarbeidet vist seg å være problematisk. Internasjonalt kulturarbeid kompliserer og utfordrer dermed forholdet mellom to ulike politiske prioriteringssystem. Kulturpolitikken er på den ene siden

¹ Kultur er en av hovedområdene rapporten "Improving Norway's reputation" anbefaler en forbedring, siden funnene i rapporten viser at det er meget lite internasjonalt gjenkjennbar kultur fra Norge (Thorkildsen og Kavli 2009).

² Eksempelvis et utspill fra kunstnerisk leder for Melafestivalen Khalid Salimi "Det er så lavt prioritert at det er skammelig. Jeg sier ikke at det ikke skjer noe, men Utenriksdepartementet har bare smuler som spres ut her og der." Guttormsen, A. (04.08.2010). Skammelig norsk kultursatsning i utlandet. [Vårt Land](#).

følsom for politiske endringer, hvor den politiske agenda i varierende grad påvirker bevilgningene til kunststartene. På den andre siden er Utenriksdepartementet det eldste, største og mest politisk stabile departementet, hvor enigheten om kontinuitet er svært viktig for å kunne opprettholde et konsekvent forhold til det internasjonale samfunn. Utenrikspolitikken må samtidig både forholde seg både til en skiftende politikk innenriks og endringer i den internasjonale politikken. UDs virkeområde er sentrert rundt å profilere de områdene norske aktører er konkurransedyktige, som prioriteres som viktige for nasjonen og som faller innenfor de norske interessene sikkerhet, engasjement (bistand), økonomi, energi, klima og miljø, samt internasjonal organisering (St.mld.15 2009), men de siste tiårene har imidlertid bevisstheten rundt kulturelle aspekter ved internasjonal samhandling økt og UDs rolle har økt tilsvarende.

Diskusjonen har ulmet i pressen, hvor kulturorganisasjoner gjerne ønsker mer fokus og mer økonomisk støtte, mens forskere og kunstnere gjerne er mer skeptisk eller rett og slett motstandere av hvordan Utenriksdepartementet ønsker å *bruke* kultur til politiske formål. Hvordan posisjoneres kulturens plass i utenrikspolitiske dokumenter? Tar begrunnelsene hensyn til ulike standpunkt? På hvilke måter blir kulturbegrepet brukt, hvordan kobles begrepet til andre begreper, hva forventes det at kultur kan utrette i utenrikspolitisk forstand? Følgende sitat var utslagsgivende i forskningsinteressen for emnet, da spesielt sammensetningen av begrepene ”utnytte” og ”strategi” med ”naturlig” og ”fritt” da det både impliserer en instrumentalisering av kulturen og et ønske om å opprettholde kulturens uavhengighet;

For å utnytte kulturens utenrikspolitiske potensial maksimalt, er det nødvendig at departementene arbeider godt sammen. Strategien må være samordnet og rollefordelingen tilpasset dagens situasjon. (...) En klargjøring av ansvars- og arbeidsdeling må for det første på en naturlig måte ivareta kulturfaglige perspektiv på den ene siden, og utenrikspolitisk begrunnede kulturtiltak på den andre; og for det andre sørge for at samspillet mellom internasjonal og nasjonal kulturutøvelse får utvikle seg fritt. (St.mld.15 2009: 173).

Videre kan en finne eksempler på at en slik holdning til kulturarbeid er lite ønskelig: ”Kulturen skal leve sitt eget liv og trenger ikke å være et redskap for noe annet. Et kulturuttrykk er og blir godt nok i seg selv. Det legitimeres ikke fordi det også er bra for noe annet.” (#18³). Det interessante med dette siste sitatet er at det er hentet fra en avistekst undertegnet utenriksministeren, og spørsmålet som da dukker opp er om det er slik at

³ Støre, J.G. (11.09.2009) ”Utenrikspolitisk grunntone”, Morgenbladet. Avistekst nummer 18 i utvalget, en komplett liste finnes i Kilder

budskapet om kulturens rolle i utenrikspolitikken formidles ulikt på tvers av teksttyper? Hvordan har det seg at to tilsynelatende gjensidig utelukkende perspektiv på kulturens verdi kan stå side om side i utenrikspolitikken? Problemstillingen for prosjektet er å undersøke *hvordan kulturbegrepet, og spesielt kulturens rolle, artikuleres i utenrikspolitikken på tvers av stortingsmelding og avistekster*. Dette innebærer at en må forholde seg til to overordnede forhold – hvor det innholdsmessige ligger i brytningen mellom kulturpolitikken og utenrikspolitikken hensyn og det uttrykksmessige ligger i overgangen mellom stortingsmeldingen og avistekstene.

Dette er dermed et tematisk omfattende prosjekt. Siden det som skal undersøkes ligger i brytningen mellom ulike politiske områder med ulike praksiser og blir diskutert i pressen, forholder det seg til store temaer som globalisering, diplomati, demokrati, ytringsfrihet, identitet, verdier og mangfold, samt teoretiske perspektiver på politikk, diskurs, sosiale felt, offentlighet, genre og retorikk. Et så stort interessefelt krever sine avgrensninger, så denne oppgaven vil tematisk, metodisk og teoretisk sett forholde seg primært til ulike perspektiver på kulturbegrepet, Utenriksdepartementets praksiser i forhold til Kulturdepartementet og forvaltning av internasjonalt kulturarbeid i et kritisk diskursanalytisk perspektiv. Dette er fordi den primære interessen var kulturbegrepet i brytningen med det internasjonale, og spesielt med tanke på UD's tvetydige holdning til forvaltningen av det kulturelle sett i forhold til egenverdi og instrumentalisering.

Videre vil problemstillingen belyses med en kritisk diskursanalyse av konkrete tekster for å kunne si noe om forholdet i kommunikasjonen av et budskap på tvers av teksttypene stortingsmelding og avistekst. Utvalget av tekster består av Stortingsmelding nr. 15 (2008-2009) *Interesser, ansvar og muligheter*, samt avistekster undertegnet utenriksministeren i perioden før, under og etter denne meldingen, altså fra starten av Stoltenberg II-regjeringensperiode (17. oktober 2005) frem til utgangen av kalenderåret 2010⁴. Diskursanalyse gir mulighet til å stille spørsmål til tekstene som skal bidra til å synliggjøre selvfølgeligheter, og dermed aktualisere/tydeliggjøre det som blir antatt som naturlig (Winther Jørgensen and Phillips 1999: 33). Prosjektets omfang har dermed gjort det mulig å fokusere på UD's tekstlige diskurs, mens en analyse av den sosiale rammen må baseres på andrehåndskilder. Fokuset i analysen vil ligge i tekstanalysen av datamaterialet og en

⁴ Begrunnelsen for dette finnes i kapitlet *Et diskursanalytisk perspektiv*.

diskusjon av forholdet mellom tekst og diskurs. Kritisk diskursanalyse gir mulighet for å sette analysen av konkret språkbruk i en større sosial kontekst for å tematisk sett drøfte de teoretiske perspektivene rundt verdien knyttet til kulturbegrepet og diskursive endringer i forhold til dette. Innenfor disse rammene har ikke en omfattende resepsjonsanalyse vært mulig, men det vil bli referert til en del eksempler fra diskusjoner i pressen rundt utenrikspolitiske målsetninger med kulturarbeidet.

1.1. Oppgavens struktur

I den teoretiske rammen vil det gjøres rede for ulike syn på og aspekter ved kulturbegrepet sett i forhold til kulturpolitikkenes begrunnelser. Deretter vil en gjennomgang av de politiske betingelsene og kontekst gi en bakgrunn til analysematerialet. Dette vil være med på å klargjøre forskjellene i prioriteringer og legitimeringsstrategier som er brukt henholdsvis innen kulturpolitikken og utenrikspolitikken. Her vil utenrikspolitikkenes forhold til media drøftes avslutningsvis.

Med problemstillingen, teorien og konteksten som bakgrunn vil det så argumenteres for hvorfor og hvordan kritisk diskursanalyse vil bidra i analysen av datamaterialet. Jeg vil argumentere for at temaet og datamaterialet er av en slik karakter at det er hensiktsmessig å analysere disse som diskursive kommunikasjonsprosesser på grunnlag av produksjonsmønster og funksjon. Videre vil jeg gjennomgå valget av analysemateriale og tekstanalysekategoriene modalitet, evaluering og legitimering.

Analysen vil drøfte tekstenes rammer for produksjon og lesning, samt fokusere på hvordan kulturbegrepet brukes i datamaterialet i henhold til tekstanalysekategoriene. Analysen vil avslutningsvis drøfte forholdet mellom tekstene og deres diskursive og sosiale praksis for å sette tekstanalysen i en større diskursiv sammenheng. Til slutt vil det bli diskutert hvordan bruken av kulturbegrepet kan ses i lys av forholdet mellom strategisk tenkning og ønske om troverdighet.

2. Kulturbegrepet, problematisert

Siden prosjektet fokuserer på hvordan kulturbegrepet brukes, vil den forskningsteoretiske rammen sette kulturbegrepets ulike sider og aspekter i forhold til kulturpolitiske målsetninger. I samfunnsvitenskapelig sammenheng brukes gjerne kulturbegrepet ”først og fremst som dekkende for ideer og verdier som gjør seg gjeldende i samfunnslivet” (Schackt 2009: 159). Det finnes imidlertid utallige ulike definisjoner av kultur da det er både et akademisk, politisk og hverdagslig begrep. I antropologien uttrykkes det en bekymring rundt et etter hvert vagt kulturbegrep og ”mange antropologer etter hvert har funnet det problematisk å forholde seg til et kulturbegrep som brukes stadig i politiserte sammenhenger, der bruken tilsynelatende henter sin legitimitet fra begrepets faglige status.” (Schackt 2009: 15f). Når det gjelder definisjoner av kulturbegrepet, skriver Bjørnsen at Kulturdepartementet ikke så det som sin rolle å definere kulturbegrepet, og at dette er blitt repetert på 1980- og 1990-tallet (2009). Kulturpolitisk sett opererer en gjerne med det ”utvidete kulturbegrep”, som kommer fra politisk motivert vilje til å inkludere aktiviteter i sektorer som idrettsorganisasjoner og fritidsaktivitetsgrupper (Schackt 2009: 8).

”Ud over sport er der få andre områder, der er så tæt forbundet med nationalitet, som kultur.” (Andreasen 2007: 63). Diskusjonen om nasjonal kultur dreier seg ofte om hva dette begrepet ”norsk kultur” faktisk inneholder, og hva det *kan/skal/bør* inneholde. Prioriteten i dette prosjektet er heller å undersøke hvordan en slik konstruksjon opprettholdes og begrunnes i språket, og da spesielt begrepets kvaliteter knyttet til Norge i form av stat og nasjon i brytningen med det internasjonale. Interessen er da spesielt knyttet til spørsmålet rundt hva som skjer når en skal projisere et enhetlig bilde av noe så fragmentert som en nasjon – denne holdningen viser til en tanke om en viss stabilitet i denne nasjonale kulturen. “Projecting national culture abroad is essentially about performing the nation, converting the nation into a performance, and thus, ironically, disclosing its fundamental truth as a cultural construct, as an elaborate artwork.” (Paschalidis 2009: 281). I tråd med denne tanken om at nasjonen kan være noe som *utøves*, anser jeg denne opprettholdelsen av konstruksjonen *nasjonal kultur* som en ideologisk diskurs – altså en konstruksjon som er med på å opprettholde et maktforhold⁵.

⁵ Dette er i tråd med kritisk diskursanalyse som er interessert i diskursive praksisers ideologiske virkninger, og på denne måten har teoriene røtter i den marxistiske tradisjon (Winter Jørgensen og Philips 1999: 27).

For å peke fremover til ulike aspekter av kulturbegrepet slik det tas i bruk i utenrikspolitisk sammenheng, er det særlig tre hovedaspekt som skiller seg ut: *Det flerkulturelle, kulturarven og det som har med institusjonaliserte kulturuttrykk å gjøre*. Denne oppdelingen av kulturbegrepet er hensiktsmessig i dette prosjektet fordi utenrikspolitisk diskurs både dreier seg om hvordan Norge påvirkes av verden (globalisering og det flerkulturelle), hvordan Norge forholder seg til verden (kulturarven) og at UD har midler til å støtte kultur gjennom konkret støtte til kunstnere og kulturarbeid gjennom kulturfaglige råd og kulturfaglige organ som arbeider med konkrete, institusjonaliserte kulturuttrykk. Den konkrete kulturstøtten kan separeres fra den prinsipielle diskusjonen om kultur sett i forhold til det flerkulturelle samfunn og en mer identitetsbasert tanke om bevaring av kulturarven. En slik oppdeling av kulturbegrepet trekker på to av kulturbegrepets sentrale aspekter. Kultur som estetisk utfoldelse og kultur i en mer generell antropologisk forstand. På den ene siden kan man anse kultur som en sektor av samfunnslivet basert på sjangre for kunstnerisk utfoldelse, hvor hierarkiske kvalitetsvurderinger er legitimt, mens det på den andre siden er uttrykk for eksempelvis *norsk* kultur som helhet; tanke-, uttrykks- og adferdsmønster tilknyttet en nasjonalitet, da dette er en definisjon som – i motsetning til det estetiske – ikke lar seg oppsummere eller vurdere kvalitetsmessige eller hierarkisk i forhold til andre nasjonale kulturer (Schackt 2009: 7f).

2.1. Beskyttelse av kulturarven og det enhetsbaserte kulturbegrep

For å kunne diskutere hvordan utenrikspolitikken bruker kulturbegrepet, vil det knyttes opp mot hvordan kulturpolitikken har begrunnet kulturstøtten opp gjennom årene. For å gjøre dette vil det trekkes på Bjørnsens kategorisering av kulturpolitikken som hovedsakelig er basert på **verdi, vekst, kulturbeskyttelse og antikommersialisering** (2009). Oppsummert går disse begrunnelsene ut på at kulturpolitikken har støttet kulturarbeid på grunnlag av at kultur har en verdi, kultur skaper vekst, og kulturen må beskyttes mot kommersielle krefter (ibid). Kultur skal dermed støttes fordi det *er* en verdi, og det *gir* samfunnet verdi. Kulturens iboende verdi på grunnlag av mening var en ofte gjentatt rasjonalisering frem til dette konseptet ble noe tonet ned på 2000-tallet (ibid). Det at kultur gir samfunnet verdi er basert på et instrumentelt kulturbegrep, hvor kulturen brukes for å motvirke verditap og øke vekstbehov.

This is a move away from the more idealistic approach in previous texts where human growth was celebrated for its intrinsic value, to one where human growth processes achieved through culture should not only benefit each individual person, but also, to a

higher extent, be of benefit to society at large. To use an analogy often used when referring to the autonomy of the arts, it is as if there was a shift from 'growth for growth's sake' to growth as a means to an end. (Bjørnsen 2009: 211f).

En slik endring av kulturpolitikken vil ha mulige virkninger i andre politiske områder. Hvordan dette kan ha påvirket kulturbegrepets posisjon i utenrikspolitikken vil analysen gå nærmere inn på. Først skal vi se nærmere på implikasjonene av disse ulike rasjonaliseringene sett i forhold til de tre aspektene av kulturbegrepet: det flerkulturelle, kulturarv, samt det estetisk-organisatoriske kulturbegrep.

En problematisering av kulturarv forholder seg til to typer skillelinjer: *tid* og *enhet*, da en kan skille mellom generell kulturell utvikling over tid og mellom eksempelvis nasjonale enheters ulikhet begrunnet i ulik kulturell utvikling. Fra et politisk ståsted er det ønskelig at kultur knyttes til en nasjonal enhet, og målsetningen i den nasjonale kulturpolitikken er et eksempel på dette. "For det fyrste har kulturpolitikken hatt som mål å skapa ein felles nasjonal identitet og ein nasjonal einskapskultur." (Kultur- og kirke departementet 2003: 102). Kulturbeskyttelse er dermed et sentralt aspekt av kulturpolitikken. Det er imidlertid noen problematiske elementer ved denne definisjonen av kulturelle enheter.

"Til tross for at *kultur* antropologisk og faglig gjerne defineres som noe fleksibelt og foranderlig – i kontrast til egenskaper som nedarves genetisk – inspirerer den identitetsrelaterte tenkemåten nesten til en slags kulturell avstamningsteori." (Schackt 2009: 14). Siden kulturbegrepet indikerer både "det som er til felles" og "det som er ulikt", skaper det og bekrefter enkelte skillelinjer som *kan* gis hierarkiske posisjoner (ibid: 16). Syn på disse skillelinjene kan sees i forhold til **kulturfundamentalisme** og **kulturrelativisme** som begge legger til grunn et enhetsbasert kulturbegrep på samme måte som kulturpolitikken. "Kulturfundamentalisten vil ikke nødvendigvis hevde at egen kultur er bedre enn andre kulturer, men heller vektlegge alle kulturers rett til å beskytte seg mot nedbrytende innflytelse utenfra." (Schackt 2009: 15). Argumentasjonen går dermed i retning av en adskillelse heller enn dominans og underkastelse og at "behovet for å beskytte egen kultur" er basert på en utbredt *tro* på kulturforskjellenes betydning (ibid). Troen på kulturforskjellenes betydning, jamfør S. Huntingtons (1996) *The clash of civilizations and the remaking of world order*, er med på å befeste en slik kulturfundamentalisme som ikke nødvendigvis er produktiv i forhold til å fremme forståelse og samarbeid på tvers av kulturelle skillelinjer (ibid: 15).

Tankegangen om å beskytte en kulturarv baserer seg på et syn på kulturelle grenser som ”klart definerbare, udiskutable og absolutte” (Schackt 2009: 30f). Dette synet går mot hva mange antropologer mener med kulturbegrepet i at det utvikler seg i møte med andre kulturer. **Kulturrelativisme** er et annet av de identitetsrelaterte tenkemåtene som har blitt problematiske på grunn av en større kontaktflate mellom det som defineres som kulturelle enheter. ”Kulturrelativisme betyr en evne til å kunne forestille seg at verden og tilværelsen ser annerledes ut for mennesker med et forskjellig erfaringsgrunnlag enn en selv, og at slike ulikheter i utsyn og perspektiv er alminnelig og normalt forekommende.” (Schackt 2009: 141). I utgangspunktet er ikke kulturrelativisme i seg selv nødvendigvis problematisk siden det kun legger vekt på at mennesker har ulike syn på verden som de selv oppfatter som normale. Likevel kan noen tolkninger av dette prinsippet ha spesifikke konsekvenser og som er relevante i forhold til kulturbegrepets bruk i utenrikspolitikken, delvis på grunn av koblingen til nasjonalismen. Det kan argumenteres for at kulturrelativismen er ”uforenlig med innvandring” og at dette kan sees i forhold til at dette begreps opphav er det samme som nasjonalismen – fra blant annet Herder og den tyske romantikken – hvor kulturer defineres som ”avgrensede, homogene og har kontinuitet med fortiden” (Eriksen 1997). Denne koblingen mellom kulturrelativismen og nasjonalismen er også relevant, da kulturbegrepet i politisk forstand ofte er tilknyttet nasjonalstaten. ”I etablerte nasjonalstater (...) er det en vanlig forestilling at egen kultur er truet gjennom en forurensning eller forsøpling som kommer utenfra.” (Schackt 2009: 30). Sett i forhold til kulturpolitisk rasjonalisering, har det primært vært Fremskrittspartiet (FrP) som har argumentert for at det å blande immigranternes kultur og norsk kultur kunne ha en nedbrytende effekt på denne tradisjonelle kulturen (Bjørnsen 2009).

Det er innen det kommersielle at tverrkulturell kommunikasjon er minst problematisk, spesielt når det gjelder det som kan konsumeres – eksempelvis estetiske kulturelle uttrykk eller matskikker (Mathiesen 2000: 14). Dermed kan det argumenteres for at estetiske kulturuttrykk vokser i møte med nye impulser, mens kulturen i antropologisk forstand fortsatt er sårbar for korrupsjon og dominans av andre kulturer. Med andre ord – at det er greit at kunstnere møtes og utveksler ideer, men at det er noe annet når man får ukjente vaner og tankemønstre på forkloss hold. Denne tankegangen markerer skillet mellom positiv og negativ toleranse eller det som karakteriseres som uproblematisk versus problematisk mangfold – hvor det er toleransens grenser som tøyes (Schackt 2009).

2.2. *Kulturen er verdifull, og kulturen skaper vekst*

Sett i forhold til definisjonene av kulturfundamentalisme og kulturel relativisme, kan en si at bruken av kulturbeskyttelse i sin rasjonalisering av kulturpolitikk er basert på en tanke om at kulturer er adskilte enheter. Kommersialisering kan trekkes frem som et eksempel på forurensende, undergravende krefter sett i forhold til rasjonaliseringsprinsippet som handler om antikommersialisering. Om kulturbeskyttelsen manifesteres i kommersielle tendenser eller regulering av disse kommer an på om hvilken av disse som vurderes opp mot verdier⁶ – og hva som skaper vekst. Men da er det nok en sannsynlighet for at antikommersialisering og markedsorienteringen havner i en prinsipiell kamp om hvilken av disse som skaper mest (og best) verdi og vekst - både internasjonalt og nasjonalt - i stedet for hvilke av disse som er best til å beskytte kulturen. Spørsmålet om vekst kan også brytes ned i to deler – er det *økonomisk vekst* eller *personlig vekst for samfunnets beste*⁷ som er den prioriterte veksten?

Verdibegrepet er en av de grunnleggende argumentene for kultur, og her har *egenverdi* stått sentralt. Kulturpolitikken bruker verdi som den mest sentrale legitimeringen av kulturstøtten. En kan argumentere for at denne er *mest* sentral fordi det er verdiene som skaper vekst, samt at *antikommersialisering* og *kulturbeskyttelse* også peker til beskyttelse av verdiene. Menneskelig vekst og utvikling er sentral i argumentasjonen, også på grunn av at kultur kan bidra til samfunnets behov når det skjer store sosiale endringer i samfunnet (Bjørnsen 2009). Likevel er det mange sider av verdibegrepet som gjør at det kan være ulike implisitte hensyn som ligger til grunn for vurderinger av verdi.

Siden verdi er et sentralt begrep både i kulturpolitikken og utenrikspolitikken, er det her grunnlag for å se disse synene på verdibegrepet i forhold til hverandre. Verdibegrepet kan ha ulikt innhold i ulike diskurser, og det skal ses nærmere på de ulike sidene av verdibegrepet sett i forhold til kulturens rolle i utenrikspolitikken. ”Value can thus be located on a number of discursive sites. In addition to economic value, we may speak of aesthetic, ethical, political and religious values.” (McGuigan 1996: 30f). En må også skille mellom ”use value” (bruksverdi) og ”exchange value” (bytteverdi/nytteverdi) (McGuigan 1996: 31). I utenrikspolitikken har verdidiplomati blitt et sentralt begrep, hvor det verdidiplomatiske

⁶ Fremskrittspartiet (FrP) har definert kultur som de verdier og kvaliteter som hvert individ tiller høy verdi, og ved å gjøre dette beveget seg i en retning av et subjekt-orientert fokus (Bjørnsen 2009)

⁷ Dannelse, eller *bildung* – Bjørnsen (2009) knytter begrepet til folkeopplysning.

grunnlaget har en lang tradisjon med hjelpe-, bistands- og fredsarbeid (Matlary 2002). Her baseres argumentasjonen på godhetsmakt i likhet med den godheten som er en del av kulturens verdi (Røyseng 2007).

2.3. Utenrikspolitikk og ønsket om kulturell påvirkning

Den teknologiske utviklingen og demokratiseringen av mediene er med på å gjøre utenrikspolitikken også mer opptatt av hvordan man ønsker å oppfattes av innbyggerne i andre stater. Omdømmebegrepet dreier seg i stor grad om bevissthet rundt *mottaket* av et slikt budskap. Utenrikspolitikken drives av nettopp dette; hvordan man ønsker å oppfattes av andre stater (Thune og Larsen i Dale 2000). Utenriksministeren definerer ”public diplomacy”⁸ i en kronikk som ”virksomhet som bedrer gjensidig forståelse, knytter langsiktige kontakter og styrker forbindelsene over et bredt felt” og påpeker videre at ”I utenrikspolitikken kan internasjonalt kultursamarbeid inneha akkurat denne funksjonen.”⁹ Omdømmebegrepet innebærer en anerkjennelse av demokratiske forhold – at det er velgerne som har innflytelse på styresettet – noe som gjør også velgerne til ønskelige mottakere av et lands budskap. Hensikten med diplomati som henvender seg til offentligheten er å ”presentere og etablere forståelse for det enkelte lands offisielle standpunkter på en mest mulig sympatisk og fordelaktig måte, og dermed hindre at negative bilder av landet fester seg i utlandet.” (Lending 2000). Denne hensikten baserer seg på en anerkjennelse av mediens betydning i presentasjonen av et land internasjonalt, og demper skillet mellom kulturarbeid og informasjonsarbeid i at det er det antropologiske kulturbegrepet som legges vekt på – men i kulturfundamentalistisk forstand fordi det beror på et enhetlig bilde av et land og dets kultur. De som er mot kultur i utenrikspolitikken, i følge rapporten *Oppbrudd og fornyelse* er de som ikke har forstått diplomatens rolle¹⁰, som er å mediere mellom forskjellige kulturer – å frakte/tolke informasjon/kulturuttrykk ”fra den ene kulturen til den andre” (Lending 2000).

Sett i forhold til internasjonalt kultursamarbeid og omdømmearbeid er det viktigste at det gis rom for at kulturen i estetisk forstand får mulighet til å representere riket – det er her

⁸ Omdømme inngår i offentlig diplomati, også kalt åpent diplomati i St.mld. nr. 15 (2008-2009)

⁹ Morgenbladet, ”Utenrikspolitisk grunntone”, 11. sept. 2009, #18

¹⁰ Diplomati dreier seg om kommunikasjon via utenrikspolitiske strukturer (departement og utenriksstasjoner) mellom nasjonalstater (Lending 2000)

muligheten for innflytelse (myk makt) ligger. Både propaganda¹¹ og ”public diplomacy” er basert på en form for myk makt, eller ”soft power” som Nye betegner det (Nye 2004), hvor man ønsker å påvirke andre til å *selv ønske* det samme som ”oss” – som i Utenriksdepartementets tilfelle er de norske interessene. Dette er for å vise at *påvirkning* er sentralt i begrepene propaganda og myk makt, og at kulturbegrepet kan sies å være sentralt i begge. Tanken om at hvis man skal påvirke andre så må man selv være åpen for påvirkning kommer til syne – ellers kan det karakteriseres som noe negativt¹² og det motsatte av den positive *dialogen* som er blitt en viktig del av utenrikspolitisk diskurs. Utenrikskulturell virksomhet defineres som ”*virksomhet som ved hjelp av materielle symboler søker å få andre til å dele den virkelighetsoppfatning av oss selv og vårt som vi foreslår for dem*. Mindre snevert – men kanskje vel så rasjonelt i det lange løp – kan man legge større vekt på *dialogmuligheter og samhandlingsdynamikk*.” (Lending 2000). I de politiske versjonene av disse strategibegrepene – i forhold til myk makt og diplomati, spesielt – skilles det verken mellom massekultur/finkultur eller kulturarv/samtidskultur (Andreasen 2007: 25).

The culture projected abroad is above all an uncritical culture, that excludes artworks or artists that question the dominant national self-image. Our habitual focus on the space-bound ‘imagined community’ of the nation, however, leaves out the nation state’s international projection: how it claims for itself a cultural space beyond its spatial borders. The projection is of a cohesive community, united by an uncontroversial, shared reality, a distinctive culture and heritage. By claiming to communicate the nation, to turn it into a communication, external cultural policy is primarily a special kind of cultural display. (Paschalidis 2009: 287).

Videre er forholdet nært mellom myk makt og kultur, hvor dette ofte nærmest omtales som det samme (Andreasen 2007: 54). Nyanseringene av kulturbegrepet har ingen hensikt i denne sammenheng fordi målet er et felles budskap om landet, et sammenhengende bilde uten motsetninger. Likevel kan ekskluderingen av kritiske kulturuttrykk svekke troverdigheten til kulturen, sett i forhold til ytringsfrihet og posisjonering innenfor internasjonalt anerkjent kunst og kultur. Kulturorganisasjoner ønsker å posisjonere seg i forhold til anerkjennelse i et internasjonalt kulturfelt, mens utenrikspolitikken ønsker at kulturen skal være et middel for å nå befolkningen, opinionsledere og beslutningstakere i land hvor en har et potensielt utbytte av å ha tett kontakt. Dermed kan det se ut som at kulturpolitiske og utenrikspolitiske målsetninger har delvis overlappende, men også delvis konfliktskapende målsetninger.

¹¹ Propagandavirksomhet kan defineres som ”spredningen av mer eller mindre tvilsomme sannheter i den hensikt å påvirke og manipulere”, men dette har utviklet seg i retning informasjonsvirksomhet (Lending 2000)

¹² Et problem ved at nytteverdien er knyttet til fremme av nasjonale interesser er at ”ensidig nasjonal profilering og såkalt ‘kultureksport’ har en tendens til å komme i forgrunnen, på bekostning av toveis kontakt.” (Lending 2000).

3. Når utenrikspolitikk og kulturpolitikk møtes

Den historiske utviklingen av internasjonalt kultursamarbeid har gått gjennom noen faser som også gjenspeiles i det norske arbeidet. Det er imidlertid ikke et problemfritt område, spesielt med tanke på konflikter mellom kulturpolitikk og utenrikspolitikk. Videre er forholdet mellom utenrikspolitikken og mediene problematiske av andre grunner. Dette vil til sammen gi et bakteppe for å grunnlegge metoden og gi en kontekst som bakgrunn for analysen.

3.1. Historikken som kontekst

Internasjonalt kultursamarbeid er ikke et nytt fenomen, og har røtter som er like gamle som tanken om kulturell nasjonalisme. Sett i europeisk sammenheng har den historiske utviklingen gått gjennom fire faser fra nasjonalisme, propaganda, diplomati og til kapitalisme: *Cultural nationalism (1870s–1914)*, *Cultural propaganda (1914–1945)*, *Cultural diplomacy (1945–1989)* og *Cultural capitalism (1989–)* (Paschalidis 2009). En lignende utvikling kan spores i norsk sammenheng, da engasjementet for å øke den internasjonale bevisstheten rundt norsk kunst begynte allerede med de store verdensutstillingene, først i London i 1851 med The Great Exhibition (Dahl and Helseth 2006: 60). Utstillerne ble målt etter internasjonal standard, men verkene bar tydelig preg av det nasjonale – ”Å bevare dette norske i møtet med det europeiske og fremmede, var også grunnlaget for de store statlige investeringene og dermed et sentralt mål i kulturpolitikken, og et hensyn som fra nå av berettiget statlige bevilgninger.” (ibid: 60). Dette illustrerer den norske kulturens møte med det internasjonale og at allerede her blir det lagt vekt på vern og fremme av det særpregede norske og betydningen dette hadde for industri, handel og kunsten i seg selv.

”Det statlige engasjement i internasjonalt kultursamarbeid som førte til inngåelse av en rekke kulturavtaler har i alt vesentlig vokst frem i tiden etter den annen verdenskrig.” (NOU1985:12: 11). Det er dermed først i perioden med *kulturdiplomati* at det norske engasjementet blir formalisert. Tosidige kulturavtaler ble iverksatt rundt 1950, både med allierte og med land som tidligere hadde vært fiender (Utenriksdepartementet 1988: 4). Det ble utarbeidet stortingsmeldinger om arbeidet på 1960- og 1970-tallet, men da ”Kontoret for kulturelt samkvem med utlandet” ble underlagt Utenriksdepartementet som en Kulturavdeling, ble det slutt på meldingene (ibid). Da det på 1970-tallet skulle utarbeides en

stortingsmelding om Norges kulturutveksling oppsto det problemer, og denne ble ikke fremlagt på grunn av uklarerhet om ansvarsfordelingen mellom departementene (ibid). I høringsuttalelsene etter NOU 1985:12 ble utvalget kritisert ”for å ha oversett spørsmålet om kultur som utenrikspolitisk virkemiddel og for ikke å skjelne mellom offisielt og ikke offisielt kulturelt samkvem” (ibid).

Rådet for Norgesinformasjon, et eksternt råd som besto av medlemmer fra flere ulike hold¹³, ble opprettet i 1969 men nedlagt i 1998, hvor hovedmålet var bidrag til ”å fremme og samordne informasjonsarbeidet om Norge og norske forhold overfor utlandet, herunder tilrettelegge og koordinere konkrete fellesprosjekter.” (Omdømmeutvalget 2006: 15). Knut Berg-utvalget var imidlertid skeptisk til Rådet og dets faktiske funksjon: ”Rådet har da heller ikke hatt noen vesentlig innflytelse på Utenriksdepartementets utforming av kultursamarbeidet og prioritering av de disponible midler.” (NOU1985:12: 47).

I 1985 ble forholdet mellom kultur og utenrikspolitikk utredet av Knut Berg-utvalget med NOUen *Norges offisielle kultursamarbeid med utlandet* (NOU1985:12) og resulterte i en påfølgende stortingsmelding (Utenriksdepartementet 1988). Sistnevnte stortingsmelding ”markerer et skille mellom den tradisjonelle realpolitikken og den nye verdipolitikken. Her understrekes det at norske målsettinger i utenrikspolitikken er knyttet til menneskerettigheter så vel som til sikkerhetspolitikk” (Matlary 2002), noe som også samsvarer med overgangen til et kapitalistisk syn på kultursamarbeid.

Starting from the older and more globally established institutes, but also spreading to their numerous smaller scale imitators, there is an accelerating engagement with the export of national culture and ‘nation branding’. Starting from the mid-1980s, there is a growing concern about national cultural projection and the world market-shares of the national cultural industries. (Paschalidis 2009: 285).

Ut over 1990-tallet fortsetter diskusjonen om hvordan en skal formidle et enhetlig bilde av Norge, spesielt i forhold til Lillehammer-OL og den generelle norgesprofileringen.

Knut Berg-utvalget foreslo i NOU 1985:12 at det skulle opprettes et fond og et sekretariat for internasjonalt kultursamarbeid. Hovedansvaret ville ligge hos Kulturdepartementet, samtidig som at det ville være med på å delegerer ansvar ut av departementene generelt. Dette var andre

¹³ Utenriksdepartementet, Kulturdepartementet, Nærings- og energidepartementet, Norges Eksportråd, Norges Kunstneråd, Norges Rederiforbund, NORTRA, Landsorganisasjonen i Norge, Næringslivets Hovedorganisasjon, Statens Nærings- og distriktsutviklingsfond

gang det ble foreslått at arbeidet måtte ut av departementsstrukturen, og at dette ville ha klare fordeler. ”Dermed kunne kulturfaglig kompetanse og kulturpolitiske prioriteringer få større vekt i kultursamarbeidet med utlandet. Forslagene fikk imidlertid ikke oppslutning under den videre behandlingen.” (Mangset 1992: 221). Men noe måtte skje med strukturen og arbeidsmetodene i løpet av de kommende årene for at utenrikspolitikken kunne forankre sitt arbeid også i det kulturfaglige. På begynnelsen av 1990-tallet kunne Norge skilte med Lillehammer-OL i 1994 og i bakgrunnen lå Prosjekt Norgesprofil (1990-1996) som var et av Rådet for Norgesinformasjons prosjekt (Omdømmeutvalget 2006: 15). Grunnen til nedleggelsen av Rådet er noe uklar, men Rudeng-utvalget (Lending 2000) begrunner det med at det etter hvert ble manglende oppslutning og oppmøte, samt uklare møteagendaer. Samtidig ble de rådgivende faggruppene opprettet i løpet av 1990-tallet (ibid), noe som ga en annen infrastruktur i forhold til Utenriksdepartementets kontakt med kulturorganisasjonene¹⁴ og kulturlivet generelt.

I *Oppbrudd og fornyelse* beskrives utviklingen i løpet av 1980- og 1990-tallet som at Utenriksdepartementets aktivitet når det gjelder kultur økte betraktelig, og i takt med dette har kulturarbeid jevnt fått en høyere status innad i UD-systemet (Lending 2000). I 1998 ble det endringer i seksjonene slik at Avdelingen for presse, kultur og informasjon (PKI-avdelingen) ble inndelt i en Seksjon for kultur- og Norge-presentasjon (KNP-seksjonen) og en Seksjon for informasjon og presse (IP-seksjonen) (ibid).

Rudeng-utvalget skulle med rapporten *Oppbrudd og fornyelse* redegjøre for kulturens rolle i utenrikspolitikken og understreker følgende: ”Den nye vektleggingen av internasjonalt kultursamarbeid og ”public diplomacy” i land etter land er entydige tegn på at kultur og kommunikasjon over alt er i ferd med å få en langt viktigere rolle i utenrikspolitikken.” (Lending 2000). Men til Rudengs ergrelse¹⁵ ble UDs egen handlingsplan *Kulturkontakt i en åpen verden* (Utenriksdepartementet 2001) ikke prioritert i det utenrikspolitiske arbeidet under Bondevik-regjeringen. I *Oppbrudd og fornyelse* ble det for tredje gang foreslått at administrasjonen av internasjonalt kultursamarbeid burde ligge utenfor departementsstrukturen, denne gang i et senter som også skulle inkorporere NORADs program for kulturutveksling;

¹⁴ Mer om dette i kapittel 3.4 *Mellom strategi og troverdighet*

¹⁵ Sitat fra Erik Rudeng i Andenæs, U. (31.03.2006). UD må ikke misbruke kulturen Rudeng: Skal PR og markedsføring erstatte åndsliv? [Aftenposten Morgen](#).

Utenriksdepartementet bør i sitt system ytterligere prioritere kultur *samarbeidet*, og bl.a. markere dette ved å gi funksjonen et klarere og mer tilgjengelig ansikt utad. Dette kan for eksempel gjøres ved at hoveddelen av den nåværende Presse-, kultur- og informasjonsavdelingen (PKI) praktisk anrettes som et Senter for internasjonalt kultursamarbeid – Center for Cultural Cooperation (CCC) – med kommunikasjonsfremmende og lett tilgjengelige lokaler i gateplan. (...) I samme senter hører også en annen aktivitet i samme departement naturlig hjemme: NORADs program for kulturutveksling. (Lending 2000).

Men det ble det altså ikke noe av, og fokuset i første halvdel av 2000-tallet dreide seg mot et mer generelt omdømmefokus, med en ”public diplomacy”-utredning (Leonard 2003) bestilt fra Foreign Policy Centre i London i 2003 og et økt fokus på konkurransesituasjonen med andre land: ”å bygge en moderne nasjonal profil” og ”å identifisere de gode historier, det som gjør oss unike og som gir oss fortrinn fremfor andre.” (Graham 2004). *Norway’s Public Diplomacy: a Strategy* (2003) påpeker også at kultur er viktig, men at man må være presis i hva man forventer av slike tiltaks effekt på omdømmet. “Culture can play an important part in expressing ‘active’ peace and nature, but there is a need to be rigorous in determining the public diplomacy benefit of these activities.” (Leonard 2003: 56). Her kommer et sterkere fokus på nytteperspektivet i bruken av kultur som utenrikspolitisk verktøy.

I mars 2006 overleverte Omdømmeutvalget sin sluttrapport til utenriksminister Jonas Gahr Støre (Utenriksdepartementet 2006). I mai 2007 oppnevnte utenriksministeren sitt eget Omdømmeforum som skulle være ”en arena for å diskutere hvordan Norge er og hvordan verden ser på oss.” (Støre 2007). Innenfor omdømmearbeidet var det strategisk arbeid med hvordan Norge ble ansett internasjonalt som ble satt på dagsorden. Omdømmet skulle ikke fikses med sminke og enkle kampanjer, men det måtte være appellerende, ekte og fint for at det skulle feste seg gode, nyttige og troverdige bilder av Norge i utlandet. Det forbedrede norske omdømme skulle være positivt politisk, økonomisk og kulturelt, og handlet i siste ledd om ”å sette Norge på kartet og skape relasjoner til omverdenen.”¹⁶ I mylderet av omdømmerelaterte temaer, er kultur en av hovedaksene – parallelt med det økonomiske og det politiske – hvor omdømmet er viktig. Opptrappingen som har funnet sted under regjeringen Stoltenberg II kan krediteres et økt fokus på kultur (innenfor omdømmearbeidet) innen UD og Kulturløftenes påvirkning på andre departement. I 2006 uttalte Erik Rudeng seg om skiftet i den politiske ledelsen etter utredningen han ledet og handlingsplanen som fulgte;

¹⁶ Utenriksdepartementet. "Omdømmeforumets mandat." Retrieved 19.05.2011, from <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/pressesenter/pressemeldinger/2007/omdoemme/mandat.html?id=467756>.

”Jeg var fortørnet over at Jan Petersen og hans ledelse i utenriktjenesten ikke fulgte opp sine forgjengers ærgjerrige hensikter. På samme område frykter jeg at Støres gode hensikter, om å komme kulturlivet i møte, nå ender i en utvidet protokollavdeling” (Andenæs 31.03.2006). Fokuset på kultur kom sterkere tilbake under Stoltenberg II-regjeringen og UD under utenriksminister Støre i siste halvdel av 2000-tallet, med bevilgninger og satsning i tråd med Kulturløftene – men etter tre avvisninger av forslag om endring i praksis¹⁷ ser det ut til at det er liten tro på at det finnes rom og vilje for grunnleggende endringer i måten utenrikspolitikken arbeider med kultur.

Nå finnes det en egen Avdeling for kultur, norgesfremme og protokoll, som består av fem seksjoner, hvor to av disse er direkte kulturelle – en egen seksjon for kultur (Kultureksjonen) og en omdømmeseksjon (Seksjon for norgesprofilering, omdømme og web (SNOW)) (Utenriksdepartementet 2010). Kultureksjonens ansvarsområde oppsummeres som bilateralt kultursamarbeid, samarbeid med kulturinstitusjoner, kulturarrangementer under statsbesøk, multilateralt kultursamarbeid¹⁸, mens SNOWs ansvar oppsummeres som generell norgesprofilerings- og omdømmearbeid, ansvar for nettbaserte tjenester og kontakt med utdanningsinstitusjoner angående norskundervisning¹⁹.

3.2. Konflikter i møtet mellom kulturpolitikk og utenrikspolitik

Kulturpolitikkenes hovedmålsetning har lenge vært å opprettholde forholdet mellom nasjon og kultur, spesielt i opprettholdelsen av nasjonal identitet. “For det fyrste har kulturpolitikken hatt som mål å skapa ein felles nasjonal identitet og ein nasjonal einskapskultur.” (Kultur- og kirke departementet 2003: 102). Utenrikspolitik er imidlertid også identitetspolitikk, hvor identiteten bekreftes og reproduseres (Leira, Borchgrevink et al. 2007: 8). Nasjonen Norges kjennetegn knyttes til tanker om en fredsnasjon, et bistandsland, og fokus på multilateralitet. ”Staters utenrikspolitik anses primært å være styrt av behovet for å overleve (realisme)

¹⁷ Etter krigen var det snakk om å opprette et institutt for kultursamarbeid med utlandet uten at det skjedde, NOU 1985: 12 foreslo også å flytte arbeidet til et eksternt sekretariat, og Oppbrudd og fornyelse (2000) foreslo opprettelsen av et Senter for internasjonalt kultursamarbeid.

¹⁸ Utenriksdepartementet. "Kultureksjonen." Retrieved 19.05.2011, from http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dep/org/avdelinger/avdeling_for_presse_kultur_og_informasjo/seksjon-for-globalt-kultursamarbeid.html?id=87018.

¹⁹ Utenriksdepartementet. "Seksjon for norgesprofilering, omdømme og web." Retrieved 19.05.2011, from http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dep/org/avdelinger/avdeling_for_presse_kultur_og_informasjo/seksjon-for-norgesprofilering-og-webinformo.html?id=87019.

og/eller økonomisk vekst (liberalisme). Følgelig ses stater som enhetlige aktører, som forfølger mål på en instrumentell måte” (Fonn, Neumann et al. 2006: 8). Utenrikspolitikk dreier seg videre om ”å markere seg, i en positiv forstand, innenfor de delene av internasjonal politikk hvor staten har komparative fordeler” (Thune og Larsen i Dale 2000: 80). Et så ulikt syn på nasjonal identitet og verdier har nok skapt grobunn for et problematisk forhold.

Ansvarsfordelingen mellom Kulturdepartementet og Utenriksdepartementet er blitt kritisert i et av Utenriksdepartementets egne handlingsplaner fordi den ”gir en dårlig utnyttelse av de økonomiske, faglige og personellmessige ressursene som finnes på feltet, og oppleves som svært uoversiktlig av brukere i Norge, så vel som i samarbeidslandene.” (Utenriksdepartementet 2001). Ansvarsfordelingen får også senere skylden for at den gjensidige utvekslingen ikke fungerer som den skal, selv om det er enighet rundt prinsippet om kulturutveksling (Lending 2000). Nesten 10 år senere opererer aktørene med den samme ansvarsfordelingen, og det samme behovet for avklaring av roller er til stede (St.mld.15 2009: 173). I denne stortingsmeldingen presiseres også de ulike hensynene som må ivaretas, med ”kulturfaglige hensyn” på en side og ”utenrikspolitisk begrunnede kulturtiltak” på en annen side (ibid). Her antydes det en grunnleggende konflikt mellom det kulturfaglige og det utenrikspolitisk begrunnede, hvor det strategiske ligger dypt forankret i utenrikspolitisk praksis.

Kulturpolitikken og utenrikspolitikken arbeider som adskilte aktører med kultur når det gjelder adskilt geografisk tilnærming og adskilte målsetninger. Kulturdepartementet, Norad og Utenriksdepartementet arbeider alle med internasjonal kulturformidling på en eller annen måte. ”Hovedprinsippet er at KD står for nordisk og multilateralt kultursamarbeid og formidling av utenlandsk kultur til Norge, mens UD står for presentasjon av norsk kultur i verden utenfor Norden – med unntak av det bistandsrelaterte kultursamarbeidet, som er NORADs ansvarsområde.” (Lending 2000). Norad, det norske direktoratet for utviklingssamarbeid, er et kompetansesenter for norsk bistand, hvor ansvarsområdet beskrives ved at det skal bidra til gjennomføringen av overordnede utviklingspolitiske målsetninger ved ”å bistå utviklingslandene i å ’styrke deres egen identitet’, ’fremme bred folkelig deltakelse i utviklingsprosessen gjennom kulturuttrykk’ og ’skape bedre innsikt i og respekt mellom kulturer’.” (Lending 2000). Utviklingsprosjektene på kulturområdet ligger hos Norad²⁰, mens

²⁰ ”NORADs kulturarbeid skal bidra til å gjennomføre overordnede mål for norsk bistandspolitikk. Formålet med virksomheten er (...) Hovedvekten av NORADs kulturarbeid er med å støtte ”levende kultur” og utvikling av

kulturutvekslingsansvaret ligger hos Kulturavdelingen i Utenriksdepartementet. Denne arbeidsfordelingen mellom Kulturdepartementet og Utenriksdepartementet ser ut til å være videreført helt siden 1980-tallet, hvor det påpekes at Kulturdepartementet skulle beholde ansvaret for formidling av norsk kultur innen Norden, samt ha ”hovedansvaret for den offentlige støtte til formidling av utenlandsk kultur i Norge” og at Utenriksdepartementet hadde ansvar for forhandlingen og forvaltningen av kulturavtaler samtidig som ”fagmiljøer og berørte institusjoner vil få et ansvar for avtalenes gjennomføring og de enkelte samarbeidsprogrammets utforming.” (Utenriksdepartementet 1988: 4), et frampek til opprettelsen av kontakt med de kulturfaglige rådene.

3.3. Det politiske kulturloftet og instrumentelle målsetninger

I likhet med at alle har sin egen utenrikspolitikk, oppfordrer Kulturloftet til økt bevissthet rundt kulturarbeid innen departementene slik at alle også bør ha en kulturpolitikk. Kulturloftet kom i 2005/2006, mens Kulturloftet II kom i 2009, og begge handler generelt sett om samarbeid mellom departementene og generelt samarbeid med kultur som arbeidsområde.

Kulturloftet hever kulturens status som samfunns- og politikkområde. Regjeringen har en visjon om at Norge skal være en ledende kulturnasjon som legger vekt på kultur i alle deler av samfunnslivet. Kunst og kultur har stor verdi i seg selv. Samtidig har satsing på kultur stor betydning for andre samfunnsområder som næringsutvikling og arbeidsplasser, integrering og inkludering, helse, læring og kreativitet. (Kulturdepartementet 2009).

Kulturloftet er med andre ord et ambisiøst prosjekt, men det sies lite om hva det betyr å være en ledende kulturnasjon, eller hva forholdet mellom egenverdien og betydningen kultur har for å oppnå andre mål i samfunnet. Et annet moment som er verdt å merke seg er hvordan egenverdien nevnes, men at denne *samtidig* knyttes til en instrumentell verdi. Det første Kulturloftets 15 punkter nevner ikke internasjonalt kultursamarbeid eksplisitt²¹, men i

kulturinstitusjoner og -organisasjoner i de enkelte land, mens fremme av kulturutveksling mellom kulturmiljøer i sør, og mellom utviklingslandene og Norge, utgjør viktige delmål for det bistandsmotiverte kulturarbeidet” (Lending 2000)

²¹ Kulturdepartementet. "Kulturloftet hever kulturens status." Retrieved 19.05.2011, from <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/tema/kultur/kulturloftet/kulturloftets-15-punkter.html?id=270345>.

Kulturløftet II (Kulturdepartementet 2009) kommer dette sterkere frem i løftets to siste punkt.

16. Internasjonal kultursatsing

Legge til rette for økt kulturutveksling mellom Norge og andre land. Det skal støttes opp om kulturarbeidet i nordområdene og om den norsk-russiske kultursamarbeidet. Kultur skal brukes aktivt i norgesprofilering.

17. Satse på næringsutvikling og kultureksport

Det skal stimuleres til kultur- og næringsprosjekter og økte private bidrag til kultur. Utvikle potensialet i koblingen mellom kultur, næring og reiseliv. Legge til rette for at flere kunstnere skal kunne leve av egen kunst. Det skal legges til rette for at mer av norsk kultur kan eksporteres til utlandet.

Det instrumentelle aspektet av kulturutveksling kommer sterkt til syne her, og det ligger en strategisk tvetydighet i at det oppfordres til handling uten å presisere hva det vil si å ”bruke kultur aktivt i norgesprofilering”. Ordleggingen oppfordrer til handling ved å trekke på ganske kontroversielle aspekter av kulturpolitikk og kulturens rolle i utenrikspolitikk i presiseringen av at kultur skal *brukes aktivt*, å legge vekt på *økte private bidrag* og oppfordre til koblingen mellom kultur og næringsliv. Denne enveis ”eksport”-holdningen til *norsk* kultur kan tolkes som at det er særlig de estetiske kulturuttrykkene med opphav i Norge som vil være gjenstand for ”eksport” – noe som vil si at det her implisitt opereres med et snevrere kulturbegrep enn det som har vært vanlig i kulturpolitikken. Sett i forhold til kulturbeskyttelse og antikommersialiseringen som lenge har vært gjeldende i kulturpolitikk, er dette på kanten av det som har vært dominerende i nasjonal kulturpolitikk – noe som tyder på en dreining i definisjonen av *vekst* fra dannelse til et større fokus på økonomisk vekst også i kultursektoren. Dette trekker også tydelig på kultur som nasjonalt produkt, og er en gjentakelse og stadfestning av et enhetsbasert kulturbegrep tilknyttet nasjonalstaten.

Den offisielle grunngivningen for nasjonalstaters kultursamarbeid inkluderer disse fremstillingene av virkeområder (Lending 2000):

- Konfliktforebyggende virksomhet som fremmer fred og mellommenneskelig forståelse
- En ”døråpner” for mellomstatlig dialog og minimumskontakt når klassisk diplomati ikke fører frem
- Et næringspolitisk virkemiddel som fremmer landets økonomiske interesser
- Et ledd i den nasjonale selvrepresentasjonen, til fremme for kunnskap om og positive holdninger til landet i verden
- Et ledd i internasjonaliseringen av det hjemlige kunst- og kulturliv, gjennom møter med og impulser fra fremmede kulturer

Handlingsplanens (Utenriksdepartementet 2001) prioriterte tiltak skal gjøre følgende:

- synliggjør Norges utenrikskulturelle aktivitet i bred forstand
- formidler nyanserte bilder av det moderne Norge, med vekt på samtidsuttrykk
- styrker Norges forhold til et Europa i utvikling
- formidler norsk engasjement og innsats for global fordelings- og bistandspolitikk, konfliktforebygging og miljøvern
- stimulerer til internasjonal tenkning og handling i norsk kultur- og samfunnsliv på landsbasis
- er rettet mot eller involverer barn og unge
- fremmer kvalitet og profesjonalisering i norske fagmiljøer
- bidrar til å utvikle internasjonale arenaer og flerkulturelt samvirke i Norge

I Omdømmeutvalgets sluttrapport beskrives målsetningene slik (Omdømmeutvalget 2006):

- Hovedmålsettingene for omdømmesatsingen er at den skal bidra til å:
- oppnå bedre forståelse og gjennomslagskraft for norske standpunkt i internasjonal politikk
 - styrke norsk næringslivs internasjonale konkurransekraft
 - øke Norges attraktivitet som reisemål
 - øke Norges attraktivitet som land å investere i
 - styrke tiltrekningsevnen for arbeidskraft på strategisk viktige områder
 - fremme norsk forskning og teknologi
 - fremme norsk kunst og kultur

”Improving Norway’s reputation” (2009) viser at kultur i svært liten grad har vært med på å profilere Norge hittil og konkluderer med at det finnes et potensial på dette området. ”International recognition of art and culture activity is a very important criterion for interest and acceptance.” (Thorkildsen and Kavli 2009: 21). Kunststartene og kultur generelt blir med andre ord ansett som svært viktig i konkurransen om verdens oppmerksomhet.

No contemporary artists stand out as startling and renowned personalities, either – so the assumption is that Norway does not have much to show in terms of contemporary culture. In fact, had Norway offered renowned contemporary artists in the fields of music, literature, film, visual arts – this could have compensated for the complete lack of impressions abroad from branded Norwegian consumer products. (Thorkildsen and Kavli 2009: 43)

I alle de nevnte punktene ligger det en instrumentalisering av kulturarbeidet. Kultur framstår som et utenrikspolitisk *virkemiddel*, hvor kulturarbeidets egenskaper for å utføre dette ligger til grunn. Grunngivningen for denne instrumentaliteten er tillagt den økonomiske legitimeringen:

Ikke minst i økonomiske nedgangstider blir det viktig å legitimere denne utgiftsposten overfor landets velgere, politikere og massemedier (...) Hvis bevilgende myndigheter skal overtales til å avsette midler til internasjonalt kultursamarbeid, må man kunne

henvise til de positive effektene av slik virksomhet – ikke bare for dem som er direkte involvert, men for samfunnet i sin helhet. (Lending 2000).

Det konkluderes dermed med at ”Å utrope kultur til et diplomatisk virkemiddel kan derfor bidra til å legitimere utgifter på feltet.” (ibid). Instrumentaliseringen ser ut til å være legitimerende på grunn av *utenrikspolitikken* sin posisjon i politikken og i samfunnet, ikke kulturens. Utenrikspolitikken har ingen problemer med å legitimere sin virksomhet, og antakelsen er at det derfor vil hjelpe argumentasjonen at kulturarbeidet er tilknyttet dette. Tilknytningen mellom politikken og kulturen er likevel problematisk, for autonomi spesielt viktig i noen tilfeller; ”Formell autonomi åpner blant annet for kulturell dialog mellom innbyggere av stater hvis myndigheter offisielt knapt er på talefot.” (ibid). Denne autonomien er med andre ord spesielt viktig for å kunne supplere det etablerte diplomatiet, og instrumentaliseringen problematiseres ikke eksplisitt.

En avgjørende betingelse for en produktiv sameksistens mellom de to formålstypene er imidlertid at den instrumentelle argumentasjonen utvides for å understreke at et bedre og mer moderne kunst- og kulturliv i seg selv er en sentral og legitim nasjonal interesse – som kan fremmes gjennom et offisielt kultursamarbeid med utlandet. (Lending 2000).

Denne rådgivningen går på kommunikasjonen av kulturarbeidet, og er et frampek til kritikken en slik instrumentalistisk tankegang kan møte.

3.4. Mellom strategi og troverdighet

Utenriksdepartementets kulturarbeid fokuserer på 19 fokusland²² – land hvor Norge allerede har et sterkt omdømme og land hvor Norge har et vagt omdømme og/eller land hvor det har vært vanskelig å nå et større publikum (Thorkildsen and Kavli 2009). Satsningen er dermed klart definert geografisk, hvor den nordiske satsningen delvis overlapper med Kulturdepartementets geografiske fokus sett i forhold til de nordiske landene spesielt. Departementet har, strategisk nok, valgt å fokusere på landene som er viktig for Norges interesser både historisk – de nordiske landene og Russland, samt vesteuropeiske land og USA – i tillegg til fremtidsrettet strategisk tekning når det gjelder vekstøkonomier, eksemplifisert med India, Kina og Brasil. Dette legger klare føringer for den geografiske

²² består av Danmark, Sverige, Finland, Island, Nederland, Tyskland, Polen, Frankrike, Italia, Spania, USA, Storbritannia, Russland, Canada, India, Kina, Brasil, Japan, Tyrkia

prioriteringen i kulturarbeidet – en dimensjon som igjen legger føringer for hva som kan tolkes som ”utenrikspolitisk begrunnede kulturtiltak”.

Selv om den geografiske vurderingen ligger hos UD, er det strukturen utenfor UD – som samtidig er utenfor Kulturdepartementet – som står for den kulturfaglige og dermed kvalitetsmessige vurderingen av et kulturtiltak. Strukturen utenfor UD på dette området består av UD's kulturfaglige råd hvor det drøftes ideer og strategier for det internasjonale kulturarbeidet. Disse syv rådene tar for seg hver sin retning innen kulturområdet; bildekunst (Office for Contemporary Art Norway), musikk (Musikkinformasjonscenteret (MIC)), scenekunst (Danse- og teatersentrum), kunsthåndverk (Norske kunsthåndverkere), litteratur (NORLA (Norwegian Fiction and Non-Fiction Literature Abroad)), film (Norsk Filminstitutt) og arkitektur/design (Norsk Form). Disse rådene skal sikre armlengdes avstand, og sikre at kulturfaglige vurderinger ligger til grunn for tildeling av midler.

Evalueringsrapporten ”Delegert kulturstøtte” (Rimberg 2005) tar for seg hvordan kulturstøtten har fungert. Det kommer klart frem at det er de politiske målene som er overordnet, og aktivitetene skal til sammen gi et bilde av den politiske profilen. Det er også klart at i den grad kulturens egenverdi kommer på banen, så er det i forhold til hvordan den skal kunne brukes. På et mer praktisk nivå kommer diskusjonen om størrelsen på pengesummene, og større krav til rapportering, samt diskusjonen om økning eller effektivisering (mer kultur per krone, eller flere kroner) (ibid).

Gjennomgående er det *strategiske* arbeidet lagt stor vekt på i utenrikspolitikken, da målrettet arbeid er en grunnleggende praksis. En kan videre si at *omdømmearbeidet* åpnet videre for at kulturens rolle i utenrikspolitisk sammenheng kunne knyttes sterkere opp til utenrikspolitiske målsetninger. På et praktisk nivå er det kun det estetisk-organisatoriske som får konkrete, økonomiske bidrag fra Utenriksdepartementet, men samtidig gjør departementets posisjonering som et samordnende ledd mellom Norge og andre nasjonalstater at det også er rom for en bekreftelse og en opprettholdelse av en tanke om at også det antropologiske aspektet av kulturbegrepet kan – og skal – knyttes til en nasjonalt enhetlig identitet.

Utenriksdepartementets (UD) oppgave er å arbeide for Norges interesser internasjonalt, for å sikre vår frihet, trygghet og velstand. (...) Norge må til enhver tid

”tale med én stemme” i samsvar med hovedlinjene i norsk utenrikspolitikk. UD har derfor en viktig samordnende og rådgivende funksjon overfor andre departementer.²³

Utenrikspolitikken kjennetegnes av en høy grad av stabilitet, sett i forhold til andre departement og politiske områder. Dette er på grunn av en ”bred politisk enighet om grunnpilarene i norsk utenrikspolitikk” (Fonn, Neumann et al. 2006: 7), og at det å ha et konsekvent forhold til det internasjonale samfunn ansett som viktig.

I møtet med det internasjonale, knyttes kultur sterkere opp mot instrumentelle argumenter samtidig som det også knyttes sterkt til nasjonen. Dette underbygges når en ser nærmere på vanlig praksis i utenrikspolitikken, hvor stater anses som enhetlige aktører og hvor valg baseres på å forfølge mål på en instrumentell måte (Fonn, Neumann et al. 2006: 8). Utenriksdepartementets hovedstrategi på det kulturelle feltet sammenfattes vanligvis under overskriftene geografisk/tidsmessig konsentrasjon, kvalitet og kontinuitet i form av oppfølging og pleie av kontakter (Lending 2000). Geografisk sett vil dette være fokuslandene, kulturfaglig sett vil dette være det som defineres som kvalitet av de enkelte kulturfaglige rådene. De geografiske rammene sikrer det utenrikspolitiske målet om *synlighet* i land hvor Norge har politiske og økonomiske interesser. Ved å legge kvalitetsvurderingen utenfor departementet, sikrer dette ”armlengdes avstand” og dermed *troverdighet*. Den kulturfaglige kvaliteten sikres ved hjelp av de rådgivende utvalgene og ideelt sett i samarbeid med lokal kompetanse. ”Ekspertbesøk” er ett av de utenrikskulturelle virkemidlene, hvor utenlandske journalister og kulturarbeidere blir invitert til Norge for å gjøre seg kjent med og knytte faglige kontakter for å bygge et grunnlag for konkrete prosjekter (Lending 2000).

3.5. Utenrikspolitikk i mediebildet: immun mot kritikk?

Ett aspekt av den strukturelle transformeringen av offentligheten (Habermas, 1989) når det gjelder politikk er en restrukturering av forholdet mellom den tradisjonelle politiske sfæren, media som underholdning og privatlivet (Fairclough 2010: 157). På den ene siden kan det argumenteres for at det er den offentlige diskusjon av utenrikspolitikk som har påvirket utenrikspolitikken til å begrunne sitt arbeid med verdier, men det kan også argumenteres for at det generelt er få instanser som er i stand til å kritisere utenrikspolitikken. Sett i nasjonal

²³Utenriksdepartementet. "Om Utenriksdepartementet." Retrieved 19.05.2011, from <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dep.html?id=838>

politisk sammenheng har ikke utenrikspolitikk vært et prioritert område innen de politiske partiene. ”De politiske partiene har i liten grad verken hatt ressurser til eller prioritert å institusjonalisere egen fagkompetanse på utenrikspolitikk og blir dermed i liten grad aktive aktører i den utenrikspolitiske prosessen.” (Fonn, Neumann et al. 2006: 14). Videre er påvirkningen fra media mer institusjonell enn innholdsmessig i den forstand at det er mediene som nasjonal og global kommunikasjonskanal som påvirker utenrikspolitikken legitimering (Matlary 2002). Et kjennetegn ved utenrikspolitikken er også at det legges stor vekt på politisk konsensus og dermed ”begrenses muligheten for å bedrive kritisk kildebasert utenriksjournalistikk i et miljø med smal offentlig debatt om sentrale utenrikspolitiske spørsmål, lukkede beslutningsprosesser og et konsultasjonsorgan (...) som i sin helhet er unntatt fra offentligheten” (Fonn, Neumann et al. 2006: 224). I ”Budbringerens utenriksmakt?” avvises tanken om at media er en selvstendig politisk aktør i utenrikspolitikken, delvis på grunn av at utenriksjournalistikkens praksiser og fordi media er en del av den norske utenrikspolitiske praksis og er med på å ”ivareta og bekrefte utenrikspolitikken etablerte doxa.”²⁴ (ibid: 224). Det konkluderes med at ”Systemet begrenser rommet for offentlig debatt om sentrale utenrikspolitiske spørsmål.” (ibid: 225).

Mens det kan argumenteres for at mediene har påvirket utenrikspolitikken ved at verdier er mer fremtredende i legitimeringen, dreier dette seg som nevnt om en institusjonell påvirkning i stedet for en innholdsmessig påvirkning. En anerkjennelse av at utenrikspolitikken er avhengig av, og dreier seg om, at budskap skal bli mottatt på mest hensiktsmessig måte ligger til grunn for hvordan den ønsker å bli portrettert i media. ”Så, etter den kalde krigen, ser vi en klar tendens til at *verdipolitikk* spilles ut i media både nasjonalt og internasjonalt, og at en utenrikspolitiker må forholde seg til nasjonal og internasjonal opinion på en helt ny måte.” (Matlary 2002). Felles mediedekning har dermed hatt innflytelse på vektleggingen av offentlig diplomati innenfor politisk tankegang. Implisitt sies det også at godhet blir viktigere jo mer synlig den er, og at det er den synlige godheten som gir fordeler i internasjonal politikk.

(...) den politiske logikken bak det offentlige diplomati – det at man som stat står i en kontinuerlig konkurranse med andre stater om å være med, om å synes, om å gjøre en innsats som en ’good international citizen’. Dette er blitt så viktig fordi man er synlig i en felles vestlig offentlighet som hittil ikke har felles politiske institusjoner men som likevel i stor grad har felles mediadekning. (Matlary 2002).

²⁴ Doxa dreier seg om underforståtte trosforestillinger, i følge Broady (2008) om P. Bourdieus teorier.

”Medialiseringen og ’demokratiseringen’ av utenrikspolitikken gjør at man opptrer på en felles vestlig arena som også dekker hjemlig opinion; mens den utenrikspolitiske dagsorden dreier seg om verdispørsmål i større grad enn før.” (Matlary 2002). Det at godhet er blitt viktigere i internasjonal politikk påvirker ikke grunnmuren i det realpolitiske, men snarere fremheves det at disse målsetningene kan leve side om side. ”i praksis vil det være fullt mulig å ’gjøre godt’ samtidig som man bygger realpolitisk innflytelse.”²⁵ (ibid). En slik argumentasjonsrekke som kobler det gode med det strategiske er sentralt i hvordan utenrikspolitikken argumenterer på dette området. Koblingen gjør det vanskelig å rette kritikk mot strategien fordi den tar i bruk en maktposisjon basert på godhetsdiskursen.

Godhetsdiskursen refererer til bestemte begreper, for eksempel omsorg, etikk, verdighet, menneskerettigheter, solidaritet, toleranse, flerkulturelt samfunn, frihet, rettferdighet, rimelighet etc. (...) Verdibegrepets innhold i diskursen henter sin betydning fra godhetsbegrepet. Man snakker derfor bare om såkalte positive verdier, det vil si de verdiene man anser å være universelle. (Berge, Meyer et al. 2003: 66).

Matlary argumenterer for at offentlig diplomati påvirker utenrikspolitikken på den måten at ”all utenrikspolitikk må legitimeres i verdibaserte termer” (2002). Hun påpeker videre at dette innebærer at realpolitikk må *fremstå* som idealpolitikk (ibid). Når utenrikspolitikken medialiseres, argumenteres det da for at synligheten gjør at godhetsdiskursen er det legitimeringsgrunnlaget som har størst gjennomslagskraft. Dette endrede forholdet mellom verdidiplomati - det som er uegennyttig og godt - og realpolitikk - sikkerhetspolitikk og økonomiske interesser - uttrykkes i begrepet ”**verdiene realpolitikk**”; som baserer seg på at all utenrikspolitisk aktivitet uttrykker en tenkning omkring strategi, og kan beskrives som interessebasert.”(Matlary 2002). Videre argumenteres det for at den politiske logikken i åpent diplomati er viktig på grunn av en felles mediedekning på tvers av verdens politiske institusjoner (ibid).

Selv om mediene i seg selv ikke driver selvstendig kritikk av utenrikspolitikken, er mediene likevel en kommunikasjonskanal for andre kritikere. Som vi skal se er antall avistekster som fremstår som utenriksministerens egne relativt høyt, og samtidig går disse tekstene ofte i dialog med andre sentrale personer innen temaet. I tillegg er mediene en kanal hvor forskere, kunstnere og andre sentrale personer i norsk kulturliv har kritisert Utenriksdepartementets bruk av kultur for å nå politiske målsetninger. Dette vil diskuteres nærmere om mottakelsen

²⁵ Lignende: ”Jeg våger å minne om essensen av utenrikspolitikken som forblir å fremme nasjonale interesser. Det er fullt mulig å både gjøre godt og samtidig fremme norske interesser.” (Matlary 2002)

og lesning av tekster i analysen av diskursiv praksis, og er en sentral del av motivasjonen for å nærlese utenriksministerens avistekster.

3.6. Utenriksministerens politikerrolle i mediene

Politikere og journalister. ”Politikerens makt øker når de alene er kilde, når de selv initierer saker, og når journalistene har liten mulighet til å bearbeide stoffet (...) Journalistens mareritt er å fungere som «mikrofonstativ for makta».” (Aalberg and Jenssen 2007: 11). Men hva skjer når det er politikeren selv som er forfatteren og det er avisen som blir mikrofonstativet? Dette materialet er forskningsmessig interessant sett i sammenheng med at det er lite selvstendig dekning av utenrikspolitikken fra medienes side (Thune 2009). I tillegg mener journalister at det ikke fremmer demokratiet å la politikere bruke pressen som publikasjonskanal, og at det er dårlig journalistikk å la politikere styre hva som skal sies (Bjerke 06.09.2007)²⁶. På den andre siden argumenteres det for at pressens kommunikasjonspraksis gjør at politiske aktører må fremheve verdier fremfor realpolitikk for at argumentene skal oppfattes som legitime (Matlary 2002). Om utenriksministerens tekster i pressen tar i bruk lik eller ulik argumentasjon som stortingsmeldingen kan det i begge tilfeller vise forholdet mellom disse to teksttypene, og si noe om departementets og utenriksministerens prioriteringer i forhold til hva som skal og bør ytres i offentligheten. I *Media Discourse* (1995) argumenterer Fairclough blant annet for at publikum blir i større og større grad sett på som forbrukere, og at denne tankegangen også har spredt seg til måten regjeringen eller staten forholder seg til borgere (Fairclough 1995: 51). Dette kan ses i avistekstenes funksjon og posisjoneringen av Støres roller i disse tekstene.

Avistekster som politisk reklame. ”Politisk reklame kan altså forstås som kommunikasjon via et medium som er betalt av en identifiserbar sender, og som har til formål å øke tilslutningen om bestemte politiske ideer eller politiske partier.” (Aalberg and Jenssen 2007: 54). Bortsett fra at avistekstene Støre skriver i pressen ikke er betalt, er det lite som skiller disse tekstene fra politisk reklame i den forstand at det nok mer eksplisitt er fokusert på politiske ideer fremfor politiske partier. Likevel er det eksempler på direkte oppfordringer til leserne som *velgere* i avistekstene; ”De som ikke ønsker seg dette løpet har et klart valg, de må stemme et av de tre rødgrønne partiene, og Arbeiderpartiet og Jens Stoltenberg er best blant dem.” (”Mye står på spill”, Dagsavisen, 10. september 2009, #16). Bortsett fra slike

²⁶ Om en undersøkelse gjennomført av Jan Fredrik Hovden ved Høgskolen i Volda.

direkte referanser til partipolitikk, er det også viet stor plass til de store utenrikspolitiske temaene i avistekstene – nordområdene, menneskerettigheter, europeisk samarbeid og FN for å nevne noen.

Støre: person, politiker, minister. Tekstene er imidlertid ikke bare preget av det rent politiske. Utenriksministeren har flere roller i pressen, blant annet som forfatter (*Å gjøre en forskjell*, 2008), gjesteredaktør (Dagbladet Magasinet 13. juni 2009) og litteraturkritiker (Dag Solstads *Armand V* i Morgenbladet, 6.-12. oktober 2006). ”Det er likevel flere eksempler på at image har hatt en sentral rolle i politisk markedsføring – også i Norge. Troverdighet er viktig, og denne troverdigheten blir ofte koblet til person.” (Aalberg and Jenssen 2007: 57). Utenriksministerens tekster har et personlig preg som til tider skinner igjennom, eksempelvis: ”I kveld skal jeg se Peer Gynt-oppsetningen ved Gålå-vannet.” (”Frivillighet driver Festival-Norge”, Dagsavisen, 5. august 2010, #8), og ”Jeg blir alltid litt stolt når jeg går inn i en bokhandel i Berlin eller Paris og ser omslaget av en norsk forfatter.” (”Ikke oversett – men oversatt!”, Aftenposten, 14. juni 2009, #15). Utenriksministerrollen blir også viet plass, eksempelvis ”Den første arbeidsøkten etter stortingsvalget foregikk i New York. En drøy uke med åpning av FNs generalforsamling – den fjerde i rekken jeg har opplevd som utenriksminister” (”Refleksjoner om FN”, Dagsavisen, 15. oktober 2009, #20) og en kombinasjon mellom det personlige og rollen; ”Som utenriksminister har jeg ønsket å reise like mye i Norge som til utlandet.” (”Det nye norske vi”, Aftenposten, 29. april 2007, #33). Disse eksemplene kan ses i forhold til Meyrowitz teorier om den nye politikerrollen, hvor det legges vekt på utviklingen av en mellomposisjon mellom det offentlige og det private: ”To be carried off smoothly, the new political performance requires a new ‘middle region’ role: behavior that lacks the extreme formality of former front region behavior and also lacks the extreme informality of traditional back region behavior.” (1985: 271). Ett eksempel på at Støre ser ut til å beherske dette er hvordan utenriksministerens arbeid beskrives – i en personfokusert, og noe beundrende tone – av Aftenpostens utenriksredaktør i artikkelen ”Fenomenet Støre”:

Hans kunnskaper og erfaring – fra tjeneste i en årrekke tett på flere statsministere – er merkbare også for et bredere publikum. Hans fremtreden og sikre språkføring slår an i en stadig mer urban norsk befolkning. (...) Støres hemmelighet er nettopp språkføringen, for han setter inn et mer levende og presist språk enn noen norsk politiker på lang tid. Dermed behersker han det som er aller viktigst i et demokrati, nemlig evnen til å kommunisere fort og forståelig med mange mennesker. (...) Støre opererer trygt på den internasjonale scene, og har skaffet seg omdømme som en

samtalepartner det lønner seg å møte. (...) Med sin enorme aktivitet driver Støre også frem et pedagogisk prosjekt, med forelesninger og seminarer.²⁷

Sett i forhold til en noe generelt bekreftende holdning ovenfor utenrikspolitiske målsetninger, er dette sitatet også et eksempel på en langt på vei støttende holdning ovenfor politikeren og personen, sett i forhold til vanlige portretteringer av utviklingen av forholdet mellom journalister og politikere – som at journalister og politikere ofte har ”ulike og til dels uforenelige mål for kommunikasjonen” (Aalberg and Jenssen 2007: 15). Men i avistekstene i datamaterialet blir altså teksten godkjent for publisering i pressen, mens tekstene akkrediteres utenriksministeren selv som forfatter samtidig som at disse tekstene også presenteres som offentlige uttalelser ved å bli publisert på Utenriksdepartementets nettsider²⁸.

²⁷ Udgaard, Nils Morten (utenriksredaktør) (03.03.2007) ”Fenomenet Støre”, kommentar i Aftenposten Morgen, del 3, side 3.

²⁸ Utenriksdepartementet. "Utenriksministerens taler og artikler." Retrieved 03.05.2011, from http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/taler_artikler/utenriksministeren.html?id=450637

4. Et diskursanalytisk perspektiv

Som historikken og konteksten har vist, er dette et omfattende problemområde hvor kulturbegrepet og dets betydninger har konsekvenser for prioriteringer og konflikter. Dette krever en metode som kan belyse hvordan begrepet brukes i konkrete tekster, men hvor dette også kan knyttes til overordnede strukturer og praksiser – og det er her diskursbegrepet og kritisk diskursanalyse kommer inn. Gjennomgående i definisjonene av diskurs er fokuset på kommunikasjonsmønstre i språket. Generelt sett kan en diskurs defineres som ”*en bestemt måte at tale om og forstå verden (eller et udsnit av verden) på.*” (Winther Jørgensen and Phillips 1999: 9). Mer spesifikt kan man si at diskurs er ”et system for frembringelse av et sett utsagn og praksiser som, ved å innskrive seg i institusjoner og fremstå som mer eller mindre normale, er virkelighetskonstituerende for sine bærere og har en viss grad av regularitet i et sett sosiale relasjoner.” (Neumann 2001: 18). Så hvordan analyserer man en samfunnstale, et system for utsagn, en måte å omtale og forstå verden på i en større diskursiv kontekst? Målet er å kunne ”analysere de dynamiske diskursive praksisser, hvor igennem sprogbrugere spiller en aktiv rolle i reproduktion og transformation av diskurser og dermed i social og kulturel forandring.” (Winther Jørgensen and Phillips 1999: 27). Denne siste definisjonen legger større vekt på aktørens rolle i forandring av språkmønsteret, og det er denne forandringen som ligger i kjernen av analysemetodens målsetninger å avdekke. Sett i forhold en retorisk analyse, er diskursanalysen mer fokusert på betingelsene for retoriske utsagn. ”Retorikkens domene er den tale som mennesket styrer selv. Diskursen, derimot, er samfunnstalen, den som setter de dypere grunnbetingelsene for hva som er mulig å språkliggjøre eller retorisere.” (Berge, Meyer et al. 2003: 16).

Diskursanalytikeren arbeider ikke for å finne ut hva som *egentlig* ligger bak utsagn, men arbeider med det som er blitt sagt eller skrevet for å undersøke mønstrene i utsagnene og hvilke konsekvenser dette har for fremstillingen av virkeligheten – for det man vil vite er hvordan noen utsagn blir nærmest automatisk godtatt som sanne mens andre avvises like lett (Winther Jørgensen and Phillips 1999: 31f). Dette kan sees i forhold til Pierre Bourdieus begrep om *doxa* og Michel Foucaults *episteme*, hvor *doxa* dreier seg om underforståtte trosforestillinger (Broady 1998) mens *episteme* dreier seg om det totale sett av relasjoner som i en gitt periode binder sammen et diskursivt verdenssyn (Foucault 2002: 211). Det er med andre ord *det selvfølgelig* man er ute etter å undersøke - å kunne svare på spørsmål som tar

opp konflikter i det selvfølgelige, eksempelvis som denne oppgaven tar opp; generelt hvordan kulturbegrepet brukes, og spesielt hvordan tanken om å bruke kultur som utenrikspolitisk verktøy og tanken om kulturens egenverdi kan fungere innenfor en og samme diskurs.

Diskursanalyse blir en styrke i forhold til dette prosjektet fordi kulturbegrepet er mangetydig og ofte preget av selvfølgeligheter. Ved å undersøke den diskursive fremstillingen av kulturbegrepet – finne mønster i utsagn, ulike måter begrepet blir brukt og koblingen som blir gjort til andre begrep – er målsetningen å undersøke hvilke konsekvenser denne fremstillingen får sett i forhold til holdninger og handlingsmuligheter. Det er imidlertid splid om hvilken fremgangsmåte som er best egnet for å avdekke disse grunnbetingelsene for språket. Derfor må en også ta høyde for ulike perspektiver begrepet diskursanalyse rommer. Diskursanalyse består av filosofiske premisser, teoretiske modeller, metodologiske retningslinjer og spesifikke analyseteknikker (Winther Jørgensen and Phillips 1999: 12). Diskursanalyse består med andre ord både av teori og metode, hvor forholdet mellom språket og den sosiale virkeligheten er sentral. Diskursanalyse er komplekst, delvis fordi det inneholder både teoretiske og metodologiske elementer, og fordi det finnes flere retninger innenfor disse. Winther Jørgensen og Philips (1999) beskriver det diskursanalytiske forskningsfeltet ved hjelp av tre hovedretninger: diskursteori (Laclau & Mouffe), kritisk diskursanalyse (Fairclough) og diskurspsykologi (stort sett i forhold til Potter og Wetherell), som alle har røtter i Foucaults teorier (ibid: 21). De bryter imidlertid med Foucaults monolisme – å identifisere et eneste regime av kunnskap i hver historiske epoke (episteme) – ved å erstatte dette med tanken om at forskjellige diskurser strider om å kunne definere hva som er sannhet (ibid: 22).

Denne tredelingen er imidlertid bare én måte å dele opp diskursanalyse i hovedretninger, hvor ett annet eksempel er Wodak og Meyers fremstilling av ulike metoder innen det mer spesifikke *kritisk diskursanalyse* i form av en antologi hvor ulike retninger presenteres²⁹. Sett i forhold til Jørgensen og Phillips fremstilling som er en mer generell gjennomgang av diskursanalytiske retninger – hvor Faircloughs kritiske diskursanalyse er valgt for å representere denne hovedretningen – går Wodak og Meyer dypere inn i de konkrete metoder

²⁹ Henholdsvis ”discourse-historical approach” (Wodak & Reisigl), ”corpus-linguistics approach” (Mautner), ”social actors approach” (van Leeuwen), ”dispositive analysis” (Jäger & Maier), ”sociocognitive approach” (van Dijk), samt Norman Faircloughs ”dialectical-relational approach” (Wodak and Meyer 2009: 20).

og hvilke problemstillinger utvikling av kritisk diskursanalyse som akademisk forskningsfelt står ovenfor sett fra hver av forfatterens metodiske synspunkt.

Målsetningen om å gjøre kritisk forskning er en av grunnene til at diskursanalyse egner seg til en undersøkelse av dette datamaterialet, siden det går ut på ”å utforske og vise maktrelasjoner i samfunnet og å formulere normative perspektiver som gjør det mulig å kritisere disse relasjonene og påpeke muligheter for sosial forandring.” (oversatt) (Winther Jørgensen and Phillips 1999: 11). Det de ulike perspektivene blant annet er uenige om, er hvor mye diskursene konstituerer det sosiale (ibid), i tillegg til å ha forskjellig fokus i konkrete tekstanalysemetoder.

Felles for den kritiske diskursanalysen og diskurspsykologien, gjøres det empiriske undersøkelser av spesifikk språkbruk (Winther Jørgensen and Phillips 1999: 16). Men sett i forhold til at denne undersøkelsens datamateriale er skrevet som kollektive arbeid rundt større samfunnsdiskurser, konsentrerer diskurspsykologien seg ikke om de store diskurser og legger vekt på individers aktive språkbruk (ibid: 16). Sett i forhold til diskursteorien hevder en i den kritiske diskursanalysen at diskurs kun er ett aspekt av sosial praksis (ibid: 15), noe som er i tråd med min holdning ovenfor datamaterialet. Jeg anser disse tekstene som ett aspekt av norsk utenrikspolitisk praksis, hvor det er andre aspekt som manifesterer seg, for eksempel i konkrete kulturprosjekter i utlandet eller at representanter fra kulturorganisasjoner i utlandet besøker Norge. Andre aspekter av problemområdet er mer diskursive, som tilknytningen mellom kulturell identitet og nasjon, samt en opprettholdelse av tanken om kulturell tilhørighet basert på nasjonale grenser. Manifestasjoner av kultursamarbeid eller kulturell tilhørighet har likevel et diskursivt utspring fra tekster hvor det legges rammer for holdninger og begrunnelser for arbeidet (stortingsmelding) og hvordan disse målsetningene og rammene videreføres i andre tekster (utenriksministerens avistekster).

4.1. Kritisk diskursanalyse

Et eksempel på kritikk av kritisk diskursanalyse, er Christian Kocks argument om at kritisk diskursanalyse ikke tar høyde for at det finnes tekster hvor makten taler som samfunnet har behov for, og at tekster hvor maktens folk kommuniserer ikke alltid er underlagt maktens folks egen makt (Berge, Meyer et al. 2003: 158f). Sett i forhold til dette prosjektet, er det

fokusert på de tekstene hvor departementet og ministeren tilsynelatende har redigeringsmakt også i pressen – men det tas ikke nødvendigvis stilling til den normative skalaen denne politiske kommunikasjonen setter seg³⁰, slik en retorisk analyse kanskje ville prioritert. Det vil imidlertid bli lagt mer vekt på distribusjonen og bruken av kulturbegrepet, samt forholdet mellom de tekstlige dimensjonen og diskursive rammene for denne kommunikasjonen sett i forhold til bakgrunn og prioriteringer. Ved å drøfte de tre aspektene av kommunikasjonsbegivenhetene ligger fokuset på å se den innholdsmessige brytningen mellom kulturpolitikken og utenrikspolitikken hensyn i forhold til den uttrykksmessige overgangen fra stortingsmelding til avistekst. Drøftningen vil fremfor å være en vurdering av makten i teksten, heller bruke det kritisk diskursanalytiske rammeverk for å kombinere tekstanalysens funn og de diskursive rammene for å drøfte mulige konsekvenser og spenninger mellom vektleggingen og prioriteringer i tekstene.

Et utvalg av tekstanalyseverktøy Fairclough skisserer for bruk i kritisk diskursanalyse slik de fremstår i *Analysing discourse* (2003) vil danne et grunnlag for analysen, siden denne er spesielt skrevet som veiledning til studenter og forskere, samt at denne boken oppsummerer og bygger videre på hans publikasjoner mellom 1992 og 2000 (Fairclough 2003: 1f) – men videre vil drøftingen også trekke på Faircloughs kapittel i *Methods of Critical Discourse Analysis* (Wodak and Meyer 2009). Dette gir rammeverket for å gjøre en undersøkelse av den spesifikke språkbruken i en utenrikspolitisk førende stortingsmelding og undersøke hvordan dette forholder seg til argumentasjon slik den er uttrykt i avistekster.

Kombinasjonen av språklige analyseverktøy og tilknytningen til overordnede teorier om samfunnet gjør kritisk diskursanalyse til et egnet analyseverktøy. Kritisk diskursanalyse er, i likhet med diskursanalyse generelt, en samlebetegnelse for flere fremgangsmåter som også er under utvikling, men noen fellestrekk finnes. Winther Jørgensen og Phillips oppsummerer fem kjennetegn som er felles for kritisk-diskursanalytiske fremgangsmåter (1999: 73-76). Oppsummert er disse at 1) sosiale og kulturelle prosesser og strukturer har en delvis lingvistisk-diskursiv karakter, 2) diskurs er en viktig form for sosial praksis som står i et dialektisk forhold til andre sosiale dimensjoner, 3) språkbruk skal analyseres empirisk i sin sosiale sammenheng, 4) diskurs fungerer ideologisk ved å skape og reproducere ulike maktforhold mellom sosiale grupper, 5) kritisk forskning er en målsetning og forskningen

³⁰ ”Retorikken ser derfor ikke kun på hvilke funksjoner givne tekster retter sig imod i samfundet, men også på hvor godt de udfører dem.” (Kock i Berge, Meyer et. al. 2003: 159).

skal dermed være politisk engasjert i sosial forandring (ibid). I likhet med Jørgensen og Phillips oppsummering av fellestrekkene, legger Wodak og Meyer vekt på forskning på empirisk språkbruk ved hjelp av grammatisk/lingvistisk analyse i en større sammenheng ved å ta i bruk et utvidet tekstbegrep, helhetlige tekster sett i forhold til kommunikasjonsbegivenheter, samt handling og interaksjon sett i forhold til kontekst og funksjon; ”CDA is therefore not interested in investigating a linguistic unit per se but in studying social phenomena which are necessarily complex and thus require a multi-disciplinary and multi-methodical approach.” (Wodak and Meyer 2009: 2).

Fairclough reserverer diskursbegrepet til tekst, tale og andre semiologiske systemer, og skiller tekst – produksjon, produkt, lesning – fra sosiale aspekt fordi sosiale praksiser kan fungere etter annen logikk enn den diskursive (eks. økonomisk logikk) – samtidig som det presiseres at disse påvirker hverandre gjensidig (Winther Jørgensen and Phillips 1999: 28). Ved å åpne for at sosial praksis kan fungere etter annen logikk, må også dette undersøkes ved hjelp av tematisk passende teorier, som i dette tilfellet blir kulturteori og konteksten som er blitt gjennomgått i de innledende kapitlene.

Ved å bruke elementer fra ulike diskurser kan konkret språkbruk forandre diskurser, og dermed også påvirke den sosiale og kulturelle verden (Winther Jørgensen and Phillips 1999: 15). Selve analysen skal fokusere på to dimensjoner; **kommunikasjonsbegivenheten** og **diskursorden**. **Kommunikasjonsbegivenheter** er tilfeller av språkbruk, som her vil si en stortingsmelding og avistekster. Teksten, den diskursive praksis og den sosiale praksis er alle dimensjoner av kommunikasjonsbegivenheter (ibid: 80). Hver kommunikasjonsbegivenhet fungerer som en form for sosial praksis, i det den reproducerer eller utfordrer diskursorden – noe som betyr at en kommunikasjonsbegivenhet former og formes av den bredere sosiale praksis gjennom dens forhold til diskursordenen (ibid: 82f). Diskursordenen er summen av alle genrer og diskurser som er blitt brukt i en sosial institusjon eller sosialt domene og er et system som både former og formes av spesifikke tilfeller av språkbruk (både struktur og praksis) (ibid: 83). Genre, slik Fairclough anser det, er språkbruk som er forbundet med og utgjør en del av en bestemt sosial praksis (Winther Jørgensen and Phillips 1999: 80).

Diskursiv praksis og sosial praksis. Diskursiv praksis dreier seg om produksjon og lesning av en tekst, altså hvordan tekstforfattere trekker på allerede eksisterende diskurser og genrer og mottakere bruker eksisterende diskurser og genrer i lesning/tolkning av teksten (Winther

Jørgensen and Phillips 1999: 81). Diskursiv praksis reproducerer eller forandrer de andre sosiale praksiser, som de andre sosiale praksiser omvendt former de diskursive praksiser (ibid: 28). ”Social structures define what is possible, social events constitute what is actual, and the relationship between potential and actual is mediated by social practices.” (Fairclough 2003: 223). For å analysere sosial praksis må en supplere med teori (sosiologisk, kulturteori, etc) fordi sosial praksis består av andre elementer enn kun diskursive – som handling, sosiale relasjoner, personer (med tro, holdninger, historier) og den materielle verden (ibid: 25). I analysen av diskursiv praksis, som dreier seg om produksjon og lesning av en tekst sett i forhold til hvordan teksten trekker på etablerte diskurser, vil fokuset være på forholdet til tidligere stortingsmeldinger, samt forholdet mellom hvordan kulturbegrepet brukes på tvers av tekstgenrer og hvordan innhold tilpasses pressen som publikasjonskanal.

Diskursorden er summen av diskurstypene, som igjen består av diskurser, genrer og stiler, og blir til sammen det diskursive aspektet av et nettverk av sosiale praksiser (Fairclough 2003: 220). Som et begrep som dreier seg om de overordnede betingelsene for diskursive utsagn, kan dette begrepet knyttes opp til de tidligere nevnte doxa og episteme. Faircloughs begrep om diskursorden er åpen for at disse betingelsene kan forandre seg, noe som også kan sees i forhold til Bourdieus syn på konkurrerende diskurser i samme sosiale felt – eksempelvis økonomiske og kulturelle logikker innenfor det kulturelle feltet. Diskursordener er åpne for forandring på grunn av at det kan brukes diskurser og sjangre fra andre diskursordener (Winther Jørgensen and Phillips 1999: 83). Diskursordenene tekstene i dette prosjektet forholder seg til kan sees på ulike nivå, da det overordnede kan være en politisk diskursorden og medienes diskursorden. Likevel er det som vi har sett markante forskjeller på kulturpolitikk og utenrikspolitikk, så hvis en skal skille ut tre hovedsøyler vil det kunne være at tekstene forholder seg til en utenrikspolitisk diskursorden (hvor også andre instanser som Norsk Utenrikspolitisk Institutt, NUPI, inngår), en kulturpolitisk diskursorden (som må forholde seg til ulike instanser og hensyn innen nasjonale kulturorganisasjoner og mediepolitikk), og en diskursorden hvor medienes prioriteringer er sentrale (maktkritikk, dagsordenfunksjon, blant annet). I dette tilfellet er Utenriksdepartementet den institusjonen tekstene skapes innenfor, og de to teksttypene i datamaterialet representerer to typer tekster i norsk utenrikspolitisk diskursorden – men avistekster skrevet av politikere inngår også i medienes diskursorden. Avisartiklene må forholde seg til stil og genrekraft for medietekster, og dermed inngår de også delvis i medienes diskursorden. Stortingsmeldingen forholder seg til tidligere stortingsmeldinger, stortingsmeldingens genrekraft og funksjon i forhold til

Stortinget, samtidig som det er ment for å gi et bilde av en eksisterende situasjon og kontekst for fremtidig handling. Tekstene inngår da i et komplekst nettverk av hensyn, men en presis definisjon av diskursorden er ikke strengt nødvendig for å kunne svare på hvordan kulturbegrepet brukes i datamaterialet, hvor analysen vil fokusere på diskurs på et mer tekstnært nivå.

Tekstenes genremessige kjennetegn. Genretrekk er ett av hovedmomentene som viser de tydelige forskjellene mellom teksttypene i analysematerialet. Datamaterialet består av ulike teksttyper med ulike genrer og distribusjonsform, ulike mottakere, en avsenderposisjon som må ta hensyn til mange standpunkt, men hvor teksttypene har like formål med kommunikasjonen som når direkte ut til det man kan med sikkerhet anta at er en mer differensiert og større mottakergruppe for avistekstene enn stortingsmeldingen. Genrekonvensjoner legger rammen for tekstens produksjon og konsumpsjon, men de genremessige trekkene kommer til uttrykk i teksten selv.

En **Stortingsmelding** er en rapport som er skrevet av et departement, som regjeringen legger frem for Stortinget³¹. Stortingsmeldingen er en drøfting av fremtidig politikk, og danner ofte grunnlag for en proposisjon (foreslått vedtak i form av nye eller endrede lover, forslag til statsbudsjettet) (ibid). Stortingsmeldingen er med andre ord en handlingsfremmende rapport, hvor enkelte saksfelt presenteres på en måte som legger grunnlaget for evalueringer og fremtidig handling i Stortinget. Sett i forhold til avistekstene er Stortingsmeldingens rent funksjonelle mottaker Stortinget – selv om den også eventuelt leses av andre politikere, departement og journalister. Avistekstene har nok likevel en bredere mottakerskare, og siden avistekstene publiseres primært gjennom pressens publikasjonspraksiser må tekstproduksjonen også forholde seg til en annen diskursorden enn Stortingsmeldingen. De kommunikative formålene knyttes ofte til genre gjennom å være forbundet med tekstens funksjon, men det kan argumenteres for at begge teksttypene har en del felles kommunikative formål; nemlig å være virkelighetskonstituerende, opplysende og argumenterende (deskriptiv og normativ funksjon) ellers kan man si at målene er å informere, promotere, samt å være identitetsbyggende og handlingsfremmende.

³¹ Utenriksdepartementet. "Proposisjoner og meldinger." Retrieved 20.05.2011, from <http://www.regjeringen.no/nb/dok/regpubl.html?id=1751>.

Det nærmeste en kommer en genre for utenriksministerens avistekster blant avisgenrene er **kronikken**. ”En kronikk er skrevet av en *ekstern skribent*, som arbeider utenfor redaksjonen. Ofte, men ikke alltid, er skribenten fagmann eller ekspert på sitt område. Alle kan skrive en kronikk om alt, hvis de bare kjenner emnet.”³² Det viktigste presenteres først, og en kronikk handler ofte om et faglig eller politisk tema som er forholdsvis aktuelt, og kan formuleres som innlegg til en pågående debatt (ibid). ”Artikkelen er saklig i formen, men gjerne fargerik og lett skrevet. Stilen er argumenterende og forklarende. Språket er ikke akademisk. Kronikken presenterer konklusjoner eller standpunkter, og utvalgte premisser for disse.” (ibid). Selv om ikke alle avistekstene i analyse materialet er klassifisert som kronikker, kan de inngå i disse kjennetegnene. Likevel er ikke betegnelsen kronikk helt dekkende for disse avistekstene, siden teksten har, på grunn av sin avsender, et markert aspekt av offentlig informasjonshensyn. Avsenderproblematikken har konsekvenser for tekstens genre utover de vanlige avisgenrene – for det resulterer i en slags offentlig meningsjournalistikk – en blanding mellom kronikk/kommentar, leserbrev og pressemelding fra Utenriksdepartementet. ”Genre mixing is an aspect of interdiscursivity in texts, and analysing allows us to locate texts within processes of social change and to identify the potentially creative and innovative work of social agents in texturing.” (Fairclough 2003: 216). Avsenderproblematikken er sentral, og en av grunnene til at avistekstene er spesielt interessante, både i forhold til vektlegging av argumentasjon, til tekstproduksjonsmønster og til forholdet mellom departementet, regjering, utenriksministerens partitilhørighet til Arbeiderpartiet og utenriksministerens personlige synspunkt.

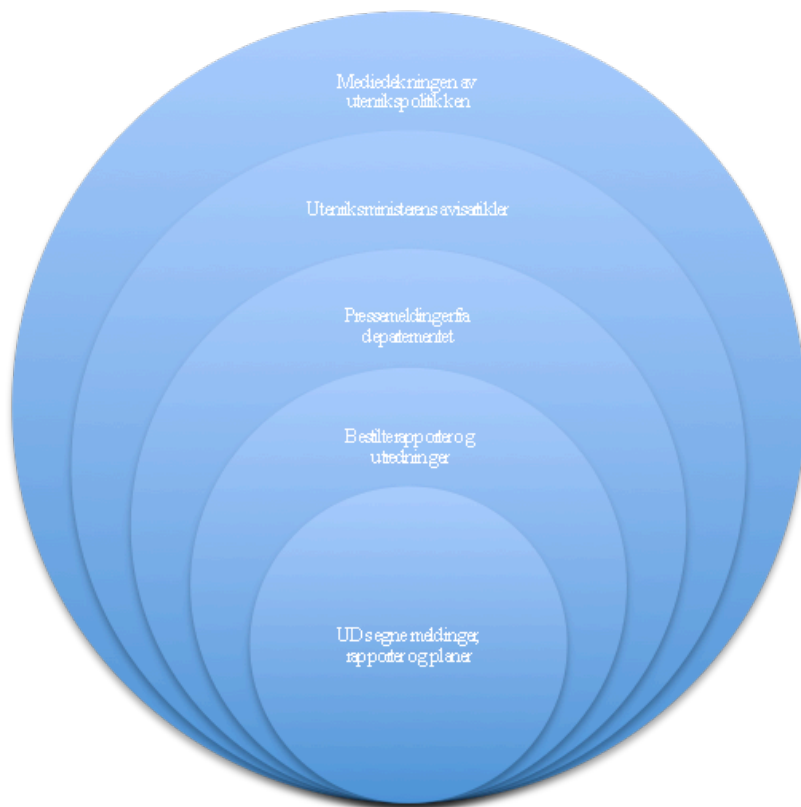
Interdiskursivitet er hvordan ulike diskurser fungerer sammen, altså hvordan de inkorporerer og går i dialog med andre diskurser ved å artikulere diskurser på tvers av diskursordener (Winther Jørgensen and Phillips 1999: 84). Begrepet **intertekstuell kjede** kan sies å beskrive forholdet mellom stortingsmeldinger og andre tekster fra departementet, siden det defineres som: ”En serie teksttyper som bindes sammen i en kæde, ved at hver tekst inkorporer elementer fra en annen tekst eller andre tekster.” (ibid). Høy interdiskursivitet antyder forandring innenfor diskursene, mens lite interdiskursivitet – høy grad av repetisjon og lite dialog med andre diskurser – tyder på reproduksjon og stabilitet (ibid: 85). Maktrelasjoner spiller inn på hvor begrenset denne forandringen er, men forandring kan også være et verktøy

³² Lindholm, M. "Hvordan skrive en kronikk." Retrieved 20.05.2011, from http://home.hio.no/~magneli/tips_og_lenker/hvordan_skrive_kronikk.html.

for å sikre stabilitet i maktforhold (ibid). Neumann understreker dette med tanke på den utenrikspolitiske diskurs, hvor det legges vekt på gjentakelse for å opprettholde et standpunkt, og at gjentakelsen fortrenger mulige endringer (2001: 143). ”Effekten av at diskursen er konstituert som den er, er at det ikke finnes rom for nyskapning, og hver ny tale blir dermed en bekreftelse av departementets ”generelle linje” og av departementet selv. Diskursen er effektiv fordi den har en treghet som hindrer nyskapning innenfra.” (Neumann 2001: 147). Så forandring skjer med innflytelse utenfra, og dette er en av grunnene til at legitimering ved referanse til autoritet er spesielt interessant, da dette er tilfeller hvor departementet går utenfor seg selv for å begrunne sine holdninger, noe som skal diskuteres videre i forhold til tekstanalysekategoriene.

4.2. Utvalg av tekster

Siden problemstillingen inviterer til en analyse som ligger i brytningspunktet mellom flere departement, blir diskutert i pressen, og at kulturbegrepet ofte blir brukt på en så generell måte at det passer inn i de fleste sammenhenger, har det vært viktig å avgrense datamaterialet til en håndterlig mengde relevante tekster som kan gi et bilde av argumentasjonen utad fra departementet. ”En retningslinje for kvalitative utvalg er at antall informanter ikke bør være større enn at det er mulig å gjennomføre dyptpløyende analyser.” (Thagaard 2003: 57). Kommunikasjonsprosessen og relasjonene i problemfeltet i kan illustreres med ulike typer tekster som knytter departementet til pressen. I illustrasjonen som følger er omfanget begrenset til offentlig tilgjengelige skrevne tekster fra eller om Utenriksdepartementet.

Utvalget av tekster for analyse er som nevnt Stortingsmelding nr. 15 (2008-2009) og et utvalg avistekster undertegnet utenriksministeren i perioden før og etter denne meldingen, fra 17. oktober 2005 og ut kalenderåret 2010. For å forstå kulturbegrepets posisjon i utenrikspolitikken er det for det første relevant å nærlese strategidokumentene hvor argumentasjonen og ordlyden er gjennomarbeidet i mange ledd og representerer departementets offisielle syn og som – sett i forhold til det diskursanalytiske perspektiv – andre tekster fra departementet må forholde seg til i produksjonen av relaterte tekster. Dette gjelder også spesielt i Utenriksdepartementet, siden det er ”et sterkt imperativ at hele departementet skal kunne gå god for det som sies og skrives i departementets navn.” (Neumann 2001: 144). Valget falt på Stortingsmelding nr. 15 (2008-2009) fordi den tar for seg hovedlinjene i norsk utenrikspolitikk, og er den første meldingen siden Stortingsmelding nr. 11 (1989-90) *Om utviklingstrekk i det internasjonale samfunn og virkninger for norsk utenrikspolitikk* som gjør dette. Denne er spesielt relevant fordi den også gir inngang til å se kulturbegrepet i forhold til de mest sentrale endringene og interessene sett fra Utenriksdepartementets ståsted. St.mld. nr 15 (2008-2009) *Interesser, ansvar og muligheter* legger føringer for hva som skal satses på i utenrikspolitikken ved å konkretisere og bekrefte de norske interessene og legger rammeverket for argumentasjonen for hvordan disse skal

sikres. I denne meldingen blir kulturbegrepet brukt i flere ulike kontekster som for eksempel i forhold til interesser, kommunikasjonsrevolusjonen og globalisering. Stortingsmeldingen er basert på Refleksprosjektets grunnlagsrapport (2008) som er skrevet med utgangspunkt i innspill utenfor departementet: *Norske interesser: utenrikspolitikk for en globalisert verden*. Tabellen³³ gir en oversikt over sentrale tekster skrevet av eller på oppdrag fra Utenriksdepartementet som har vært med på å forme bakgrunnen og konteksten for analysen og for å finne eksempler på endring i fokus og begrepsendringer. De sentrale rådgivende og evaluerende rapportene har også vært supplerende i forhold til eksempler på ekstern rådgivning og evaluering utenfor departementet.

År	Dokument	Type	Utgiver
1985	Norges offisielle kultursamarbeid med utlandet	NOU	Knut Berg-utvalget
1987/88	Om Norges offisielle kultursamarbeid med utlandet	St.meld.	Utenriksdepartementet
1989-90	Om utviklingstrekk i det internasjonale samfunn og virkninger for norsk utenrikspolitikk	St.meld.	Utenriksdepartementet
2000	Oppbrudd og fornyelse – Norsk utenrikskulturell politikk 2001-2005	Rapport	Mette Lending, Rudeng-utvalget
2001	Kulturkontakt i en åpen verden: utenrikskulturell handlingsplan 2001-2005	Handlingsplan	Utenriksdepartementet
2003	Norway's Public Diplomacy: a Strategy	Strategi-dokument	Leonard & Small, Foreign Policy Centre, London
2005	Delegert kulturstøtte. Vurdering av UD's støtte til reiser og prosjekter for kunstnere og kulturarbeidere for øvrig	Evaluerings-rapport	Kjeld Rimberg
2005	Strategi for kultur- og idrettssamarbeid med land i sør 2006-2015	Plan	Utenriksdepartementet
2006	Nyskapende i samspill med naturen. Omdømmeutvalgets sluttrapport	Rapport	Omdømmeutvalget
2009	Interesser, ansvar og muligheter. Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk	St.meld.	Utenriksdepartementet
2009	Improving Norway's reputation	Rapport	Synovate

4.2.1. Utvalg av avistekster

Etter søk i aviser og i Utenriksdepartementets nettsider ble det tydelig at omfanget av artikler skrevet av utenriksministeren selv var relativt høyt³⁴. Det er relevant i et medieperspektiv at utenriksministeren har et forholdsvis direkte – og tilsynelatende selvredigert – talerør ut til

³³ Fokuset har vært på perioden etter 2000, men i perioden 1985-1987 ble forrige gjennomgang av hovedlinjene i utenrikspolitikken gjennomført, samt sentrale gjennomganger av internasjonalt kultursamarbeid sett fra Utenriksdepartementets ståsted.

³⁴ 151 treff, sett i forhold til andre ministre i samme periode viser et søk i Retriever at denne praksisen varierer fra minister til minister. I samme periode finner Retriever eksempelvis 144 treff for justisminister Knut Storberget, 122 for statsminister Jens Stoltenberg, 111 for kunnskapsminister Kristin Halvorsen, 61 treff for kulturminister/næringsminister Trond Giske, 22 for finansminister Sigbjørn Johnsen.

offentligheten gjennom pressen. Med avistekstene som en del av analyse materialet er også mulig å se kontinuiteten i argumentene i forhold til stortingsmeldingen – om dette forholdet har karakter av en intertekstuell kjede. Vinklinger og vektlegging i avistekstene henvender seg – sett i forhold til stortingsmeldingen – direkte til lesere både som innbyggere og som velgere. Perioden som er valgt for å undersøke avistekstene er fra begynnelsen av Stoltenberg II-regjeringen (17. oktober 2005) og ut kalenderåret 2010. Denne perioden inneholder Refleksprosjektet med St.meld. 15 (tilrådet og godkjent 13. mars, 2009) som markerte slutten på prosjektet ³⁵, den internasjonale Ibsen-satsningen i 2006, valget i 2009 hvor regjeringen gikk inn i en ny periode, samt oppfølgingen av St.meld. 15 i 2010. En slik avgrensning gjør det også mulig å se avisartiklene og stortingsmeldingen i sammenheng.

I perioden fra regjeringsskiftet i 2005 til og med 2010 har det blitt publisert over 200 artikler i norsk presse som har vært undertegnet utenriksminister Jonas Gahr Støre. Jeg har hovedsakelig tatt utgangspunkt i tekstene slik de er publisert på Utenriksdepartementets hjemmesider, men kontrollert med et forfattersøk på Retriever. Eksempelvis gir et forfattersøk på ”jonas gahr støre” i perioden 17.10.2005 til 31.12.2010 totalt 151 treff. Ikke alle aviser kan søkes i etter forfatter, og en av svakhetene er at dette ikke er konsekvent innen disse avisene. Eksempelvis kommer artikkelen ”De små skritts vei” (Dagsavisen 2. desember 2010) ikke opp i forfattersøket selv om artikler fra Dagsavisen med i forfattersøk, og artikkelen er likevel å finne på Retriever hvis man søker etter artikkelnavnet. Etter en gjennomgang av artiklene for å sjekke om alle er publisert hos UD kom det frem noen flere svakheter, som at to av artiklene ikke var skrevet av Støre, men at ingressen hadde blitt en del av forfatterfeltet slik at disse også kom med. Likevel kom det opp fem artikler som er merket Jonas Gahr Støre som forfatter, som ikke er å finne på UD’s sider³⁶. Grunnene til dette kan ganske enkelt være menneskelig svikt i publiseringen hos UD³⁷, men det kan kanskje også ha

³⁵ ”Refleks – norske interesser i en globalisert verden” ble igangsatt av utenriksministeren i 2006. Etter flere titalls debatter, innhenting av hundrevis av eksterne analyser til egen skriftserie, og kobling til fagmiljøer utenfor UD markerte fjorårets publisering av St. meld 15 om hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk slutten på første del av prosjektet.” Tilgjengelig:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/nyheter/2010/refleks_lansering.html?id=622837 Publisert: 05.11.2010 [Nedlastet: 04.05.2011]

³⁶ Per 03.05.2011 er ikke følgende artikler publisert på UD’s oversikt over taler og artikler; http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/taler_artikler/utenriksministeren.html?id=450637 ”Ja til debatt” (Dagbladet, 20.10.2010), ”Trukket for langt” (VG, 07.12.2009), ”Ingen frykt!” (Nordlys, 17.04.2008), ”Et løft for klimaet” (DN Morgen, 26.10.2007), ”Algerie politisk viktig” (DN Morgen, 09.02.2007). Om henholdsvis hijab/niqab-diskusjonen, StatoilHydros kontrakt på Shtockmanfeltet som et løft for klimaet, åpning av ambassade i Algerie, og om norske spesialstyrker skulle sendes tilbake til Afghanistan.

³⁷ I en e-post til Utenriksdepartementet 18. april 2011 (Enhet for publikumshenvendelser) spurte jeg om rammene for publiseringspraksisen, men har per 1. juni, 2011 ikke mottatt svar.

andre grunner da det er relativt kontroversielle tema som tas opp i artiklene. Likevel krever en videre diskusjon av dette en større kontekstuell utgreiing og analyse, og siden disse artiklene ikke tar i bruk kulturbegrepet faller de også utenfor utvalget. Denne måten å avgrense avismaterialet på har den fordel at publiseringen på regjeringen og departementets nettsider er med på å bekrefte tekstene i en offentlig ramme, altså at tekstene er en del av departementets tekstproduksjon. Ett eksempel på en svakhet er at artikkelen ”Felles utfordringer – tettere samarbeid”, en kronikk skrevet sammen med den ungarske utenriksministeren og publisert i Dagsavisen 3. oktober 2007 (#38) var oppført på listen tidligere i år, men er ikke på listen per i dag (18. april, 2011). Kilden har dermed noen svakheter, men gir trolig en rimelig komplett oversikt over utenriksministerens tekster i pressen.

I disse 217 tekstene³⁸ er utenriksministeren i flere tilfeller oppført som forfatter sammen med eksempelvis andre norske ministre, andre utenriksministere eller personer som har en sentral rolle i forhold til artikkelens tema. Eksempelvis er 13 av de 43 artiklene fra 2006 skrevet sammen med andre. En relativt stor andel av artiklene er svarinnlegg og debattinnlegg hvor utenriksministeren svarer direkte på kritikk eller kommenterer avisenes tolkninger. Eksempelvis er 26 av de 44 artiklene fra 2010 svar i en eller annen form på en artikkel eller en pågående debatt, hvor det kommer eksplisitt frem hvilke(n) artikler/artikkel dette er et svar på. Alle avistekster hvor ”kultur” nevnes, undertegnet utenriksminister Jonas Gahr Støre i perioden 2005-2010 (58 tekster) er med i analysedataet. I likhet med oversikten over alle publiserte avistekster, er det også blant artiklene med kulturbegrepet Dagsavisen (15 tekster), Aftenposten (12 tekster) og Dagbladet (10 tekster) som er de tre avisene med høyest frekvens.

³⁸ Disse 217 tekstene fordeler seg på Dagbladet (46 tekster, hvorav to er i Dagbladet Magasinet), Aftenposten (44 tekster), Dagsavisen (40 tekster, hvorav en er på Dagsavisens nettpalte Nyemening.no), VG (29 tekster), Bergens Tidende (12 tekster, hvorav tre også er publisert i Stavanger Aftenblad), Nordlys (13 tekster), Dagens Næringsliv (12 tekster), Morgenbladet (seks tekster), Vårt Land (fem tekster), Nationen og Tidens Krav (to tekster per avis), samt Adresseavisen, Finnmarken, Klassekampen, Magasinet, Ny Tid (en tekst per avis).

Oversikt over fordelingen av avisartikler med kulturbegrepet³⁹:

Aviser	2010	2009	2008	2007	2006	2005	TOTAL
Dagsavisen	3	5	2	2	2	1	15
Aftenposten	2	2	1	4	2	1	12
Dagbladet	1	2	1	4	2		10
VG			1	1	4		6
Morgenbladet		2		1	1		4
BT	2		1				3
Nationen	1		1				2
Dagens Næringsliv	1						1
Dagbladet Magasinet		1					1
Magasinet					1		1
Nordlys					1		1
Ny Tid					1		1
Tidens Krav					1		1
TOTAL	10	12	7	12	15	2	58

Ulike varianter av kulturbegrepet er nevnt 216 ganger i de 58 artiklene. For å illustrere fokuset på kulturbegrepet i disse artiklene kan det nevnes at det er i de aller fleste artiklene kun er brukt én eller to ganger (i 36 av de 58 tekstene: i 23 av tekstene er kulturbegrepet brukt én gang, i 13 av tekstene er det brukt to ganger). Det er kun i de tidligere nevnte fem artiklene at begrepet har en sentral rolle (nevnt mer enn 10 ganger). Dette sier lite om innholdet, men det sier noe om hvor kulturbegrepet er mest brukt. De fem artiklene hvor kulturbegrepet er brukt mest er henholdsvis i Morgenbladet (to tekster), Aftenposten (en tekst), Dagbladet (to tekster). Morgenbladet er dermed overrepresentert i forhold til utvalget når det gjelder tekster med høy frekvens av kulturbegrepet. Selv om jeg har brukt det kvantitative for å få oversikt over datamaterialet, er det likevel kombinasjonen av dette og en nærlesning som er grunnlaget for valget av sitater i analysen. Fordelingen av kulturbegrepet i avistekstene har gitt et grovt overblikk over hvilke tekster som har vært sentrale, men utvalget og nærlesningen er i essensen kvalitativ.

³⁹ For en komplett oversikt over avistekstene i datamaterialet, se Kilder.

4.3. Tekstanalyse: Introduksjon til analysekategoriene

For å velge blant de mange analysekategoriene og spørsmål en kan stille teksten er det problemstillingen som har vært førende. Fokuset har vært på a) generelt hvordan kulturbegrepet brukes i Utenriksdepartementets tekster, b) mer konkret, hvordan artikuleres legitimeringen av kulturens rolle på tvers av teksttypene stortingsmelding og avistekster? Den generelle bruken av kulturbegrepet fordeler seg i datamaterialet i tre tematiske hovedpunkt; 1) *kulturarbeid* sammen med kulturen som skal bidra til internasjonalisering og utvikling, 2) *kulturarv*, hvor fokuset er på den norske kulturen og kulturbeskyttelse, 3) det *flerkulturelle*, med fokus på effekter av globaliseringen i form av migrasjon, endringer i det norske samfunnet og at utenrikstjenesten må reflektere dette. Med denne grove klassifiseringen i bakhånd, har jeg valgt analysekategoriene *modalitet*, *evaluering* og *legitimering* for å kunne si noe mer spesifikt om hvilken funksjon og posisjon disse aspektene av kulturbegrepet har i utenrikspolitikken. Ved å analysere en tekst ved hjelp av modalitet og evaluering, åpner det for å vise graden av forpliktelse (modalitet) til det som sies og ulike vurderinger (evaluering) som er knyttet til bruken av kulturbegrepet. Modalitet viser hva som er *sant* og hva som er *nødvendig* (Fairclough 2003: 165). Evaluering viser hva som er *ønskelig* og hva som er *godt* (ibid). Med disse verktøyene kan en vise mønster i teksten, i hvordan den relative viktigheten av noe vurderes og hvordan kulturbegrepet videre blir posisjonert i ulike forpliktelser og vurderinger. *Legitimering* er valgt for å spesifikt undersøke hvilke argumentasjonsstrategier som brukes i tekstene, med fokus på *rasjonalisering*, *autorisering*, *moralsk evaluering* og *narrasjonskonstruksjon* (ibid: 98). Analysekategoriene er ikke gjensidig utelukkende, også her vil det som vurderes som *ønskelig* og *godt* kunne knyttes opp til legitimeringsstrategier.

4.3.1. Modalitet og evaluering

Modalitet er viktig i strukturering og artikulering (texturing) av identiteter, både personlige og sosiale (Fairclough 2003: 166). Måten en forplikter seg til noe er med andre ord en betydelig del av hva og hvem en er, så modalitetsvalg i tekster kan ses på som en del av artikuleringen av identitet (ibid). Inn under modalitet skilles det mellom *kunnskapsutvekslinger* og *aktivitetsutvekslinger*.

Kunnskapsutvekslinger består av *påstander* og *spørsmål* (ibid: 165). Påstander kan være bekreftende ”er”, modaliserte ”er kanskje” eller nektende ”er ikke”, noe som viser avsenderens forpliktelse til sannheten (ibid: 167). Eksempelvis i stortingsmeldingen bekreftes det at ”Kulturelt mangfold er dessuten en viktig forutsetning for framtidig norsk velferd.” (St.mld.15 2009: 21), og i en avistekst bekreftes det at ”Litteratur er⁴⁰ en vei til selverkjennelse. Og kanskje aller viktigst: Vi får andres blikk på oss.” (#15) – hvor den andre setningen viser seg som noe modalisert. Det er likevel ikke bare selve ordet ”kanskje” som signaliserer modalisert påstand, hvor ett eksempel er: ”Det flerkulturelle kan ses på som en strategisk politisk ressurs.” (St.mld.15 2009: 70). Dette signaliserer bare *muligheten*, uten et konkret krav om at dette *bør* skje. På den nektende fronten er det heller ikke mange ”er ikke”-eksempler, men ett er at ”Det er ikke mulig å regne seg fram til verdien av for eksempel kulturlandskap og matsikkerhet på den ene siden mot arbeidsplasser i fiskeindustrien på den annen side.” (#23). En annen måte å være nektende er følgende påstander, hvor det å si at ”Et kulturuttrykk er og blir godt nok i seg selv. Det legitimeres ikke fordi det også er bra for noe annet.” (#18), er en annen måte å si ”Kulturuttrykk er ikke legitimert fordi...”. En annen vinkling er at noe ikke kan finne sted, som i at :”vi politikere kan aldri vedta samfunnet bort fra fremmedfiendtlige holdninger” (#11). Datamaterialet domineres av disse formene for kunnskapsutvekslinger, og en videre diskusjon fortsetter i analysen.

Den andre formen for kunnskapsutveksling er spørsmål, som kan være ikke-modalisert positive ”er?”, modaliserte ”kan?” eller ikke-modalisert negative ”er ikke?”, noe som forsøker å lokke frem mottakerens forpliktelse til sannheten (ibid). Spørsmål er imidlertid nesten ikke brukt i datamaterialet men ett eksempel er likevel illustrerende i forhold til at det stiller spørsmålstegn til den eksisterende virkelighet: ”*Hva slags kompetansebehov har vi for å nå utenrikspolitiske mål ved å benytte kultur som virkemiddel?*” (St.mld.15 2009: 174). Noe som viser til UD både som avsender og mottaker, hvor behovet for å stille et slikt spørsmål både viser at dette er et aktuelt behov, og at det er noe som krever et konkret svar. I en avistekst brukes spørsmålsstilling som et språklig virkemiddel; ”Norge har 109 utenriksstasjoner – og minst 124 oversettere. Mon tro hvem som er viktigst for å formidle ”det norske”? Jeg velger begge.” (#15). For i likhet med eksempelspørsmålet fra stortingsmeldingen viser spørsmålsstillingen i denne avisartikkelen at det finnes et behov for å formidle ”det norske”,

⁴⁰ Understrekinger i sitatene her og videre er mine, for å signalisere den utslagsgivende markøren i setningen.

og at det forplikter ”jeg”-et (utenriksministeren) til sitt svar som hans forpliktelse til sannheten.

Aktivitetsutvekslinger består av *krav* og *tilbud* (Fairclough 2003: 168). Krav kan være oppfordrende ”gjør!”, modaliserte ”du bør” eller forbud ”ikke gjør!” (ibid). Ved siden av påstander, er krav den formen for utvekslinger som dominerer på tvers av teksttypene. Det er i likhet med de overstående eksemplene ikke nødvendigvis denne ordlyden som brukes, hvor de oppfordrende kravene ofte signaliseres med ”må” eller at noe omtales som ”nødvendig”. I en avisartikkel er dette eksempelvis: ”Vi må inkludere og bidra til å skape et godt, flerkulturelt samfunn i Norge.” (#55). Det modaliserte ”bør” brukes i flere sammenhenger, hvor ett eksempel er: ”[Kunstnere og kulturaktørers egne initiativer til internasjonal virksomhet] bør gis gode rammebetingelser økonomisk og organisatorisk.” (St.mld.15 2009: 173). Her signaliseres det på den ene siden at dette er noe som ikke eksisterer men som er *ønskelig*, og på den andre siden at det krever handling av en i dette tilfellet ikke navngitt agent. Forbud er ikke mye brukt i datamaterialet, men er noe som ofte ligger implisitt i at enkelte ting vurderes som *lite ønskelige*, som eksempelvis et samfunn med ”rasisme, fremmedfrykt og diskriminering” (#26).

Tilbud kan være i form av virksomhet ”skal”, modalisert ”skal kanskje” eller nektende ”skal ikke” (Fairclough 2003: 168). Dette er heller ikke et uttømmende liste over markører, og ut over dette kan ”skal” også tolkes i flere retninger, eksempelvis om noe som kommer til å gjøres, men også noe som skal – som i bør/må – skje eller være. På den måten er ”skal” ofte en markør for implisitte krav, eller en ønskelig tilstand. ”Kunstnerne og kulturinstitusjonene skal kunne forholde seg til en samordnet statlig politikk for norsk kulturutveksling med utlandet.” (St.mld.15 2009: 173). Sitatet signaliserer med bruken av ”skal kunne” både at denne samordnede politikken er ønskelig, og at det likevel kun er en hypotetisk tilstand som tilstrebes – igjen med en implisitt aktør/tilbyder. Det samme gjelder utsagnet ”Kulturen skal leve sitt eget liv” (#18), hvor tilbyderen holdes implisitt og tilstanden er ønskelig men forblir hypotetisk.

Evalueringer og antakelser tar som nevnt for seg hva som er *ønskelig* og hva som er *godt* (Fairclough 2003: 164). Evalueringer og antakelser kan brukes som separate analyseverktøy, men overlappet er betydelig da det i forhold til problemstillingen hovedsakelig vil legges vekt på hva som markeres som *ønskelig* og at dette ofte er verdibaserte antakelser. Markeringer av

dette er allerede blitt gjennomgått som implikasjoner av modalitetsmarkører. Noen evalueringer er mer eksplisitte enn andre, og i mange tilfeller er evaluering diskursspesifikt (Fairclough 2003: 172). Videre kan en si at evalueringer er verdibaserte, og kan være skjult i form av å være implisitt. Antatte verdier avhenger av en delt kjennskap til (men ikke nødvendigvis en aksept av) et implisitt verdisystem (Fairclough 2003: 173). I utenrikspolitisk diskurs fremstår de norske interessene som det verdibaserte grunnlaget, og dette vil drøftes videre i analysen. Det implisitte er videre et sentralt aspekt av analysen av verdibaserte evalueringer og antakelser.

Implicitness is a pervasive property of texts, and a property of considerable social importance. All forms of fellowship, community and solidarity depend upon meanings which are shared and can be taken for given, and no form of social communication or interaction is conceivable without some such 'common ground'. On the other hand, the capacity to shape to some significant degree the nature and content of this 'common ground', which makes implicitness and assumptions an important issue with respect to ideology. (Fairclough 2003: 55).

I undersøkelsen av antakelser er det *implisitte* det en er på jakt etter, delvis fordi det har stor betydning for det som er selvfølgelig og som skaper en fellesskapsfølelse. Makten ligger med andre ord i det å kunne *forme* det implisitte, det selvfølgelige.

4.3.2. Legitimering

Any social order requires legitimation – a widespread acknowledgement of the legitimacy of explanations and justifications for how things are and how things are done. Much of the work of legitimation is textual, though texts vary considerably in how explicit or implicit legitimation is. Textual analysis can identify and research different strategies of legitimation – by reference to authority or utility, though narrative, and so forth. (Fairclough 2003: 219).

Politikken er opptatt av å opprettholde sosial orden, og som Fairclough påpeker krever enhver sosial orden legitimering – en begrunnelse for hvorfor og hvordan en bestemt sosial orden skal opprettholdes. Som det antydes i sitatet over, påpeker Fairclough⁴¹ fire tekstlige hovedstrategier for legitimering: autorisering, rasjonalisering, moralsk evaluering og mythopoesis (narrativitet) (2003: 98). Målsetningen med legitimering som analysekategori er å undersøke fordelingen av argumentasjonsstrategier mellom kategoriene. Sett i forhold til stortingsmeldingen og utenrikspolitikk generelt, er det stort sett de norske interessene som vil være grunnlaget for rasjonell legitimering, hvor det er sikkerhet, bistand, energi og klima, samt internasjonal styring som er hovedpunktene. Sett i forhold til denne oppgavens

⁴¹ med referanse til Van Leeuwen and Wodak 1999

målsetning vil undersøkelsen av hvordan kulturbegrepet inngår i de ulike legitimeringsstrategiene være sentralt.

Autorisering går ut på å legitimere noe med referanse til en autoritet, eksempelvis en tradisjon, vane, lov, eller personer med institusjonell autoritet (Fairclough 2003: 98). Eksempelvis legitimeres internasjonaliseringen av norsk kunst og kultur med at ”Norsk kultur og norske kunstnere har alltid hentet inspirasjon og kunnskap fra kontakt med de store kulturelle strømningene i Europa.” (St.mld.15 2009: 53). I en avistekst kan en finne eksempler på at legitimering skjer med referanse til Utenriksdepartementet som institusjonell autoritet, ”Vi erfarer at kultursamarbeid utvider og styrker Norges forbindelser med mange viktige samarbeidsland” (#30). Et eksempel på bruk av utenriksministerens autoritet i legitimering er når instrumentaliseringen av kulturorganisasjoner omtales; ”Min erfaring er at de ikke lar seg instrumentalisere” (#39). En annen type institusjonell autoritet som brukes i legitimeringen, er med referanse til akademisk autoritet av de amerikanske forskerne Richard Florida og Robert Putnam⁴².

Rasjonalisering går ut på å begrunne noe ved rasjonell, fornuftig og saklig argumentasjon, eksempelvis med referanse til nytten av institusjonalisert handling, og kunnskapen samfunnet har konstruert for å gi dette gyldighet (Fairclough 2003: 98).

Instrumental rationality assumes certain agreed ends, and legitimizes actions or procedures or structures in terms of their utility in achieving these ends. This means that Rationalization overlaps with Moral Evaluation, in the sense that the reasons and purposes given for the procedures evoke value systems which according to Habermas (1976) are now widely used to ”ensure mass loyalty”. (Fairclough 2003: 99).

Sitatet viser også at instrumentell rasjonalisering er en måte å sikre lojalitet, noe som kan sees i sammenheng med de norske interessene som en målsetning og et verdisystem som er viktig for departementet at det norske folk er enige om og forstår nytten av.

Ved mythopoesis, eller narrasjon, tas det for eksempel i bruk en moralsk historie eller en advarende historie – eventuelt gjennom å skape et bilde av fremtiden – for å underbygge et argument (Fairclough 2003: 98f). Politikere og andre statlige aktører er en gruppe som ofte legitimerer holdninger og oppdrer til handling på grunnlag av det som kommer til å skje (ibid: 167). ”The power of futurological prediction is a significant one, because injunctions

⁴² Dette vil drøftes videre i analysen.

about what people must do or must not do now can be legitimized in terms of such predictions about the future, and extensively are.” (Fairclough 2003: 167). Dette med å knytte sammen det som *er* (beskrivelse) og det som *må være* (krav, rådgivning) er ofte brukt i politiske handlingsfremmende rapporter (Fairclough 2003: 99), og selv om det er brukt i legitimitetssammenheng markeres det ved hjelp av modalitet i den forstand at det viser grad av forpliktelse og overbevisning om hva som kommer til å skje i fremtiden (ibid: 167). En slik bruk av *fremtiden* for å legitimere er spesielt interessant og relevant i forhold til å undersøke hvordan kulturbegrepet posisjoneres i argumentasjon og forpliktelse ovenfor handlingsfremmende krav/påstander hvor referanse til det fremtidige samfunnets beste er sentralt. Et eksempel på dette er følgende portrettering av fremtidens Norge: ”Med fortsatt arbeidsinnvandring i denne sammenheng vil Norge framstå som et helt annet og mer flerkulturelt samfunn. «En nordmann» vil i økende grad framstå som et begrep om personer med nær tilknytning til flere land og kulturer.” (St.mld.15 2009: 19). Som en oppfølging til en slik fremstilling av fremtiden, er krav om at dette må ansees som en ressurs som bør benyttes strategisk og da vil få positive effekter for eksempelvis for Norges omdømme⁴³.

Den siste legitimeringsstrategien, moralsk evaluering, vil imidlertid i stor grad knyttes opp til evaluering og antakelser som vist i forrige kategori. Likevel er disse kategoriene noe overlappende, eksempelvis i form av at en akademisk autoritet brukes for å underbygge en rasjonalisering, eller at en historie er med på å underbygge en moralsk evaluering. Moralsk evaluering bruker referanser til verdisystem, noe Fairclough også påpeker at er det samme som å basere seg på verdiantakelser (2003: 99). Det fremgår også en del overlapp i forhold til at rasjonell argumentasjon også kan overlapse med moralske evalueringer. Dette er også noe av grunnen til at analysen ikke er strukturert etter analyseverktøyene, men etter tematiske trekk som er sentrale i datamaterialet. En slik struktur gjør det mulig å diskutere modalitet, evaluering og legitimering i ett sitat sett i forhold til et annet sitat med likt tematisk innhold.

⁴³ Dette vil diskuteres nærmere i analysen.

5. Kulturbegrepet i tekst, diskursiv praksis og sosial praksis

Selve analysen vil ta for seg de tre dimensjonene av kommunikasjonsbegivenheten – tekst, diskursiv praksis og sosial praksis – for å gi empirisk grunnlag for å drøfte hvordan kulturbegrepet brukes i utenrikspolitikken og hvordan kulturens rolle artikuleres på tvers av teksttypene. Strukturen på analysen vil være følgende; en kort gjennomgang av datamaterialet, en tekstanalyse av stortingsmeldingen og avistekstene i tre tematiske hoveddeler: *Det gode flerkulturelle samfunn*, *Kulturelt fellesskap og kulturarv*, samt *Kulturarbeidets utenrikspolitiske potensial*. Denne oppdelingen er gjort på grunnlag av tematiske tendenser i tekstene for å strukturere analysen, men kan også ses i forhold til UDs posisjon og arbeidsområder – i brytningen mellom det nasjonale og det internasjonale, samt at UD støtter konkrete kulturprosjekter⁴⁴. Største del av analysen tar for seg selve teksten, hvor sitater drøftes sett i forhold til tekstanalysekategoriene legitimering, evaluering og modalitet⁴⁵. Videre vil det være en drøftning teksttypene når det gjelder diskursiv praksis – hvordan tendensene i tekstanalysen forholder seg til interdiskursivitet, tekstproduksjon og tekstkonsumpsjon. Den siste delen av analysen tar for seg forholdet mellom det diskursive og det sosiale.

5.1. Stortingsmeldingen: en introduksjon

Norske interesser i møte med globaliseringen. Stortingsmelding nr.15 (2008-09) *Interesser, ansvar og muligheter. Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk* fokuserer på – som tittelen antyder – hvordan nasjonale interesser forholder seg til et internasjonalt ansvar, samt hvilke strategiske muligheter som kan utnyttes. De norske interessene oppsummeres slik: *Sikkerhet, Engasjement, Økonomi, Energi, Klima og miljø, Internasjonal organisering* (St.mld.15 2009: 11f). Meldingen skal oppsummere departementets standpunkt og hvordan tilstanden er for utenrikspolitikken i dag. Teksten er formell og saklig i formen, og henvender seg til Stortinget med en drøfting av fremtidig utenrikspolitikk.

⁴⁴ Se kapittel 3.4 Mellom strategi og troverdighet om UD's målsetninger og arbeidet med kulturorganisasjoner.

⁴⁵ Se kapittel 4.3 Tekstanalyse: Introduksjon til analysekategoriene for begrunnelse og gjennomgang av disse. Når begrepene som er gjennomgått dette kapitlet brukes i analysen, er det med henblikk til disse definisjonene.

Globalisering skjer. Hva er det – og hva skal vi gjøre med det? Globalisering er et hovedtema for stortingsmeldingen, så når kulturbegrepet brukes i meldingen er det knyttet direkte eller indirekte til globaliseringsbegrepet. Kulturbegrepet inngår til og med i meldingens definisjon av globaliseringsbegrepet i at det er en sosial, kulturell og økonomisk inkluderings- og ekskluderingsprosess (St.mld.15 2009: 22). Utenrikspolitikken preges av at verden forandrer seg, og dette skjer på grunn av ”globaliseringsprosesser” og meldingen drøfter mest sentralt hvordan globalisering forholder seg til norske interesser (St.mld.15 2009). Meldingen er delt opp i tre hoveddeler; *Del 1 Utfordringer for norske interesser*, *Del 2 Utenrikspolitiske prioriteringer for å ivareta norske interesser* og *Del 3 Virkemidler for en helhetlig forvaltning av norske utenrikspolitiske interesser*, og består av totalt 22 kapitler.

Er kultur en del av *utfordringene*? Kulturbegrepet brukes flest (66) ganger i meldingens første del; knyttet til *utfordringene*⁴⁶. I de to første kapitlene dreier det hovedsakelig seg om globaliseringens forhold til kultur (det flerkulturelle/konsekvenser av migrasjon, nasjoner som ikke lenger kulturelt adskilte, kulturelle spenninger i og mellom nasjoner, og at lokale særtrekk og kultur er ett av nasjonalstatens særtrekk som består). Videre dukker kulturbegrepet opp i kapitler om geopolitiske maktforhold, nordområdene, europeisk/nordisk samarbeid, migrasjon og kommunikasjon, hovedsakelig knyttet til kultursamarbeid/kulturliv, kulturarv/kulturfelleskap og interkulturell dialog/det flerkulturelle samfunn. Stort sett er kulturbegrepet i denne delen brukt i *bekreftende påstander*, men det er noen eksempler på at det også brukes i aktivitetsutvekslinger i form av *krav* (rådgivning) når det gjelder hvordan man skal anse ”den flerkulturelle utviklingen i Norge” – denne *bør* ansees som en ressurs (St.mld.15 2009: 66) og mulighetene for å anse dette som ”en strategisk politisk ressurs” (ibid: 70).

Er kultur en del av *prioriteringene*? Kulturbegrepet blir brukt færrest (9) ganger i meldingens andre del; *prioriteringer*, hvor bruken er spredt ut over tre kapitler⁴⁷ i generelle kontekster om nordområdene, globalisering, samt sikringen av økonomi og samfunnsinteresser. I det siste punktet refereres det eksplisitt til den amerikanske professoren Richard Florida og hans argument om at flerkulturell toleranse og teknologi tiltrekker seg talenter – noe som til sammen er en økonomisk samfunnsinteresse. Et *krav* (rådgivning) som gjentas i denne delen er at for å tiltrekke talent (*evalueres som ønskelig*) ”må Norge beveges i

⁴⁶ Kapittel 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9 og 10.

⁴⁷ Kapittel 11, 12 og 14.

retning av et tolerant og flerkulturelt, mangefasettert og inkluderende samfunn og arbeidsliv.” (St.mld.15 2009: 124).

Er kultur en del av *virkemidlene*? Den høyeste konsentrasjonen av kulturbegrepet i meldingen er likevel i tredje del; *virkemidlene*, særlig i kapittel 22 med tittelen ”Aktivt benytte åpent diplomati i handlingsrommet fra globaliseringen”. Kulturbegrepet er brukt 43 ganger i dette kapitlet av totalt 47 i hele tredje del, men kultur nevnes også i generelle termer i andre kapitler i forbindelse med forvaltning (bilateralt samarbeid) og når det er snakk om utenrikstjenesten (krav til kulturkunnskap, gjenspeiling av den norske befolkningen). Det er likevel først i kapittel 22, meldingens siste kapittel, at kulturbegrepet blir drøftet. Her argumenteres det for forholdet mellom kultursamarbeid, omdømme og åpent diplomati som et utenrikspolitisk verktøy. Eksempelvis; ”Regjeringens kulturløft omfatter internasjonalisering av norsk kulturliv. Internasjonaliseringens utenrikspolitiske betydning ligger i ens operasjonelle verdi innenfor åpent diplomati.” (St.mld.15 2009: 173). Videre tas kulturbegrepet opp når det er snakk om samarbeid med kulturlivet (prosjektarbeid og resultater), beste utnyttelse av mulighetene på kulturfeltet (styrking av internasjonal kulturdialog, samarbeidsprosedyrer med Kulturdepartementet, samt kulturfeltets bidrag til utenrikspolitikken i form av egne prosjekter og inngåelsen i utenrikspolitiske prosjekter). På den ene siden legges det vekt på at det er viktig at kulturarbeid skal være verktøy for utenrikspolitiske målsetninger. På den andre siden er det viktig at dette skjer uten bindinger fra myndighetene for at dette skal skje på best mulig måte, og fordi det er ”nødvendig om det norske samfunnets praktisering av ytringsfrihet skal være troverdig.” (St.mld.15 2009: 173). Helt til slutt drøftes kulturens store potensial som kan bli viktigere *hvis* bevisstheten og kompetansen økes, og utenriksstasjonene får en viktigere rolle.

Hvor brukes *ikke* kulturbegrepet? Blant kapitlene i stortingsmeldingen som ikke bruker kulturbegrepet i det hele tatt, er kapitler⁴⁸ som dreier seg om FN og global organisering, miljø, klima og energi, engasjementspolitikk, samt forvaltning og politisk håndtering av utenrikspolitikk – med andre ord det som har direkte å gjøre med de fleste av de norske interessene slik de er definert i meldingen. Dette er nærliggende i og for seg, men merk ekskluderingen i definisjonen av verdibegrepet: ”I selv de mest hardbarkede realpolitiske forståelsene av nasjonale interesser har det alltid vært klare elementer av verdier. Med verdier

⁴⁸ Kapitlene 4 og 7 i del 1, 13, 15, 16 og 17 i del 2 og 18 og 20 i del 3.

forstås her ikke-materielle beveggrunner for politikk basert på politisk, etisk, religiøs eller annen overbevisning.” (St.mld.15 2009: 86).

En diskusjon som ikke tas opp i stortingsmeldingen er *hvilken* kultur som skal satses på, i den forstand at konkretiseringen er delegert til de kulturfaglige rådene så dette trenger ikke å begrunnes i meldingen. De kulturfaglige rådene nevnes imidlertid ikke eksplisitt i meldingen, noe som også er verdt å merke seg med tanke på at dette er den primære måten departementet sikrer seg armlengdes avstand og et kulturfaglig perspektiv på kultursatsningene. Kjennetegnene og rammeverket for kultursatsningen er med andre ord lagt lite vekt på, og det er primært målsetningene og kjennetegn rundt kulturbegrepet som blir fokusert på.

5.2. Avistekstene: en oppsummering

Regjeringen Stoltenberg II ble utnevnt i statsråd 17. oktober 2005, og markerer begynnelsen av perioden⁴⁹ for undersøkelsen av avistekstene. Av de 11 artiklene i 2005, er det to som tar i bruk kulturbegrepet, da i sammenheng med Europa-politikk og verdenshandel, og bruker det henholdsvis i forhold til kulturell tilhørighet og kultur- og næringslivssatsning (Dagsavisen, 9. november, #57), mens artikkelen om verdenshandel kobler ”kulturlandskap” og ”kultur i vid forstand” til landbruk, bosetning og matproduksjon (Aftenposten, 20. desember, #58).

2006 var Ibsen-året. Av de 43 tekstene fra 2006, inneholder 15 kulturbegrepet. ”Hans ”kald er ej at svare” er den andre artikkelen signert utenriksministeren i 2006, og er en kronikk om Ibsen-året og satsningen fra Utenriksdepartementets side (#42). Her står *kulturarbeid* i hovedfokus, mens *kulturarv* også er nevnt, og bruken av begrepet er generelt vinklet mot kulturens rolle innenfor omdømmearbeid på grunn av globaliseringen. Samme år kom også Omdømmeutvalgets sluttrapport, overlevert til utenriksministeren 15. mars 2006.

22. mai 2007 ble det første møtet i Nasjonalt omdømmeforum for å følge opp Omdømmeutvalgets forslag (Utenriksdepartementet 2007). Av de 29 tekstene fra 2007, inneholder 12 tekster kulturbegrepet, hvorav ”Kultur i utenriksfart” (Aftenposten, 28. januar, #30), ”Toner i utenrikspolitikken” (Dagbladet, 15. juni, #36) og ”Omdømme er mer enn kultur” (Morgenbladet, 2. november, #39) er kulturbegrepet spesielt sentralt. Sistnevnte

⁴⁹ Perioden: 17. oktober 2005 til ut kalenderåret 2010, se oversiktstabellen i kap 4.4.2. Se også Kilder for en komplett oversikt over avisartiklene i datamaterialet.

artikkel er et direkte svar på professor Tore Rems skepsis til Ibsen-året og bruken av kultur i utenrikspolitikken. De to andre handler om forholdet mellom kultur og utenrikspolitikk, hvor ”Toner i utenrikspolitikken” (Dagbladet, 1. september, #36) handler om musikk (med kommunikasjon, refleksjon, tilhørighet, aktualisering som hovedlinjer) og ”Kultur i utenriksfart” (Aftenposten, 28. januar, #30) fokuserer på erfaringer fra Ibsen-året.

Av de 33 tekstene fra 2008, inneholder syv tekster kulturbegrepet men ingen av tekstene tar i bruk kulturbegrepet i høy frekvens (maksimalt 3 treff per tekst) og dermed er 2008 det året begrepet er blitt brukt færrest ganger i avistekstene⁵⁰. Tekstene tar likevel for seg kulturbegrepet i forhold til sentrale utenrikspolitiske tema som OL i Kina, EØS-midler, rasisme, visumsøknader, valget i USA og menneskerettigheter. 10. november 2008 lanserte utenriksministeren sin bok *Å gjøre en forskjell* som en del av Refleksprosjektet.

13. mars 2009 ble som nevnt St.mld. 15 tilrådet og godkjent i Stortinget. Av de 45 tekstene fra 2009, inneholder 12 tekster kulturbegrepet. Av disse 12, var fire publisert 10. og 11. september fordelt på Dagsavisen, Dagbladet, Morgenbladet og Aftenposten. 14. september var det valgdag. En av disse er fokusartikkelen ”Utenrikspolitisk grunntone” (Morgenbladet, 11. september, #18), hvor de fire ”tangeringspunktene” mellom kultur og utenrikspolitikk – samvær, tilhørighet, mangfold og betydningen av nye impulser, samt kultur som brobygger – tas opp.

Av de 56 artiklene fra 2010 (det året med flest antall publiserte artikler), inneholder ti artikler kulturbegrepet. Det gir en forholdsvis liten bruk av kulturbegrepet sett i forhold til de andre årene. I disse artiklene er det del variasjon i frekvensen av kulturbegrepet, mellom en og ni ganger per tekst. Fortsatt kommer Ibsen-satsningen og lignende jubileer opp til debatt, eksempelvis i artikkelen ”Ibsen og jubileer. Klarer seg stort sett uten vår støtte” (Aftenposten, 21. september, #10) hvor utenriksministeren reflekterer over debatten. Et annet debattinnlegg, ”Et stolt Norge” (Aftenposten, 28. august, #9)⁵¹, er et direkte svar på at lederen i Oslo Frp, Christian Tybring-Gjedde anklaget Arbeiderpartiet for å ville ”rive landet vårt i filler”, og i artikkelen er det da også nærliggende at det er diskusjonen av begrepssammensetningene ”vår kultur”, ”norsk kultur” og ”nasjonal kultur” som er fremtredende, men avslutningsvis retter

⁵⁰ Bortsett fra 2005, men da er det kun ca. 2 måneder som er med i utvalget.

⁵¹ I analysen vil avisartiklene kun merkes med artikkelnummer tilsvarende listen i Kilder.

utenriksministeren kritikk mot FrPs kulturpolitiske standpunkt når det gjelder kulturorganisasjoner.

Analysen tar for seg de sitatene kulturbegrepet er brukt, men siden det er brukt over 200 ganger i løpet av de 58 artiklene, tillater ikke omfanget på oppgaven en grundig gjennomgang av alle. I utvelgelsen av sitater i tekstanalysen, har det blitt tatt utgangspunkt i tematiske trekk som går igjen i begge teksttypene⁵². Dette har delvis vært med på å velge ut relevante sitat, men nærlesning har også gjort det mulig å se mønster i avistekstene som ikke nødvendigvis har en sentral posisjon i stortingsmeldingen. Frekvensen av kulturbegrepet i tekstene⁵³ har også spilt inn, da tekster med høy frekvens ofte også drøfter kulturens rolle i forhold til utenrikspolitikken.

5.3. Introduksjon til tekstanalysen

Teksten er, som nevnt, ett aspekt av kommunikasjonsbegivenheten. I analysen av tekstene vil sitater fra datamaterialet drøftes i forhold til modalitet, evaluering og legitimering⁵⁴ for å diskutere hvordan tekstene bruker kulturbegrepet, samt hvilken grad av forpliktelse som knyttes til utsagn hvor kulturbegrepet er brukt. Strukturen vil følge de tematiske hovedtrekkene funnet i stortingsmeldingen for å gi et grunnlag for sammenligning. Når det er sagt, er det interessante ved avistekstene også hvordan de avviker fra stortingsmeldingen, og derfor vil ulikheter også vektlegges. I hver av de tre tematiske delene av tekstanalysen (*Kulturarbeidets utenrikspolitiske potensial*, *Kulturelt fellesskap og kulturarv* og *Det gode flerkulturelle fellesskap*) vil de felles tematiske trekkene gjennomgå først, før ulikhetene drøftes med stortingsmeldingens først, så avistekstene.

5.4. Tekstanalyse I: Kulturarbeidets utenrikspolitiske potensial

Selv om kulturbegrepet brukes i mange ulike sammenhenger i UD's tekster, er det likevel når det er snakk om de estetiske og organisatoriske aspektene av kulturbegrepet at det som vi skal se er brukt i datamaterialet i høyest frekvens og i størst grad er knyttet til nytteverdi. Her er

⁵² Det vil bli brukt eksempler fra flere artikler enn det som er blitt gjennomgått i denne oppsummeringen.

⁵³ En komplett liste over avistekstene som er med i utvalget finnes i Kilder.

⁵⁴ Begrunnelse for disse analyseverktøyene er i kapittel 4.3 Introduksjon til analysekategoriene.

det helt eksplisitt instrumentell rasjonell legitimering som tas i bruk for å beskrive og sette krav til kulturens rolle i utenrikspolitikken.

Regjeringens kulturloft som begrunnelse for utnyttelse. Kulturloftet nevnes en gang i Stortingsmeldingen - "Regjeringens kulturloft omfatter internasjonalisering av norsk kulturliv. Internasjonaliseringens utenrikspolitiske betydning ligger i kulturens operasjonelle verdi innenfor åpent diplomati." (St.mld.15 2009: 173) - og i flere av avistekstene (#15, #18, #30, #36, #39). Kulturloftet ligger generelt som et bakteppe og en legitimering av hvordan og hvorfor kulturarbeidet finner sted med tanke på målsetningene i løftet. Som i det overstående sitatet fra stortingsmeldingen, er det spesielt her lagt vekt på at kulturloftets relevans for utenrikspolitikken er primært i forhold til dens praktiske nytteverdi sett i forhold til globaliseringsprosesser. Det vises i avistekstene til at satsningen har økt i forbindelse med kulturloftet, eksempelvis "fordi vi mener norske kulturmiljøer fortjener støtte til sine internasjonale satsninger, fordi det skaper nye kontaktpunkter mellom norske og internasjonale kulturmiljøer og fordi vi mener dette samlet sett har verdi i vår globaliserte verden." (#39). "Vi mener" viser en legitimering med regjeringen som autoritet, med flere nyttige konsekvenser; det er ikke bare fordi kulturmiljøene fortjener støtte, og det er heller ikke bare fordi dette skaper internasjonale kontaktpunkt. Verdien som omtales knyttes imidlertid ikke eksplisitt til egenverdi men heller til et rasjonelt argument om å skape kontaktpunkt med omverden.

Intertekstualitet: Kulturens gode funksjon - den positive, konfliktløsende kulturen. Allerede i St.meld. nr. 13 (1987-88) påpekes det at "Kulturkontakt viste seg nyttig og nødvendig, ikke bare for politiske og handelspolitiske formål, men også for å fremme toleranse og avspenning." (Utenriksdepartementet 1988: 11). I begge teksttypene bekreftes bruken av kulturbegrepet som enheter som er tilknyttet nasjonalstaten, men at det også eksisterer kulturelle fellesskap på tvers av nasjonale grenser, som for eksempel det nordiske. Videre bekreftes det at kulturelle fellesskap er nyttige i møte med globaliseringens utfordringer, og at det er positivt og nødvendig at kulturer utvikles i møte med andre kulturer. "Ethvert samfunn og enhver kultur er avhengig av påvirkning utenfra for å utvikles." (St.mld.15 2009: 74). Dette er en bekreftende påstand med en implisitt evaluering av at utvikling er positivt og ønskelig, noe en ser delvis ut fra de etterfølgende setningene, hvor

styrke anses som noe positivt⁵⁵. I alt er forholdet mellom de kulturelle enhetene en positivt ladet utvikling, og legitimeringen tilknyttes tradisjon. ”Norsk kultur og norske kunstnere har alltid hentet inspirasjon og kunnskap fra kontakt med de store kulturelle strømningene i Europa.”(St.mld.15 2009: 52). Det at kulturer er enheter, at de utvikles i møte med andre kulturer, og at samhold på grunnlag av kulturelt fellesskap er ønskelig og positivt, går igjen også i avistekstene: ”For et ganske homogent land som Norge, er det en livsnødvendighet at nye kulturelle impulser bringes til oss, utenfra, og dessuten at norske kulturutøvere og skapende krefter får reise mye til utlandet.” (#18). Dette bekrefter at kulturarbeid er *ønskelig*⁵⁶, og en finner flere tilsvarende sitat i avistekstene⁵⁷. Disse sitatene viser både at kulturbegrepet knyttet til nasjonen bekreftes, samtidig som at det argumenteres for at denne kulturen har behov for kontakt med andre kulturer.

Videre er kulturarbeidets nytteverdi knyttet til dens funksjon ovenfor konflikter – også her med en bekreftende påstand som videre knyttes til formidling. ”Økt kunnskap og økt forståelse er konfliktforebyggende. Kunstnere og andre kulturaktører står for en del av denne kunnskapsformidlingen.” (St.mld.15 2009: 74). Andre setning modererer likevel påstanden med ”en del”, men det er like fullt evaluerende i den forstand at ”økt kunnskap og økt forståelse” er *ønskelig*. I en avistekst kommer andre *positive* effekter frem, men da i form av modaliserte påstander som legger vekt på *mulighetene* fremfor virkeligheten. ”Kultur kan være fredsskapende og kultur kan løfte dagsorden opp en akkord til spørsmål av felles betydning. Ved hjelp av kultur kan også andre viktige emner som ytringsfrihet, trosfrihet, sensur og likestilling tas opp.” (#36). Kulturens betydning bekreftes likevel som sentral⁵⁸ og det er samtidig implisitt evaluerende at opprettholdelsen av kontakt er *ønskelig og nyttig* og eksplisitt evaluerende at dette *er* viktige emner.

Stortingsmeldingen: En diplomatisk utnyttelse av kultur. Særskilt for stortingsmeldingen, fremgår det et uttalt fokus på utnyttelsen av kulturens egenskaper. At kultursamarbeid er

⁵⁵I analysedelen vil en del av de støttende sitatene være i fotnoter. ”Møtet med andre kulturer bidrar til å styrke både det kulturelle mangfoldet og bevisstheten om egne identiteter. Kulturelle forskjeller bidrar til variasjon og utgjør en styrke for alle samfunn. Samtidig kan religiøse, etniske og kulturelle motsetninger forsterke politiske og økonomiske konflikter, både i og mellom samfunn.” (St.mld.15 2009: 74).

⁵⁶I en annen artikkel påpekes det noe lignende, at Grieg ”brakte livsnødvendige utenlandske kulturimpulser inn, til Norge. For det kunne trenges. I 1898 tok Grieg initiativet til en musikkfest som ble en forsmak på Festsjellene i Bergen ved å invitere et stort profesjonelt europeisk orkester til byen. Vi hadde noe å lære. Utenfra.” (#36).

⁵⁷”Kunst og kultur er helt avhengig av brytninger med utenlandske miljøer for å vokse, for å skape.” (#36).

⁵⁸”Det er mange eksempler på at denne kulturelle arena har stor betydning i å opprettholde kontakt der fastlåste holdninger ellers skaper konflikt – som i Midtøsten, eller som mellom Vest- og Øst-Europa under Den kalde krigen.” (#36).

nyttig i utenrikspolitikken kommer med andre ord eksplisitt frem flere steder i meldingen. ”Åpent diplomati, omdømmearbeid og kultursamarbeid får økt betydning ikke bare for å markedsføre Norge, norsk kultur og norske produkter, men også for å fremme norske interesser i hele sin bredde.” (St.mld.15 2009: 73).⁵⁹ Sammenføyningen med åpent diplomati og omdømmearbeid gjør at den instrumentelle koblingen mellom kultursamarbeid og markedsføring blir svekket – men den er likevel til stede. Det kommer noe indirekte frem i følgende sitat at kulturfeltet er et prioritert område på grunn av dens rolle i diplomatisk sammenheng. ”Kulturfeltet må, i tillegg til å ha en viktig egenverdi som norsk utenrikspolitikk vil fortsette å prioritere, forstås som en del av et åpent diplomati som i en globalisert verden blir stadig viktigere for å ivareta norske interesser, og derfor være et prioritert område i norsk utenrikspolitikk.”(St.mld.15 2009: 172). Hensynet til egenverdien er et tillegg, mens begrunnelsen ligger grunnlagt i de diplomatiske forbindelsene slik de påvirkes av globaliseringen. I setningen *kreves* denne holdningen (”må forstås som”), og selv om egenverdien er nevnt, er hovedbudskapet likevel hvorfor kulturfeltet er en del av utenrikspolitikken begrunnet i det diplomatiske, hvor ivaretagelsen av de norske interessene er målsetningen. I tråd med meldingens helhetlige budskap, er det ivaretagelsen av de norske interessene som skal være målsetningen for utenrikspolitisk arbeid, noe som også gjelder kultursamarbeid. ”For å utnytte kulturens utenrikspolitiske potensial maksimalt, er det nødvendig at departementene arbeider godt sammen.” (St.mld.15 2009: 173). *Kravet* her er tilknyttet forutsetningen og evalueringen av at det er *ønskelig* å utnytte kulturens potensial maksimalt. Videre kreves det dermed at departementene må samarbeide for å nå en slik målsetning, og siden dette presiseres eksplisitt viser det at dette ikke er uproblematisk eller har blitt oppnådd gjennom tidligere arbeid. Behovet for å definere roller⁶⁰ og ansvar må imidlertid ta høyde for tilsynelatende motstridende hensyn.

En klargjøring av ansvars- og arbeidsdeling må for det første på en naturlig måte ivareta kulturfaglige perspektiv på den ene siden, og utenrikspolitisk begrunnede kulturtiltak på den andre; og for det andre sørge for at samspillet mellom internasjonal og nasjonal kulturutøvelse får utvikle seg fritt. (St.mld.15 2009: 173).

Det *kreves* at det tas hensyn til de to departementenes hovedmål med kulturarbeidet, og legger til at dette må gjøres på en ”naturlig måte”. Implisitt sier dette også noe om konfliktene

⁵⁹Senere i meldingen sies det samme på en annen måte: ”Åpent diplomati er et sett virkemidler, herunder omdømmearbeid og kultursamarbeid, som må knyttes opp til norske politiske målsetninger basert på norske interesser, på samme måte som andre utenrikspolitiske verktøy.”(St.mld.15 2009: 171) og ”Mulighetene for å få formidlet norske synspunkter og interesser vil være knyttet til dialogen mellom kulturelle og akademiske miljøer og personer” (St.mld.15 2009: 173).

⁶⁰”Det er behov for å klargjøre Utenriksdepartementets og Kultur- og kirke departementets roller og ansvar på det utenrikkulturelle feltet.” (St.mld.15 2009: 173).

mellom Kulturdepartementet og Utenriksdepartementets institusjonelle syn på kulturarbeid, da behovet for å samordne dette viser at det faglige ikke nødvendigvis har de samme målsetningene som det utenrikspolitiske. I og med at Stortingsmeldingen har en høy andel bekreftende påstander, er det påfallende få slike når det er snakk om kulturarbeidet som virkemiddel i meldingens siste kapittel.

Kunstnerne og kulturinstitusjonene skal kunne forholde seg til en samordnet statlig politikk for norsk kulturutveksling med utlandet, og det er avgjørende å se den nasjonale og den internasjonale kulturutøvelsen i sammenheng. De to departementene tar sikte på å utvikle et felles strategisk rammeverk for virksomheten der hvert enkelt departements roller tydelig framgår. De vil videre arbeide gjennom et felles virkemiddelapparat, der nasjonale kulturinstitusjoner, institusjoner med strategiske oppgaver innenfor det enkelte kunstuttrykk og utenriksstasjoner vil være sentrale. (St.mld.15 2009: 173).

Bruken av ”skal kunne”, ”tar sikte på å utvikle” og ”vil videre arbeide” markerer at dette er *krav* til fremtidig arbeid, altså handlingsfremmende aktivitetsutvekslinger. Dette viser også at det som omtales ikke per dags dato fungerer som det er beskrevet her. Sett i forhold til evaluering er disse tiltakene *ønskelige*, men det *eksisterer* ikke – sett i forhold til fraværet av bekreftende påstander – en samordnet statlig politikk for norsk kulturutveksling med utlandet, et felles strategisk rammeverk eller virkemiddelapparat. Implisitt sier dette også at de eksisterende ordningene ikke er tilfredsstillende, og at målet om å ”utnytte kulturens utenrikspolitiske potensial maksimalt” ikke er oppnådd. Videre beskrives det to typer ”bidrag” fra kulturaktørene til utenrikspolitikken, noe som bærer tydelig preg av å være implisitte *krav*. Det første bidraget dreier seg om kulturaktørers egne initiativer.

Kunstneres og andre kulturaktørers bidrag til utenrikspolitikken har minst to utgangspunkter. Det ene vil være deres egne initiativer til internasjonal virksomhet. Denne bør gis gode rammebetingelser økonomisk og organisatorisk. Kulturutøvelse uten bindinger fra myndighetene gir nye, ofte uventede, perspektiver og samfunnsanalyser. En slik fri utøvelse er også nødvendig om det norske samfunnets praktisering av ytringsfrihet skal være troverdig. (St.mld.15 2009: 173).

Dette bidraget til utenrikspolitikken legitimeres delvis ved å være *godt* for samfunnet og er dermed en verdibasert/moralsk evaluering. Det kommer også tydelig frem at det er en forutsetning at det ikke skal være bindinger til myndighetene for at det skal være troverdig. Hvis en bryter dette enda mer opp, ser en at evalueringen ligger i at 1) det er *ønskelig* at samfunnet skal analyseres ved hjelp av kulturutøvelse og at 2) det er *ønskelig* at det norske samfunnet skal praktisere ytringsfrihet på en troverdig måte. Videre ser en at det i de to siste setningene er tatt i bruk bekreftende påstander med sterk forpliktelse, eksempelvis i form av ”nødvendig” når det gjelder troverdig ytringsfrihet. Igjen ser en at rammebetingelsene for

denne virksomheten beskrives med et *krav*, noe som igjen implisitt sier at dette ikke eksisterte i skrivende stund.

Det andre bidraget fra kulturaktørene til utenrikspolitikken består av deltakelse i utenrikspolitiske prosjekter⁶¹. Dette bidraget til utenrikspolitikken legitimeres med referanse til departementets erfaring. Dette bidraget går delvis mot legitimeringen av det første bidraget, da det allerede er etablert at mangelen på frihet i kulturutøvelse går ut over ytringsfrihetens troverdighet. En inngåelse i en politisk strategi vil dermed svekke både troverdigheten til kulturuttrykket og til troverdigheten til samfunnet. Hvis en ser rammebetingelsene i forhold til hverandre er det for kulturaktørenes egne initiativer et *krav* om økonomiske og organisatoriske rammebetingelser, mens det for kulturaktørenes inngåelse i utenrikspolitiske målsetninger allerede er etablert vellykkede prosjekter med ”betydelige midler” signalisert med bekreftende påstander. I følgende overskrift er det allerede lagt til grunn at kultur bør benyttes for å nå utenrikspolitiske mål; ”*Hva slags kompetansebehov har vi for å nå utenrikspolitiske mål ved å benytte kultur som virkemiddel?*” (St.mld.15 2009: 174). En oppfordring til at bevissthet og kompetansenivå må heves og at utenriksstasjonene må få en sterkere rolle følger som et svar. Rollen drøftes videre, hvor det igjen bekreftes at *potensialet* er stort – en gjenspeiling av at dette ikke nå fungerer så godt eller helt på den måten det *skal* eller *bør*. ”Kultursamarbeidets rolle i utenrikspolitikken har et stort potensial. Bevisstheten og kompetansen om det utenrikskulturelle arbeidets betydning må derfor økes, både hjemme og ute.” (ibid: 174). Setningen er formet som et *krav*, hvor evalueringen ligger i at en økt bevissthet og kompetanse er *ønskelig*. Hvem kravet stilles til er ikke like klart, og blir et generelt og lite handlingsfremmende krav siden det delvis henspiller til Utenriksdepartementet, men i og med at dette ikke er eksplisitt forblir forpliktelsen svak. Setningene som følger impliserer en mer utnyttelsesrettet holdning til kulturlivet, samtidig som det setter Utenriksdepartementet i en mottakerrolle av arbeidets effekt:

Norske kunstneres og andre kulturagenters internasjonale kontakter og nedslagsfelt er viktige i denne sammenhengen. Utenriksstasjonene vil måtte få en sterkere rolle i arbeidet med å fremme kulturdialogen og bidra til å skape kontakflater mellom utenlandsk og norsk kulturliv. Nettverk og nære koblinger til sivilt samfunn vil være en viktig effekt av slikt arbeid, og utgjøre en ressurs i moderne diplomati. (St.mld.15 2009: 174).

⁶¹ ”Det andre utgangspunktet vil være kunstneres og andre kulturagenters frivillige plass og deltakelse i tverrfaglige utenrikspolitiske målsetninger og strategier. Eksempel til etterfølgelse kan være nordområdestrategien og kultursamarbeidet med land i sør. I begge tilfeller er det satt av betydelige midler og bygd opp en formålstjenlig kontakt med fagmiljøene.”(St.mld.15 2009: 173).

Forholdet mellom kulturaktørene og utenriksstasjonene behandles med en rekke implisitte, fremtidsrettede krav, hvor begrunnelsen ligger i en evaluering av at en tettere kobling mellom kulturaktørene, diplomatiet og det sivile samfunn vil være *ønskelig*. Hvem/hva som skal ”gi” utenriksstasjonene en sterkere rolle kommer derimot ikke godt frem i teksten, og kan sees i forhold til det pågående behovet for avklaring mellom Kulturdepartementet og UD.

En type rasjonalisering av kulturens rolle i utenrikspolitikken er på grunnlag av verdiantakelser om samfunnets beste, noe som går igjen i begge teksttypene. For at kulturen skal utføre samfunnsanalyse – noe som fremstår som positivt, men konkret er vel dette makt- og samfunnskritikk – må den være uten bindinger fra myndighetene (merk: det er myndighetene som sier dette), dette er *også* viktig for å opprettholde *troverdighet*. ”Kulturutøvelse uten bindinger fra myndighetene gir nye, ofte uventede, perspektiver og samfunnsanalyser. En slik fri utøvelse er også nødvendig om det norske samfunnets praktisering av ytringsfrihet skal være troverdig.” (St.mld.15 2009: 173). Her innrømmes det på mange måter at det ikke *kan* eller *bør* være en instrumentell kobling mellom kultur i estetisk forstand og ”myndighetene” – delvis på grunn av at dette også er viktig for myndighetene selv (troverdigheten må ikke svekkes). Dette er delvis en oppfordring til (kulturens) samfunnskritikk, men også delvis en advarsel – kan knyttes til *forbud* som modalitet – mot å svekke ytringsfriheten i omdømmebyggingens navn.

Et reelt demokrati krever frie talerør, debattfora og fagmiljøer som bidrar til et sivilisert samfunn basert på ytringsfrihet og bred folkelig deltakelse. Fri kunstnerisk utfoldelse og et bredt og aktivt kulturliv (...) er tegn på et demokrati i utvikling, og kulturlivets aktører representerer samfunnets endringsagenter. Dessuten styrker kulturpresentasjoner og kultursamarbeid Norges synlighet i andre land, og kulturfeltet kan bidra til dialog og gjensidig forståelse. (St.mld.15 2009: 172).

Den siste setningen viser tosidigheten mellom enveis- og toveiskommunikasjon, med presentasjon på den ene siden og samarbeid/dialog/gjensidighet på den andre siden. Kulturlivets bidrag er imidlertid modalisert med ”kan”. Egenskapene er bekreftet som samfunnsanalyse, veiviser for politisk dialog, med en implisitt evaluering av at dette er *ønskelig* funksjon⁶².

Avistekster: Kulturen skal ikke instrumentaliseres. ”Kulturen skal leve sitt eget liv og trenger ikke å være et redskap for noe annet. Et kulturuttrykk er og blir godt nok i seg selv. Det legitimeres ikke fordi det også er bra for noe annet.” (#18). Det fremstår som *ønskelig* at

⁶²”Det er muligheter for bevegelse i fastlåste konflikter i slike rom – uten direkte politisk deltakelse, men hvor kulturdialogen kan stille kritiske spørsmål og vise mulige veier for en politisk dialog.” (St.mld.15 2009: 173).

kulturen lever sitt eget liv – selv om dette har et noe uklart betydningsgrunnlag kan det nok knyttes til tanken om troverdig ytringsfrihet og at for tett kontakt mellom myndigheter og kulturuttrykk vil hemme kulturens evne til samfunnskritikk. Videre er det dermed i denne avisteksten ikke et *krav* at kulturen er et redskap, men sitatet er heller ikke nektende angående *kulturens potensial som redskap*. Evalueringen ligger i at det er *ønskelig* at kulturen skal ha en egenverdi med at er ”godt nok i seg selv”. Som et svar til professor Tore Rems kritikk av Utenriksdepartementets instrumentelle holdning ovenfor kulturarbeid, innrømmer utenriksministeren at han ser farer med en overdreven instrumentalisering av kultur i omdømmearbeidet⁶³. Ved å henvise til kulturens egne organisasjoner som støttespillere, vises det også indirekte til prinsippet om armlengdes avstand som beskyttende for kulturen. Dette er basert på en antakelse om at kulturorganisasjonene vil bidra til at en overdreven instrumentalisering ikke vil finne sted. Setningen som følger begynner med å referere til Støres erfaring som grunnlag, mens hensikten er departementets: ”Min erfaring er at de ikke lar seg instrumentalisere, om det hadde vært vår hensikt. Men det er det altså ikke.” (#39). Legitimeringen er dermed basert på referanse til utenriksministerens erfaring som autoritet. Indirekte er de to setningene til sammen en bekreftende påstand om at departementet ikke har hensikt å instrumentalisere kulturorganisasjonene, med den implisitte evalueringen at noe slikt hadde vært *lite ønskelig*. Det fremgår i en annen artikkel⁶⁴ at det er *lite ønskelig* at Ibsen/kulturuttrykk skal brukes som markedsføring, men at bevisstheten om Ibsens forhold til Norge er *ønskelig*. Her er det imidlertid nyttig å ha i mente at *instrumentalisering* kun betyr at en bruker noe som et redskap, dermed avviser heller ikke dette sitatet at kultur ikke *kan* brukes for å oppnå noe annet, men snarere at hensikten er knyttet til å endre menneskers assosiasjoner fremfor deres kjøpekraft ovenfor norske varer og tjenester.

Avistekster: Kulturens strategiske funksjon – kapital og formidling. ”Kulturarv og kultur er en betydelig utenrikspolitisk kapital.” (#36). En slik bruk av kapitalbegrepet i en bekreftende påstand viser til omsetning, samt en type eierskap og forvaltning som hvor eierskapet tilknyttes utenrikspolitikken. Denne ordlyden er imidlertid ikke gjentatt i stor grad, verken i stortingsmeldingen eller andre steder i avisartiklene. Likevel kommer nytteverdien til syne på andre måter når kulturbegrepet tas i bruk. ”Vi er tjent med å ha et levende og

⁶³ ”Til sist spør Rem om jeg ser farer ved det han kaller «overdreven instrumentalisering av kunst og kultur i omdømmebyggingen». Igjen er svaret ja. I fordeling av midlene til kultursatsing i utlandet spiller kulturens egne organisasjoner en sentral rolle.” (#39).

⁶⁴ ”Målet er ikke å «bruke» Ibsen for å «selge» norske varer og tjenester. Vårt mål er å skape en assosiasjon mellom menneskers opplevelser av Ibsen og hans norske bakgrunn.” (#42).

internasjonalt kulturliv i en tid da folk ikke bare spør hva vi skal leve av, men også hva vi skal leve for og hvordan vi skal mestre å leve godt med hverandre, i Norge og i verdenssamfunnet. Med andre ord: Et anliggende også for utenrikspolitikken.” (#18). I sitatet tas det i bruk et strategisk tvetydig ”vi”, men det ser ut til å legitimere helt generelt med referanse til det beste for samfunnet og hvordan det norske samfunnet forholder seg til verdenssamfunnet. Kulturarbeidets betydning bekreftes gjennom *strategisk positive* effekter, og legitimeringen skjer også til dels med referanse til Utenriksdepartementets ”vi” og dets erfaring som autoritet: ”Vi erfarer at kultursamarbeid utvider og styrker Norges forbindelser med mange viktige samarbeidsland.” (#30). Kulturarbeidet knyttes i en annen avistekst til ”vår”/Utenriksdepartementets Norges-profilering⁶⁵ gjennom implisitte krav i den forstand at de ikke er direkte virkelighetsbeskrivende; det brukes ”skal være” isteden for ”er”. Det å bekrefte kulturens effekter som positive for samfunnet legitimerer dens plass i utenrikspolitikken, men den ønskelige *effekten* som er ”kanskje aller viktigst” er *synlighet*⁶⁶. Sett i forhold til utenrikspolitiske målsetninger, særlig når det gjelder omdømme, er dette fokuset på *synlighet* og *formidling* sentralt⁶⁷. Også i en annen artikkel er det lagt vekt på *formidling* som verdifullt og viktig⁶⁸. ”Vi vil også nå fram med våre fortellinger. Da kan det også hende at vi oppdager at våre ligner fortellinger fra helt andre kanter av verden. At norsk kultur ikke er så forskjellig fra andre lands.” (#15). Igjen er det tatt i bruk et ”vi” med implisitt innhold, men ut fra sammenhengen med de to andre setningene, ser det ut til at det er det norske ”vi” som er sentralt. Den modaliserte påstanden viser om noen *mulige* effekter av formidlingen og synligheten. Implisitt ligger det også i dette en evaluering av at det å formidle det norske er *ønskelig*. Den siste setningen er bekreftende, hvor bruken av ”noe” viser tilbake til at denne formidlingen er viktig for utenrikspolitiske målsetninger som norske interesser og omdømme.

⁶⁵ ”Kultursamarbeid skal være en sentral del av vår Norges-profilering. Kultursamarbeid med kvalitet og kreativitet skal bidra til å gi oss inngang til nettverk og miljøer i andre land som er interessante for oss, og hvor vi har noe å tilby som er interessant for dem. Kultursatsingen skjer i nært samarbeid med og av fagmiljøene selv og med støtte av norsk næringsliv.” (#42).

⁶⁶ ”Litteraturen gir oss en dypere forståelse av tid og rom og er arenaer for kommunikasjon, kontakt og kunnskapsutveksling. Derfor trenger internasjonal politikk kunsten og kulturen. Ikke i én politikks tjeneste – forfatterens absolutte meningsfrihet må holdes intakt – men som metode for innsikt. Litteratur er en vei til selverkjennelse. Og kanskje aller viktigst: Vi får andres blick på oss.” (#15).

⁶⁷ ”Norge har 109 utenriksstasjoner – og minst 124 oversettere. Mon tro hvem som er viktigst for å formidle ”det norske”? Jeg velger begge. Sammen sier de noe om tilstedeværelse ute, evne til å formidle norske interesser, norsk kultur, norske stemmer, Norge.” (#15).

⁶⁸ ”Den teknologiske utviklingen har åpnet for ubegrenset tilgang på informasjon om andre lands kulturer, kunstverk, musikkformer, musikere, komposisjoner. I dette komplekse lydbildet er den enkelte norske kunstner viktig for Norge som nasjon. Hun formidler sin samtid, sitt miljø, sine erfaringer, sin oppvekst.” (#36).

Oppsummering. Begge teksttypene nevner regjeringens Kulturløft og legger vekt på kulturens gode effekt. Likevel er det noen forskjeller på stortingsmeldingen og avistekstene, hvor stortingsmeldingen legger stor vekt på hvordan kultur *skal* og *bør* inngå i diplomatisk praksis, mens en i avistekstene kan finne eksempler på at det legges vekt på at kulturen ikke skal instrumentaliseres. I avistekstene finner en imidlertid også et fokus på kulturens strategiske funksjon, men da i formidling av det norske. Her legges det særlig vekt på mulighetene kultursamarbeid representerer, og da særlig nytteverdien som ligger i hvordan kultur kan *formidle det norske*. Å spre informasjon om Norge blir ansett som en økende prioritet i Utenriksdepartementet, allerede før 1990; ”Norges-informasjon i utlandet er blitt en stadig viktigere oppgave for utenriksstjenesten.” (Utenriksdepartementet 1989: 15). På tross av at kulturens egenverdi nevnes og forsvares i begge teksttypene, gjør det ellers konsekvente fokuset på nytteverdien at det blir tydelig at det er denne som er primær. Nytteverdien kommer til syne i stortingsmeldingen gjennom at det er lagt vekt på kulturens ulike egenskaper: utføre samfunnsanalyse, generelt fremme norske interesser gjennom økt synlighet for nasjonen, formidle kunnskap, bidra til toleranse, dialog. Nytteverdien kommer til syne i avistekstene gjennom at det legges vekt på kulturens egenskaper som å styrke Norges forbindelser med utlandet, at det *kan* fremme godhet, fred og sette dagsorden, bidra til dialog og skape oppmerksomhet rundt – samt formidle – det norske. I stortingsmeldingen kommer det som vi har sett tydelig frem et ønske om, og et krav om bedre *utnyttelse av kultur* for å nå utenrikspolitiske målsetninger. Fokuset er på hvordan dette potensialet kan utnyttes bedre og hvordan dette kan oppnås gjennom bedre koordinering og større ansvar for Utenriksdepartementet.

5.5. Tekstanalyse II: Kulturelt fellesskap og kulturarv – verdier og forandring

Et syn på kulturer som enheter tilknyttet nasjonalstaten gjentas og bekreftes både eksplisitt og implisitt i begge teksttypene. Når det er snakk om kulturelle fellesskap og kulturarv, legges det til grunn at et kulturelt fellesskap *er* verdifullt, at de norske verdiene *er* universelle og ikke relative, at kulturer *vokser* i møte med hverandre men at kulturarv *må* bevares, samt at det *vil skje* et kulturelt maktskifte som *kan* knyttes til ideen om kampen mellom sivilisasjoner. Under hvert av disse tematiske trekkene vil det også diskuteres hvordan argumentene legitimeres med referanse til tradisjoner og verdier, rasjonelle vurderinger, samt en framtidvisjon om et kulturelt maktskifte.

De norske universelle verdiene. I større grad enn i stortingsmeldingen, går det i avistekstene igjen flere steder en bekreftelse på, og gjentakelse av hvilke verdier som er universelle, og at disse er en del av den norske kulturen. Videre ligger det også implisitt at det norske samfunnet har mer universelle verdier enn andre samfunn, og merk her at denne historiske kulturarven ikke inneholder kulturelle uttrykk.

I vårt fellesskap ligger en historisk kulturarv til grunn – verdier, normer og regler av universell karakter: Menneskerettigheter, rettsstat, demokrati, ytringsfrihet, fri religionsutøvelse, likestilling mellom kvinner og menn. Det er bjelker i vårt samfunn – rettigheter og friheter – bygd opp gjennom generasjoner, det er verdier som ikke er og ikke skal gjøres relative. (#33).

Ved å bruke bekreftende påstander argumenteres det mot kulturel relativisme, og at det ligger i dette at det er et *krav* at det skal opereres med en universell målestokk, hvor alle nasjoner måles etter disse prinsippene. Her er det også verdt å merke at ”kulturarv” *ikke* er tilknyttet et estetisk kulturbegrep, og en slik tolkning av begrepet går igjen også i andre artikler⁶⁹. Verdigrunnlaget beskrives som universelt, men samtidig påpekes det at dette er innholdsmessig tilknyttet begrepet ”norsk kultur”. Ytringsfriheten som en konstant i ”vår kultur” blir gjentatt i #44 og #26, men problemene oppstår når det er personer som ikke identifiserer seg innen ”vår kultur” og ”norsk kultur” (#44) – som diskutert under kravet om redefinerings av det flerkulturelle Norge. Så i større grad enn i stortingsmeldingen er disse verdiene som karakteriseres som universelle gjentatt og bekreftet innen definisjonen av det norske. Dette kan likevel ses i forhold til definisjonen av verdier i stortingsmeldingen som ekskluderer kulturbegrepet, som definerer verdier som ”ikke-materielle beveggrunner for politikk basert på politisk, etisk, religiøs eller annen overbevisning.” (St.mld. nr. 15 2009: 86).

Intertekstualitet: Det vil skje et kulturelt maktskifte. *Kulturimperialisme* dreier seg om forholdet mellom den industrialiserte verden og den tredje verden (Lending 2000), men kan også dreie seg om dominans på ett kulturelt område (for eksempel Hollywood i den internasjonale filmbransjen). Medie- eller kulturimperialisme brukes også om dominans innenfor strukturer og innhold i internasjonale og nasjonale medier (Schwebs and Østbye

⁶⁹ I likhet med dette sitatet: ”Bunnplanken i vår samtids norske kultur er et verdigrunnlag formet gjennom flere hundre år. Menneskerettigheter, demokrati, maktdeling, ytringsfrihet, trosfrihet og likestilling er bærevegger i det norske fellesskapet.” (#22) og følgende: ”Men håndtering av disse utfordringene må baseres på de dypeste kjerneverdiene i norsk kultur, nemlig respekt for rettsstatens prinsipper og respekt for andre menneskers rett til å leve sine egne liv. Bunnplanken i vårt verdigrunnlag er demokrati, rettsstat, ytringsfrihet, likeverd og likestilling. På dette grunnlag kan vårt samfunn trygt være åpent, mangfoldig og inkluderende. I sum er dette kvaliteter som må til for å respektere ulikheter i kultur og levesett. Og like viktig, for innovasjon og fremtidig vekst i Norge.” (#9).

1999: 274). Videre påpekes det at når noen få land eksporterer en stor mengde medieinnhold til mange land "spreier såleis sine samfunnsverdiar og får sjansen til å utøve kulturell dominans." (ibid: 276). Implisitt kommer troen på denne spredningen til syne også i begge teksttypene i datamaterialet. Mens det i stortingsmeldingen ble presisert at "USA har, ved siden av Sovjetunionen, vært den dominerende globale makten i hele etterkrigstiden, økonomisk, militært, politisk, teknologisk og kulturelt." (St.mld.15 2009: 27), legges det i en avisartikkel vekt på at globaliseringen fører til at andre land tar over denne dominansen. "Nye stater med sine egne verdigrunnlag blir førende politisk og kulturelt gjennom økonomisk tyngde." (#7).⁷⁰ Betydningen hva det vil si å være en dominerende kulturell makt eller kulturelt førende holdes implisitt. Utsagnene er likevel ikke modaliserte, og holder fast ved at USA og Sovjet *har vært* kulturelt førende, mens vekstøkonomiene *vil ta over* denne makten. Den samme påstanden gjentas fra et annet ståsted, hvor det fremtidsrettede kommer i avisteksten. Videre i samme artikkel spås det også at kultur vil være grunnlag for konflikter i fremtiden. "Vi vil oppleve økte spenninger om bl.a. menneskerettigheter, kultur, religion, identitet og verdier, og i synet på klima og økonomisk utvikling." (#7). Disse endringene omtales ikke eksplisitt som verken ønskelige eller ikke ønskelige, men primært som *uunngåelige*. Dette dreier seg, i likhet med når det er snakk om det flerkulturelle, om en antakelse om fremtiden og at dette også brukes som et grunnlag for globaliseringens eksistens og konsekvenser. Denne argumentasjonen har også diskursive røtter tilbake til slutten av 1980-tallet;

Utviklingen i retning av en global felleskultur har ført til økt bevissthet om nasjonale eller lokale kulturformer. Dette kan være en positiv utvikling. I et verdenssamfunn som trekkes mot en felles sivilisasjonsform har det en viktig egenverdi å opprettholde en kulturell identitet og tilhørighet og et mangfold. I enkelte tilfeller har imidlertid disse motkrefter gitt seg negative utslag i form av fremmedfiendtlighet, rasisme og ekstrem fundamentalisme. (Utenriksdepartementet 1989: 19f).

Videre har en slik tankegang røtter i en tanke om kulturimperialisme og konsekvensene av at kultur blir globalisert. Implisitt er farene ved dette imidlertid utvisking av lokal kultur og tap av kulturarv, eventuelt. Tanken om at dette er negativt kan spores tilbake til kulturpolitikken tanke om kulturbeskyttelse, noe som også tas opp i form av argumentasjon for bevaring av urfolkultur og kulturarv. "Kina og etter hvert India – ja, store deler av Asia – etableres som tyngdepunkter i verdens politikk, økonomi og kultur." (#21). Endringene i den kulturelle virkelighet slik det diskuteres i forhold til kulturimperialisme kan også sees i forhold til andre teorier om forholdet mellom kulturer. Den amerikanske statsviteren Samuel Huntingtons

⁷⁰ Dette argumentet kommer også frem i artikkelen "Norge: 'Lite, rikt og ekkelt?'" (#35).

Clash of civilizations and the remaking of world order (1996), nevnes, om noe implisitt, både i stortingsmeldingen⁷¹ og tre avisartikler (#11⁷², #21⁷³, #51⁷⁴), selv om Huntingtons navn ikke eksplisitt nevnes.

Intertekstualitet: Urfolkultur og kulturarv må bevares. Bevaringen av kulturarv blir i stortingsmeldingen omtalt når det er snakk om urfolk i nordområdene, EØS-midlene som går til bevaring av europeisk kulturarv og kulturbeskyttelse/roteksjonisme når det gjelder norske kulturprodukter. Det presiseres at EØS-midlene går til blant annet ”bevaring av europeisk kulturarv” i EUs tolv nye medlemsland (St.mld.15 2009: 52), som dermed også impliserer at denne bevaringen er *ønskelig*. I likhet med stortingsmeldingen, er det i avistekstene lagt vekt på at EØS-midlene går til ”bevaring av europeisk kulturarv” (#1, #24, #38)⁷⁵. Der de norske samenes globale rolle drøftes, er det *positivt* at de har erfaringer og kunnskap om ”urfolkulturens mulighet til å overleve” (St.mld.15 2009: 49). Dette er implisitt evaluert som *ønskelig*, og legitimert både ved at dette er ”en viktig kilde for å spre interesse og kunnskap fra Nord” (ibid: 49) – som igjen viser en kobling til nytteverdien. En bekreftelse av urfolkulturens betydning kommer også frem i en avistekst: ”Og, ikke minst, verdenssamfunnet har et ansvar for å ta vare på mer enn 40 urfolk som lever i nordområdene, og deres språk, kultur og unike tradisjoner som er formet av en tilværelse i ekstreme omgivelser.” (#52). En lignende prioritering kommer frem når det er snakk om nordområdene generelt i ”Nordområdene – hva nå?” (#43), og når det er snakk om målsetningene for arbeidet i Kosovo i artikkelen ”Nato trykker global sikkerhet” (#32)⁷⁶. Det at kulturarv må bevares viser seg også som et uttrykk for kulturbeskyttelse som rasjonalisering, en videreføring av kulturpolitiske prinsipper. Stortingsmeldingen (St.mld.15 2009) har klare diskursive røtter til den forrige stortingsmeldingen om utenrikspolitikken sine store linjer. Eksempelvis kan man se at kulturbeskyttelse er viktig allerede i St.mld. nr. 11 (1989-90); ”Til

⁷¹ ”Enkelte legger stor vekt på religiøse og kulturelle forskjeller og at disse vil forsterkes og skape globale fronter som følge av globaliseringen. En slik polarisering mellom «oss» og «dem», særlig mellom «islam» og «Vesten», for eksempel i ideene om «sammenstøt mellom sivilisasjoner», er problematisk og risikerer å bli selvoppyllende.” (St.mld.15 2009: 21).

⁷² ”Slike holdninger forsterkes av et forenklet budskap om at det står en kamp mellom sivilisasjoner, om at det basert på religion eller etnisitet er ’vi’ mot ’de andre’ eller et ’enten er du med oss eller så er du mot oss’.” (#11)

⁷³ ”11. september bidrar til å forme et tår som setter forholdene mellom religioner, kulturer, tilhørighet, identitet og politikk på spissen. Kreftene bak terrorer ønsker konfrontasjon mellom sivilisasjoner – mellom «islam» og «vesten».” (#21).

⁷⁴ ”Det er de gode mot de onde og vi ligger der i fronten på de ondes lag. Det er snublende nær deisen om at ”enten er du med oss eller så er du mot oss”, som passer for én skoles krig mot terror eller en annens skoles clash of civilizations” (#51).

⁷⁵ I to avisartikler gjelder dette eksplisitt samarbeidet med henholdsvis Slovenia (#24) og Ungarn (#38).

⁷⁶ ”For Norge og våre allierte er målet et Kosovo der folkegruppene kan leve side om side og bevare sin kultur og identitet.” (#32).

dette kommer slike særinteresser som er knyttet til beskyttelsen av vårt nærings- og kulturgrunnlag, bl.a. behovet for å fremme eksporten av varer og tjenester og å vinne forståelse for Norge i utlandet, og videre vår interesse i å beskytte og hjelpe norske borgere i utlandet.” (Utenriksdepartementet 1989: 10 og gjentatt på side 49). Dette gir seg utslag i stortingsmeldingen når det er snakk om handelsbarrierer, hvor sektorer basert på norsk kultur er skjermet fra internasjonal konkurranse⁷⁷. Dermed kommer også kulturbeskyttelsesaspektet frem i stortingsmeldingen som noe *ønskelig*. Dette er en videreføring av kulturpolitiske hensyn om kulturbeskyttelse i kombinasjon med en proteksjonistisk tankegang. Det kan ses i forhold til UNESCOs konvensjon om kulturelt mangfold⁷⁸, som er et ledd i en politisk offensiv for å etablere at kultur må unntas fra frihandelsprinsippene fordi kultur primært ikke er en handelsvare, og at hvert land må kunne utvikle kulturpolitikk som ivaretar det særegne i landets kulturelle landskap (Røyseng 2007: 144f). Selv om ingen av avistekstene tar opp handelsbarrierer på samme måte som stortingsmeldingen, nevnes likevel beskyttelsen av norsk kultur i mer generelle termer. Globaliseringen framstår som noe som ikke resulterer i et tap av kulturell særegenhet⁷⁹, og ønsket om å verne språket og kulturen viser en verdibasert evaluering av den nasjonale kulturen som *god og ønskelig* å beskytte. Dette legitimeres delvis med referanse til tradisjon gjennom tilknytningen til verdens kulturarv⁸⁰. Verken stortingsmeldingen eller avistekstene tar opp kulturarv og kulturbeskyttelse i spesielt stor grad. Det er imidlertid når det er snakk om kulturarv at det er i minst grad snakk om nytteverdi, da det legges vekt på at dette er et *ansvar* og at i seg selv markerer et samhold med resten av verden.

Stortingsmelding: Verdien av et kulturelt fellesskap. Denne samhandlingen med andre kulturer fremstilles som et bindeledd mellom land, eksempelvis er forholdet til nordiske og europeiske land i følge stortingsmeldingen kjennetegnet ved ”sterke kulturelle bånd”

⁷⁷ ”Ut fra ulike politiske hensyn har norske myndigheter ønsket å skjerme produksjonen av enkelte varer og tjenester fra konkurranse fra utlandet. For varer gjelder dette de fleste landbruksvarer vi produserer her i landet, mens det for tjenester i hovedsak gjelder sektorer basert på norsk kultur eller andre samfunnsmessige særtrekk.” (St.mld.15 2009: 117).

⁷⁸ Vedtatt høsten 2005 mot USAs og Israels stemme (Røyseng 2007: 145).

⁷⁹ ”Norge og Frankrike er begge nasjoner med en sterk trang til selvstendighet. Vi ønsker å verne om vårt språk og vår kultur. Globalisering betyr ikke, verken for oss eller franskmenn, å gi avkall på det som er særegent, men å være åpne for forskjeller og bruke dette i dialog og samarbeid.” (#34).

⁸⁰ ”Våre kulturuttrykk er en del av det nordiske, europeiske – ja, av verdens kulturarv. Derfor er de mange internasjonale kulturfestivalene som arrangeres (...) viktige arenaer og fyrtårn for disse byene. De viser også at vi er en del av det europeiske og globale kulturkartet.” (#18).

(St.mld.15 2009: 52). Samholdet basert på kultur gir noen *fordeler* i en globalisert verden⁸¹. Med en bekreftende påstand er dette med på å utvide den kulturelle enheten ut over det nasjonale – og bekrefter også at denne utvidelsen er noe *positivt*. Budskapet om det *positive* nordiske fellesskapet er videreført i avistekstene⁸², og det presiseres at det kulturelle fellesskap gjør samholdet sterkt samtidig som at det gir oss *ønskelige* fordeler i møte med globaliseringen. Denne beskrivende påstanden inneholder også en implisitt evaluering av at dette samarbeidet og samholdet er *ønskelig* på grunnlag av at det er naturlig og at det hjelper Norge å takle utfordringer. Generelt er det bekreftende påstander som er tatt i bruk i denne sammenhengen, men koblingen til baltisk kultur er modalisert ved hjelp av ”tendenser” og ”framstår”: ”Det er klare tendenser til at baltisk kultur framstår som en del av et felles nordisk uttrykk.” (St.mld.15 2009: 52).

Oppsummering. Både i stortingsmeldingen og i avistekstene presiseres *verdien* av et kulturelt fellesskap, med fokus på det nordiske. Her er det også tatt i bruk rasjonell legitimering, hvor dette kulturelle fellesskapet hjelper i møtet med utfordringer knyttet til globalisering. Samtidig bekreftes synet på at kulturer utvikler seg i møte med hverandre i begge teksttypene, selv om det i stortingsmeldingen er mer fokus på kultur i nasjonal og antropologisk forstand, og i avistekstene er mer fokus på kultur i estetisk og organisatorisk forstand. Begge teksttypene legger vekt på at globalisering fører til en global kulturell forandring, ved at det er vekstøkonomiene som vil sette premissene både økonomisk og kulturelt i fremtiden. I avistekstene knyttes ofte begrepet kulturarv til verdier, normer og regler fremfor det som har med det estetiske kulturbegrep å gjøre. Likevel brukes samme begrep for å bekrefte at bevaring av urfolkultur og europeisk kulturarv, samt beskyttelse av norsk kultur er viktig.

5.6. Tekstanalyse III: Det gode flerkulturelle fellesskap, nytte og verdi

Kulturbegrepet i form av det flerkulturelle tas i bruk i begge teksttypene, hvor det i begge tilfeller argumenteres for nytteverdien i det flerkulturelle. En slik bruk av kulturbegrepet er et eksempel på bruk av begrepet egenverdi som ikke er koblet til kulturuttrykk, men til en

⁸¹”Norden som region har et kultur- og språkfellesskap som gir svært gode forutsetninger for å møte utfordringene i en globalisert verden.” (St.mld.15 2009: 57).

⁸² Eksempelvis ”Det nordiske verdifellesskap har sitt utspring i vårt historiske, språklige og kulturelle fellesskap, og vår geografiske nærhet til hverandre gjør det naturlig å samarbeide for å møte våre felles utenriks- og sikkerhetspolitiske utfordringer i en solidarisk ånd.” (#3).

samfunnsmessig utvikling. I stortingsmeldingen skal vi se at dette er en instrumentell rasjonell legitimering ved at målsetningen er å direkte eller indirekte fremme norske interesser. I avistekstene tas det i bruk en instrumentelt rasjonell og moralsk legitimering ved at målsetningen er å skape et godt flerkulturelt samfunn. Det er også når det er snakk om det flerkulturelle at legitimeringen knyttes i størst grad til akademisk autoritet, men som vi har sett med ulik målsetning i stortingsmeldingen i forhold til avistekstene.

Sett i forhold til stortingsmeldingen, er det flerkulturelle omtalt i litt andre sammenhenger i avistekstene. Da det i stortingsmeldingen gikk relativt klart frem at det flerkulturelle er positivt og at det bør anses som en ressurs for staten og departementet, er bruken mer tvetydig i avisartiklene. For det første drøftes det som et problematisk begrep, for det andre konstateres det at det er en tilstand Norge er i og at dette er noe vi må leve med, for det tredje presenteres begrepet sosial kapital i forhold til det flerkulturelle som en måte å lykkes med den flerkulturelle inkluderingen. Målsetningen er hele veien at ”vi” skal utvikle et ”godt flerkulturelt samfunn” i fremtiden, og at løsningen er å finne i dialog, å utvide definisjonen av ”vi”, men først og fremst å godta innvandring som noe *ønskelig*.

Intertekstualitet: Det flerkulturelle samfunn er uunngåelig. I de innledende kapitlene av **stortingsmeldingen** beskrives forholdet mellom Norge og det internasjonale med at vi har et ”voksende kulturelt og ideologisk mangfold” (St.mld.15 2009: 8)⁸³, at det er blitt vanskeligere å definere presise kulturelle grenser til resten av verden, men at dette har lenge vært en del av utenrikspolitikken (ibid: 15). Det presiseres likevel på neste side at ”De fleste av nasjonalstatens grunntrekk består.”, som for eksempel ”lokale særtrekk og kultur” (ibid: 16). Dette er altså presentert som en prosess som *både* utvisker kulturelle grenser, og som ikke påvirker nasjonalstaten eller lokal kultur, noe som indirekte knyttes opp til globaliseringsprosessene. Det er brukt bekreftende påstander for å si at dette er en *ønskelig* prosess på grunnlag av opprettholdelsen av norsk velferd⁸⁴. Argumentasjonen går i linje med et inntrykk av at det flerkulturelle må *godtas som verdifullt* på grunnlag av opprettholdelsen av velferdssystemet, og at dette også åpner muligheter til å ”videreutvikle et moderne og inkluderende fellesskap” (St.mld.15 2009: 69).

⁸³ Gjentatt også på side 21: ”Globaliseringen innebærer at det kulturelle og identitetsmessige mangfoldet øker både internasjonalt og i Norge.”

⁸⁴ ”Dette har en betydelig egenverdi som de aller fleste nyter godt av. Kulturelt mangfold er dessuten en viktig forutsetning for framtidig norsk velferd.” (St.mld. 15 2009: 21).

Først og fremst presiseres det i **avistekstene** at det flerkulturelle er *uunngåelig* og et etablert faktum⁸⁵ som en er nødt til å forholde seg til, men at kvaliteten av det flerkulturelle er en variabel. Lignende påstander gjentas⁸⁶, og i en tredje avistekst bekreftes dette som en tilsynelatende objektiv virkelighet, her også med et frampek til at dette er *permanent*; ”Et mer flerkulturelt Europa er kommet for å bli – og vi trenger innvandring for å holde våre samfunn i gang.” (#2). Mens første del av setningen er en rent bekreftende påstand, gir andre del av setningen rådgivning om fremtiden, og er et implisitt *krav* om at innvandring må godtas på grunnlag av en rasjonell legitimering at det å holde våre samfunn i gang anses som *ønskelig*. Det gir også inntrykk av at innvandring er *den eneste måten* vi kan holde vårt samfunn i gang.

Stortingsmelding: Strategisk fokus på det flerkulturelle. Arbeidsinnvandring bekreftes i stortingsmeldingen som noe av det som kommer til å *forandre* Norge; ”Med fortsatt arbeidsinnvandring i denne sammenheng vil Norge framstå som et helt annet og mer flerkulturelt samfunn. «En nordmann» vil i økende grad framstå som et begrep om personer med nær tilknytning til flere land og kulturer.” (St.mld.15 2009: 19). Bruken av ”vil” viser at dette er en *antakelse* om fremtiden, og at denne utviklingen er sikker i form av at påstanden ikke er modalisert. Senere i meldingen kommer *kravet* som er basert på denne fremtidsvisjonen; ”Den flerkulturelle utviklingen i Norge bør derfor ansees som en ressurs og benyttes både i utenriktjenesten og for å sikre et generelt høyt nivå når det gjelder global kompetanse og perspektivmangfold i norsk offentlig forvaltning og næringsliv.”(St.mld.15 2009: 66). Dette er et *modalisert krav* om å anse utviklingen som en ressurs, men det er også en rådgivning til utenriktjenesten om å *utnytte* utviklingen. Evalueringmessig ser en at ”global kompetanse” er *ønskelig*, og en sentral og antatt positiv effekt av det flerkulturelle. Logikken ligger i at på grunn av at globaliseringen øker koblingene mellom land, så er de som står for denne koblingen her i Norge en ressurs. Dette er vanskelig å spore tilbake til en handlingsagent, da globaliseringen er en nominalisert prosess, tilsynelatende uten agent, jfr. (Tallaksen 2010). Et annet sted tar lignende innhold form som en modalisert påstand, om de positive mulighetene for politikken: ”Det flerkulturelle kan ses på som en strategisk politisk ressurs.” (St.mld.15 2009: 70). Litt lengre ned i avsnittet kommer det tydeligere frem at en positiv utvikling *må* skje ved hjelp av en endring i samfunnet. ”En av forutsetningene er en utvikling i retning av et tolerant, flerkulturelt og inkluderende samfunn og arbeidsliv. Dette

⁸⁵ ”Hver dag får vi bekreftet at Norge er et flerkulturelt samfunn, og at veien er kort fra Somalia til Skøyen og fra Grong til Gaza.” (#21).

⁸⁶ ”Norge er flerkulturelt. Sammen har vi et valg i forhold til hvordan vi vil utvikle et godt samfunn for alle.” (#44).

vil også ha positive effekter for norske aktiviteter i utlandet og for Norges omdømme.” (St.mld.15 2009: 70). Endringen i retning av et mer tolerant samfunn er både et *krav* og har elementer av vurdering i form av at det vil være *ønskelig* for Norge i flere sammenhenger – men til sist fremheves først og fremst de positive effektene for landet, men særlig departementet og diplomatiets arbeidsområder.

Stortingsmelding: Florida som akademisk autoritet. En kan se oppfordringen til toleranse i sammenheng med referansen til Richard Floridas teorier om hvordan samfunn utvikler seg, og hvordan dette er ønskelig i forhold til langsiktig vekst, som kommer til syne også i andre sammenhenger. Det flerkulturelle er knyttet indirekte opp til økonomi med referanse til den ofte siterte⁸⁷ Florida som akademisk autoritet. Økonomisk vinning på grunnlag av kultur er generelt et nedtonet legitimeringsargument, men kommer til syne i sammenheng med andre argumenter. Eksempelvis hevdes det at flerkulturell forståelse (toleranse) og kapital tiltrekker seg talenter, noe som igjen bidrar til økonomisk vekst⁸⁸:

Land, byer og regioner som har sterke teknologimiljøer, og som kan vise til tolerante omgivelser med hensyn til flerkulturell forståelse, yrkesmessig og politisk spredning og et variert kulturliv, kan også vise til en sterk evne til å tiltrekke seg talenter. Det er også slike steder som kan vise til høy langsiktig økonomisk vekst og et dynamisk næringsliv. (St.mld.15 2009: 124).

I sitatet kan man blant annet se en kobling, eller sidestilling av to av hovedaspektene av kulturbegrepet i form av ”flerkulturell” og ”kulturliv”. Disse aspektene er sidestilt i prosessen mot å bli et tolerant samfunn. I stortingsmeldingen er kulturens nytteverdi koblet sammen med flere ledd i argumentasjonen slik at koblingen mellom kulturlivet og økonomisk vekst ikke er engang i samme setning, men koblingen er likevel uttalt med kulturell toleranse som årsakskilde. Implisitt ligger det også en evaluering om at konsekvenser som høy langsiktig økonomisk vekst og et dynamisk næringsliv er *ønskelige*, men denne bruken av akademisk autoritet er ikke uten problematiske aspekter. Kritikk av bruken av Florida og en slik tankegang kommer blant annet fra professor i tekstvitenskap Kjell Lars Berge⁸⁹, hvor

⁸⁷ ”I følge Richard Florida, en ofte sitert amerikansk professor, lokaliseres talent der to andre t-er finnes: teknologi og toleranse.” (St.mld.15: 124).

⁸⁸ (St.mld.15: 124)

⁸⁹ ”Kulturen som skal styrke næringslivet? Hva for noe tull er dette? Disse teoriene henger sammen med amerikanske argumenter og kjendisbøker skrevet om kultursektoren. Richard Florida mener det går an å tenke at en ny type kreativetskultur vil utvikle nye typer arbeidsplasser, og det kan godt hende. Men vi må holde fast på at kulturarbeid har andre intensjonaliteter knyttet til seg enn rein matnytte” Müller, O. B. (06.09.2010). - Banalt kultursyn. [Klassekampen](#).

kritikken i hovedsak går på den problematiske koblingen mellom kulturarbeid og politiske formål.

Avistekst: Det gode flerkulturelle samfunn. Gjennom legitimering med referanse til tradisjon – den norske modellen og vår kultur – som autoritet, fremmes evalueringen av at det gode flerkulturelle samfunn er ønskelig, og at denne holdningen bør deles av alle slik at målsetningen om ”et godt flerkulturelt samfunn der alle føler seg hjemme” kan nås⁹⁰. Argumentasjonsrekken baserer seg med dette implisitt på godhetsmakt, hvor det gode flerkulturelle samfunn bør være målsetningen for alle innen ”vi”-et. Når det er snakk om målsetningene rundt det flerkulturelle, er det ofte i form av *krav*. ”Vi må inkludere og bidra til å skape et godt, flerkulturelt samfunn i Norge.” (#55). I en annen artikkel utbroderes hvordan dette bør skje⁹¹. Det gode flerkulturelle samfunnet eksisterer med andre ord ikke per i dag, men som *må* skapes ved å endre innholdet i begrepet ”det norske (folk)” til å speile de som per i dag er norske statsborgere. Bruk av ”trenger” viser at endringen legitimeres med et behov som tilsynelatende finnes i samfunnet, og viser videre til det implisitte kravet om en definisjons- og dermed en diskursiv endring. Det ligger i dette en oppfordring til å utvide ”kulturnasjonen” til å inkludere de som faktisk bor innen ”statsnasjonens” grenser⁹². For det er på grunnlag av endringer innen statsnasjonen som hovedsakelig er bakgrunnen til kravet om denne diskursive endringen, og at definisjonsendringen skyldes en endret innholdssammensetning innenfor nasjonens grenser. I alle de nevnte sitatene brukes kvalitetsvurderingen ”godt”, som viser en bruk av godhetsdiskursen⁹³ i argumentasjonen ved en konsekvent gjentakelse av kombinasjonen ”god” og ”flerkulturell”⁹⁴. Videre er dette *kravet* om utviklingen av det gode flerkulturelle samfunn konsekvent rettet mot et strategisk tvetydig ”vi”. I ett tilfelle er ansvaret for denne endringen eksplisitt overført til enkeltmennesket og fraskyvet fra politikerrollen.

Men vi politikere kan aldri vedta samfunnet bort fra fremmedfiendtlige holdninger. Hver og en av oss må ta ansvar. Motilden må også tennes i det sivile samfunnet, på alle de arenaene der vi møtes utenfor skole og arbeid, innen kultur, idrett og hele

⁹⁰ ”Dialog og forhandlinger ble en norsk modell for demokrati. Vi må ta denne metoden videre tilpasset vår tids utfordringer, trygge på våre verdier, men klare på at respekt for annerledeshet også er en bunnplanke i vår kultur. Bare slik kan vi skape et godt flerkulturelt samfunn der alle føler seg hjemme.” (#44).

⁹¹ ”Vi må endre oppfatninger om begrepet ”norsk” for å lykkes i å skape et flerkulturelt inkluderende norsk samfunn uten rasisme, fremmedfrykt og diskriminering på bakgrunn av hudfarge, tro eller etnisk bakgrunn. Vi trenger en bredere definisjon av begrepet ”vi”, en definisjon som kan være virkelig representativ for folk i Norge i dag.” (#26).

⁹² Frederich Meinecke introduserte begrepene ”kulturnation” og ”staatsnation” i *Cosmopolitanism and the Nationstate: Studies in the Beginning of the German Nationstates* (1907).

⁹³ (Berge, Meyer et. al 2003: 66) i kapittel 3.5 Utenrikspolitikk i mediebildet: immun mot kritikk?

⁹⁴ Artikkene #44 (flere steder), #55, implisitt i #26.

veven av frivillige organisasjoner. Det er her samfunnets sosiale kapital utvikles og foredles. (#11).⁹⁵

I de to siste setningene knyttes det et bånd mellom det politisk utvidede kulturbegrep og en positiv utvikling av samfunnet, og da mer spesifikt samfunnets ”sosiale kapital”. Begrepet er anvendelig også fordi det er svært tvetydig i og med at det ikke knyttes direkte til en bestemt type samfunn, samtidig som at kapitalbegrepet konnoterer økonomi i den forstand at mye kapital anses som positivt. Selv om begrepet flerkulturell er, som vi har sett, gjennomgående brukt både i stortingsmeldingen og i avistekstene, blir det likevel holdt frem som et problematisk begrep av utenriksministeren. I de overstående sitatene er det kun brukt ”vi”, men i følgende tilfelle knyttes også det flerkulturelle til ”jeg”.

Jeg mener at begreper som flerkulturell eller multikulturell ikke er særlig hjelpsomme for å beskrive dette samfunnet. (...) Virkeligheten er at vi lever sammen med ulike kulturelle forankringer. Hver og en av oss kan representere flere kulturer, ha flere ståsteder, flere identiteter på en gang. (#22).

Legitimeringen blir gjort med referanse til utenriksministeren som autoritet. Kontrasten stilles opp til den andre setningen som er rent virkelighetsbeskrivende, den tredje setningen er imidlertid en modalisert påstand. Her kommer avsenderproblematikken til syne, da det eksplisitt er utenriksministerens personlige meninger som tilsynelatende kommer til uttrykk. For selv om det her sies at begrepet ikke er hjelpsomt i å beskrive samfunnet, er begrepet brukt i mange flere artikler i tillegg til i stortingsmeldingen for å beskrive dagens og det fremtidige Norge. Men i likhet med sitatet over, er budskapet i essensen det samme - det flerkulturelle er en del av virkeligheten en må forholde seg til, uavhengig om det er begrepet flerkulturell som blir tatt i bruk. Likevel vitner dette om et forsøk på en diskursiv endring i samme retning, men uten begrepet som befester enhetstankegangen.

Avistekst: Putnam som akademisk autoritet. Mens stortingsmeldingen brukte Richard Florida som autoritet for argumentere for at det flerkulturelle er en strategisk politisk ressurs som vil ha positive effekter for Norge, er det i avistekstene ”statsviteren” (#22) og ”den amerikanske samfunnsforskeren” (#12) Robert Putnam og begrepet ”sosial kapital” som blir tatt i bruk. Referansen brukes for å underbygge en argumentasjon om sosial stabilitet, og at

⁹⁵ ”Vår største utfordring som samfunn i dag er å finne ut av samvirket mellom ulike kulturelle tilhørigheter, mellom minoriteter og majoriteter, og hva det vil si i dagens Norge at alle både har plikter og rettigheter.” (#22).

inkludering i form av et større fellesskap vil være et gode for samfunnet, og dermed beveger argumentasjonen seg videre inn på godhets- og verdidiskusjonen⁹⁶

Han peker på at samfunn med økende innvandring utfordres i å bevare tilliten mellom mennesker og grupper av mennesker. Derfor oppfordrer han til en diskusjon om et ”større vi”, som har takhøyde nok til å invitere og inkludere innen det som fortsatt må være en felles ramme som kan gi nye borgere en opplevelse av tilhørighet, og dermed større aksept for samfunnets balanse mellom plikter og rettigheter. (#22)

Her evalueres inkluderingen som *ønskelig* med en rasjonell og moralsk legitimering med argumentasjon som baserer seg både på sosial stabilitet og tillitt/inkludering. Dette er med andre ord en litt annen vinkling enn stortingsmeldingen, hvor fokuset lå på å argumentere for at det flerkulturelle er være en ressurs for landet og for departementet i forhold til blant annet norske aktiviteter i utlandet og Norges omdømme. I disse avistekstene argumenteres det heller for at økningen av sosial kapital er en del av løsningen for at vi skal få til et godt flerkulturelt samfunn. ”Høy sosial kapital er en grunnmur i den norske modellen. Vi må ha fokus på hva vi kan gjøre for å styrke den. Her ligger også en viktig nøkkel for å lykkes med inkluderingen i et flerkulturelt samfunn.” (#12). Budskapene i bruken av både Florida og Putnam er at det flerkulturelle er positivt og ønskelig, og at det er noe en må arbeide med å gjøre best mulig – imidlertid viser forskjellene mellom sitatene at *målsetningen* er ulik. Mens det i stortingsmeldingen er en rasjonell legitimering med referanse til nytteverdi, er det avistekstene en moralsk evaluering med referanse til godhet. Referansen til godhet gjør to ting, den drar utenrikspolitisk diskurs dypere inn i en nasjonal verdidiplomatisk tankegang samtidig som det tas i bruk godhetsmakt for å legitimere ønskede endringer i samfunnet.

Oppsummering. Analysen av modalitet og evaluering viser at det er en del krav og ønskelige utfall som knyttes til det flerkulturelle samfunnet. Kravene knyttes til hvordan det flerkulturelle samfunnet skal håndteres, da det i stortingsmeldingen fremgår at det bør ansees som en ressurs og benyttes strategisk og at det i avistekstene kreves en definisjonsendring for å få til det gode flerkulturelle samfunnet. Det fremgår videre at det flerkulturelle samfunnet evalueres som *ønskelig* ut fra målsetningene i stortingsmeldingen, og at det *gode* flerkulturelle samfunnet evalueres som *ønskelig* ut fra avistekstene. Antakelsene er knyttet til hvordan det norske samfunnet kommer til å se ut i fremtiden, og det er en tydelig argumentasjon for at dette gir grunnlag for handling – i stortingsmeldingen legges fremtiden til grunn for å gjøre endringer både i departementet og i måten en forholder seg til

⁹⁶ ”Det vi ikke trodde kunne skje”, Dagsavisen, 23.01.09 #11, ”Anti-de”, Dagbladet, 29.12.09 #22 og ”Stat, marked – og sosial kapital”, Dagsavisen, 05.03.09 #12.

mulighetene i det flerkulturelle samfunnet. Denne bruken av en antakelse om fremtiden er et eksempel på hvordan statlige aktører ofte legitimerer og oppfordrer til endringer. Legitimeringen skjer da ved rasjonalitet, referanse til autoritet og ved å skape et bilde av fremtiden. Dette bildet av fremtiden kan knyttes opp til legitimering ved narrasjon, men også som en antakelse om fremtiden.

5.7. Diskursiv praksis

Diskursiv praksis er som nevnt andre ledd i kommunikasjonsbegivenheten, og den diskursive praksis analyseres ved å undersøke hvordan teksten er produsert og hvordan den konsumeres (Winther Jørgensen and Phillips 1999: 93). I analysen av diskursiv praksis vil fokuset være på forholdet til tidligere stortingsmeldinger, samt forholdet mellom hvordan kulturdiskursen manifesteres på tvers av tekstgenrer og hvordan innhold tilpasses pressen som publikasjonskanal. Som argumentert for i bakgrunnskapitlet, har mediene hatt en viss institusjonell påvirkning på utenrikspolitikken i form av et åpnere og mer bevisst forhold til en offentlig diskusjon og politikkenes synlighet – med resultat (jfr. Matlary 2002) at politikken i større grad er vinklet mot verdier. Innholdsmessig har det imidlertid rådet en konsensus om de grunnleggende utenrikspolitiske målsetningene, som journalister også har vært med på å bekrefte og opprettholde (Fonn, Neumann et al. 2006). Som nevnt gir også et økt personfokus når det gjelder politikere (Aalberg and Jenssen 2007), avistekstene undertegnet utenriksministeren forskningsmessig interessante med tanke på at det fremstår som en selvredigert medieeksponering og muligvis også en strategisk etoskonstruksjon. I den videre analysen av diskursiv praksis vil det legges vekt på likheter og forskjeller mellom stortingsmeldingens og avistekstenes produksjon og mottakelse.

5.7.1. Etablerte diskurser og interdiskursivitet

En del av analysen av den diskursive praksis er å drøfte hvordan tekstforfattere trekker på allerede eksisterende diskurser og genrer, samt at begrepet interdiskursivitet viser til hvordan ulike diskurser fungerer sammen⁹⁷. Tematisk sett gjennomgikk tekstanalysen hvordan teksttypene tar i bruk og går i dialog med ulike aspekter av kulturbegrepet, hvor det estetisk-organisatoriske, kulturarven og det flerkulturelle skilte seg ut som tematiske trekk.

⁹⁷ Som gjennomgått i kapittel 4.1.

Innenfor tekstanalysens første del om **kulturarbeidets utenrikspolitiske potensial**, kan den instrumentelle legitimeringen ses i forhold til en økt instrumentell holdning til kultur i kulturpolitikken⁹⁸ i kombinasjon med et utenrikspolitisk ønske om kulturell påvirkning⁹⁹. For forskjellen mellom en kulturpolitisk instrumentell holdning og den utenrikspolitiske instrumentelle holdningen til kultur som det ble gjennomgått i tekstanalysen¹⁰⁰, er at målsetningene er ulike. Hvor kulturpolitikken prioriterer et fokus på en felles nasjonal identitet og kultur, prioriterer utenrikspolitikken andre identitetsmarkører fremfor det kulturelle¹⁰¹. Dette kan dermed tolkes som at begge teksttypene trekker på en kulturpolitisk diskursorden hvor det åpnes for en mer instrumentell holdning til kultur, samtidig som de utenrikspolitiske identitetsmarkørene beholdes som førende for målsetningene. Forskjellene mellom stortingsmeldingen og avistekstene, hvor avistekstene i større grad trekkes mot mer eksplisitte uttrykk for hvordan en instrumentell holdning ovenfor kultur kan ha negative konsekvenser for troverdighet¹⁰² kan tenkes å være et eksempel på hvordan innhold tilpasses en annen genre og pressen som publikasjonskanal, for som vi skal se¹⁰³ er det her UDs kultursatsning får kritikk fra kulturlivet og academia. Den generelle reproduksjonen av tematikk, argumenter og legitimering når det gjelder kulturens utenrikspolitiske potensial kan sees på som et uttrykk for hvordan disse teksttypene inngår i en intertekstuell kjede, hvor det inkorporeres elementer fra stortingsmeldingen i avistekstene.

Når det gjelder tekstanalysens andre del, om **kulturelt fellesskap og kulturarv**, kan de tematiske trekkene som går igjen i begge teksttypene – det kulturelle maktskiftet og bevaring av kulturarv – ses i forhold til globalisering¹⁰⁴ og omdømmearbeid. Kulturbegrepet, selv om det ikke har en sentral plass i meldingen, er en del av definisjonen av globalisering som ”en sosial, kulturell og økonomisk inkluderingsprosess”(St.mld.15 2009: 22).¹⁰⁵ Den samme definisjonen av globalisering går igjen i avisteksten ”Globale Norge, hva nå?”: ”Globalisering er en bred kulturell, sosial og økonomisk prosess som først og fremst inkluderer, men som også ekskluderer, både land og mennesker.” (#41). Sett i forhold til kulturbegrepet og

⁹⁸ Se kapittel 2.1 om nedtoning av kulturens iboende verdi og økt fokus på et instrumentelt kulturbegrep.

⁹⁹ Se kapittel 2.3 Utenrikspolitikk og ønsket om kulturell påvirkning.

¹⁰⁰ 5.4 Kulturarbeidets utenrikspolitiske potensial.

¹⁰¹ Se kapittel 3.2 Konflikter i møtet mellom kulturpolitikk og utenrikspolitikk.

¹⁰² Se kapittel 5.4, under Avistekster: Kulturen skal *ikke* instrumentaliseres.

¹⁰³ Se kapittel 5.7.3 Tekstkonsumpsjon.

¹⁰⁴ Tallaksen viser at globaliseringsbegrepet, slik det er brukt i nyere norsk politikk, ”brukes på en måte som tåkelegger ansvarsforhold og fremstiller globaliseringen som uunngåelig og irreversibel.” (2010: 86).

¹⁰⁵ Denne definisjonen går igjen i avisteksten ”Globale Norge, hva nå?”, Dagbladet, 05.12.07 #41.

identitetsbegrepet, er globalisering sentralt fordi det hevdes på ”globalistenes”¹⁰⁶ side at ”Båndene mellom samfunn har etter hvert blitt så tette og mange at samfunn smelter sammen på en rekke områder, økonomisk, politisk og kulturelt” (Tallaksen 2010: 30). Dette ser man antydninger til allerede i den forrige stortingsmeldingen om hovedlinjene i utenrikspolitikken; ”Internasjonal markedsføring av varer og tjenester, fritids- og underholdningstilbud har skapt en global felleskultur ved siden av de nasjonale kulturformer.” (Utenriksdepartementet 1989: 20). Som et svar til holdningen om at globalisering truer tanken om kulturell identitet tilknyttet nasjonen, argumenterer Tomlinson for at ”cultural identity, properly understood, is much more the *product* of globalization than its victim” (Held and McGrew 2003: 269). Her hevdes det at globalisering har økt bevisstheten rundt kulturell identitet, i første rekke knyttet til nasjonal identitet. Videre i argumentasjonen åpnes det for at disse samme globaliserende kreftene som var med på å etablere nasjonal identitet som det mektigste kulturelle og politiske bindeleddet i moderniteten, er med på å svekke det som knytter oss til det nasjonale hjemmet (Tomlinson i Held and McGrew 2003: 274). Globalisering gir dermed flere ulike muligheter for identifikasjon utenom nasjonal identitet, derfor er dette med på å utfordre nasjonal identitets dominans som identitetsmarkør, og det kan tenkes at offentlige dokumenter ønsker en opprettholdelse av denne tanken på tross av globaliseringstendenser. Bekreftelse av globaliseringens betydning og påvirkning på kulturen på tvers av teksttyper kan ses på som et annet tegn på hvordan disse tekstene kjedes sammen intertekstuell.

Den tredje delen av analysen la vekt på et gjennomgangstema i bruken av kulturbegrepet i form av **det flerkulturelle**. Det at begge teksttypene legger vekt på at det flerkulturelle samfunn er uunngåelig, kan ses på som et uttrykk for at dette er et dominerende syn innen den utenrikspolitiske diskursorden som gjentas og bekreftes intertekstuell i tråd med tanken om uunngåelige globaliseringstendenser. Forskjellene ligger imidlertid på målsetningene med å fremheve det flerkulturelle som noe positivt, hvor stortingsmeldingen legger vekt på det flerkulturelle samfunnets nytte innenfor utenrikspolitiske målsetninger¹⁰⁷. Dette kan ses på som et uttrykk for tekstens genre – hvor teksten skal danne grunnlag for fremtidig handling¹⁰⁸. Sett i forhold til Neumanns påstand om at endring må komme utenfra den utenrikspolitiske

¹⁰⁶ Det er globalismen som er den dominerende globaliseringsdiskursen, og dette er en ideologisk diskurs (Fairclough 2006 i Tallaksen 2010: 71). Som en effekt av globalismens dominans hevdes det at globalisering truer identitetskonstruksjoner og særegne kulturer.

¹⁰⁷ Se 5.6 Tekstanalyse III: Det gode flerkulturelle fellesskap, nytte og verdi, under Stortingsmelding: *Strategisk* fokus på det flerkulturelle.

¹⁰⁸ Se Tekstenes genremessige kjennetegn i kapittel 4.1 Kritisk diskursanalyse.

diskurs¹⁰⁹, kan legitimeringen av slike holdninger til det flerkulturelle ved referanse til akademisk autoritet¹¹⁰ ses på som et uttrykk for endring gjennom interdiskursivitet. Ulikhetene innenfor denne legitimeringen er målsetningene i bruken av henholdsvis Florida og Putnam, hvor begge argumenterer for en økt toleranse for det flerkulturelle men hvor Florida legger vekt på de økonomiske fordelene, mens Putnam legger vekt på økt tillitt og et bedre fellesskap. Det å legge vekt på endring i retning et godt samfunn i avistekstene, kan sees i forhold til en økt vektlegging av de gode verdier i møte med mediene¹¹¹.

Generelt sett kan tekstene fremstå som deler av en intertekstuell kjede, hvor det dras inn elementer fra kulturpolitisk diskurs og prioriteringer samtidig som at påvirkning på kulturelle fellesskap og kulturarv, samt utviklingen i retning av et flerkulturelt samfunn knyttes opp til globaliseringsprosesser. Forskjellene mellom stortingsmeldingen og avistekstene kan videre ses i forhold til rammene for tekstproduksjon og tekstkonsumpsjon – som de neste kapitlene tar for seg.

5.7.2. Tekstproduksjon

Fokus på konsensus. Det er mange hensyn som må tas når en tekst blir produsert av, og skal representere flere personer – og i dette tilfellet et helt departement. ”De som vet litt om praktisk politikk, vet at en utenriksministers taler sjelden kan leses bare som et resultatet av en drakamp. Den er også et resultat av en prosess der forskjellige synspunkter og vektlegginger lappes sammen på en måte som alle kan leve med.” (Neumann 2001: 146). Videre er det spesifikke konsekvenser av tekstproduksjonspraksisen i Utenriksdepartementet, ved at det er lite rom for endring. ”Effekten av at diskursen er konstituert som den er, er at det ikke finnes rom for nyskapning, og hver ny tale blir dermed en bekreftelse av departementets ”generelle linje” og av departementet selv. Diskursen er effektiv fordi den har en treghet som hindrer nyskapning innenfra.” (ibid: 147). Produksjonen av en tekst forholder seg til de tre dimensjonene av kommunikasjonsbegivenheter, hvor teksten posisjoneres i forhold til andre tekster og må forholde seg til en eller flere diskursordener. Hvis en tenker seg at tekster produsert innen UD må forholde seg primært til en utenrikspolitisk diskursorden, men også sekundært til andre relaterte diskursordener, som medienes diskursorden eller en overordnet

¹⁰⁹ Se kapittel 4.1 under Interdiskursivitet.

¹¹⁰ Se kapittel 5.6 Tekstanalyse III: Det gode flerkulturelle fellesskap, nytte og verdi.

¹¹¹ Se kapittel 3.5 Utenrikspolitikk i mediebildet: immun mot kritikk?, jfr. godhetsdiskursen.

politisk diskursorden. Produksjonsmessig – og kommunikasjonsmessig – kan en tenke seg stortingsmeldingen som førende for innholdet i avistekstene, da meldingen er en gjennomarbeidet drøftning av sentrale utenrikspolitiske målsetninger, mens produksjonen av avistekstene i større grad må ta hensyn til utenriksministerens rolle som avsender, forholdet til leseren som velger, og forholdet mellom utenriksministeren, regjeringen og partipolitikk. Dette kan ses i forhold til at tekstene har ulike retoriske situasjoner¹¹² – altså at de står ovenfor ulike kontekstbaserte hindre for å overbevise med sitt budskap. Neumann argumenterer for at tekster fra Utenriksdepartementet er skrevet med konsensus som målsetning, noe som vil si at taler og stortingsmeldinger er ”alle tekster som hele departementet kan stille seg bak, og dermed er de ikke først og fremst uttrykk for en spesiell politikers politiske synspunkter eller instansieringer av et spesielt saksfelt, men instantieringer av departementet som sådan.” (2001: 147). Det er klart at stortingsmeldingen er skrevet av departementet på vanlig måte, men dette er litt mer uklart når det kommer til avistekstene som er signert utenriksministeren som statsråd men også som person.

Tekst og tale. Hva er forskjellen på en tale og en tekst som blir publisert i pressen? Rent praktisk er det vanskelig å si noe spesifikt om forskjellen i produksjonen, men siden tekstene også er publisert sammen med talene, er dette med på å validere avistekstene som likeverdige talene. Likevel er det spesifikke forskjeller på en tale og en avistekst, da avistekstene når ut til et bredere publikum og dermed også tekstproduksjonsmessig må forholde seg til et mer differensiert publikum. Videre kan en også tenke seg at tekstene favner tematisk bredere, kanskje også sett i forhold til hvilken avis det skal publiseres i, samt at taleskrivningen nok har en lengre tradisjon og er en enda mer innarbeidet tekstform i departementet. En antydning til spissing i forhold til avis kan sees i at to av de seks tekstene publisert i *Morgenbladet*¹¹³ er samtidig to av de fem tekstene med høyest frekvens av kulturbegrepet. En bevissthet rundt tekstenes permanens, etterprøvbarehet og tilgjengelighet kan også tenkes å spille inn på produksjonen, og en bevissthet i forhold til dette kan ses i publikasjonsmønsteret – noe som åpner for større behov for konsensus og konsekvente holdninger på tvers av teksttyper.

Nesten offentlig, nesten privat. Det offentlige aspektet understrekes ved at avisartiklene blir publisert på departementets nettsted på samme måte, og i samme kategori, som talene utenriksministeren har holdt. Dette tyder på at de har en lignende funksjon, og mest

¹¹² Se eksempelvis Lloyd F. Bitzer (1968) *The Rhetorical Situation* og Jens Kjeldsen (2004) *Retorikk i vår tid*.

¹¹³ En avis med fokus på politikk, kultur og forskning.

sannsynlig blir de også skrevet på noenlunde samme måte som talene og at dette er en tekst departementet står bak på samme måte som en tale. Likevel er det at tekstene fremstår som skrevet av Støre er med på å bygge hans etos¹¹⁴ som person og politiker, noe pressen har bitt seg merke i. ”Tempoet er morderisk, ikke minst når vi ser at Støre også holder serier av foredrag. Han har landets største departement til hjelp, men skriver åpenbart selv store partier.” (Udgaard 03.03.2007). Avsenderproblematikken er interessant siden den gir seg utslag i avistekstene ved bruk av personlige pronomen – ”jeg” som peker til en etoskonstellasjon som består av utenriksministeren, departementet, politikeren og privatpersonens historie med erfaringer og utdanning. Men ”jeg” brukes også i talene som Støre holder, så jeg-et er uavhengig av om teksten faktisk er skrevet av utenriksministeren. I de 58 avistekstene i datamaterialet er ”jeg” brukt 278 ganger. Utenriksministerens etos kan dermed ikke løsrives fra teksten, på samme måte som det heller ikke uten videre kan løsrives fra regjeringens politiske linje, statsrådets partitilhørighet, utenrikspolitikken og den byråkratiske tekstproduksjonspraksisen. Bruk av ”jeg” er videre en markert forskjell mellom stortingsmeldingen og avistekster, en forskjell som kan spores tilbake til tekstenes funksjon og kjennetegn. Det er nærliggende for teksttypene at ”jeg” ikke brukes i stortingsmeldingen, men at det kan brukes i avistekstene på grunn av avistekstenes mindre formelle og mer personlige avsenderkonvensjon. Et aspekt ved dette er at forfatteren blir uklar, og ligger i brytningspunktet mellom departementet og en mer personfokuset politikerrolle.

Støre som representant for Arbeiderpartiet. På grunn av den mer personlige teksttypen er det noen elementer som kommer sterkere frem i avistekstene enn i stortingsmeldingen. Partitilhørigheten til Arbeiderpartiet kommer for eksempel eksplisitt frem i flere avistekster, særlig i konflikter med Fremskrittspartiet og i forbindelse med valgkampen, eksempelvis i artiklene ”Et stolt Norge” (#9) og ”Mye står på spill” (#16) med utspill som ”Arbeiderpartiet tar disse utfordringene på det største alvor;” (#9) og ”De som ikke ønsker seg dette løpet har et klart valg, de må stemme et av de tre rødgrønne partiene, og Arbeiderpartiet og Jens Stoltenberg er best blant dem.” (#16). En slik direkte henvendelse til lesere som velgere viser også at avistekstene har en annen funksjon enn stortingsmeldingen, og at denne teksttypen er mer åpen for at andre hensyn enn det rent utenrikspolitiske kommer sterkest til syne.

¹¹⁴ ”Med *ethos* siktet grekerne til en persons moralske karakter, slik den lå til grunn for hans troverdighet som taler. (...) Inntrykket man klarer å skape av seg selv gjennom talen.” (Johansen 2002: 30).

Kulturbegrepet i partipolitikk. Selv om kulturbegrepet favner mye, er det nasjonale aspektet av kultur ofte skilt fra det som har med det estetiske og kulturorganisasjonene å gjøre. I artikkelen ”Et stolt Norge” (#9), går utenriksministeren direkte ut i svar til lederen i Oslo FrP, Christian Tybring-Gjedde. Teksten viser forholdet mellom to ulike sider av kulturbegrepet sett i forhold til prinsipielle diskusjoner om kultur, da det på den ene siden er snakk om beskyttelse av den norske kulturen, og på den andre siden dreies konklusjonen til å dreie seg om offentlig støtte til kulturorganisasjoner. ”Norsk kultur står klippefast i et moderne norsk mangfold. (...) Norsk kultur har aldri vært en isolert øy i havet. I århundrer er Norge blitt til i møte med omverdenen, og blitt sterkt av det.” (#9). Avsluttende, oppsummeres kritikken med henblikk på det estetisk-organisatoriske.

Og det er pussig at de som er så «bekymret for norsk kultur», er de som vil føre en politikk som vil svekke nettopp norsk kultur gjennom drastisk kutte til norske teatre, norsk film, norske museer og til de tusenvis av frivillige organisasjoner som hver dag opprettholder og videreutvikler norsk kultur. (#9).

En slik diskusjon trekker både på utenrikspolitiske hensyn, kulturpolitiske diskurser og partipolitisk tilhørighet, og kan dermed ses som et uttrykk for interdiskursivitet. Her settes det et strategisk likhetstegn mellom de antropologiske og de organisatoriske sidene av kulturbegrepet. Selv om hoveddelen av diskusjonen handler om det antropologiske, undergraves FrPs kritikk ved å sette likhetstegn mellom noe som for det meste diskuteres hver for seg – innholdet i ”norsk kultur” og kulturpolitikk. Dette viser en strategisk bruk av kulturbegrepets ulike aspekt, da det i første sitat – ved å vise til mangfoldsbegrepet/det flerkulturelle – implisitt tar i bruk et mer antropologisk kulturbegrep, og når det i teksten er etablert at den norske kulturen ikke er truet, kritiseres FrP på grunnlag av deres holdning til økonomisk støtte av kulturorganisasjoner.

Et strategisk samlende ”vi”. En annen type pronomenbruk gir også større utslag i avistekstene, hvor en finner en økt hyppighet av ”vi” og ”vår”, med den i mange tilfeller strategiske tvetydighet at det kan peke til ”den norske befolkning”, ”utenriksdepartementet”, ”verdens befolkning”, osv. Dette har konsekvenser for konstitueringen av det identitetsmessige ved kulturbegrepet, hvor ordlegging som ”norsk kultur” og ”vår kultur” bidrar til å opprettholde tanken om skiller mellom kulturelle enheter, samtidig som ”vår” har med eierskap å gjøre og kan i tillegg tolkes som et uttrykk for tvetydighet rundt det antropologiske og estetiske ved kulturbegrepet. En slik opprettholdelse av kulturell identitet er basert på konsensus: ”Det er en *oppfatning* vi har av oss selv, og en *følelse*, og den er grunnet

– ikke på påviselig særpreg, men på *forpliktelse til symboler*” (Johansen 1995: 26). Sett i forhold til diskursanalyse, er dette en opprettholdelse som skjer i språket, og det er da nærliggende å tro at et slikt samlende aspekt er sentralt i UD siden departementet ser det som sin rolle å opprettholde og markere skillet mellom det nasjonale og det internasjonale¹¹⁵.

5.7.3. Tekstkonsumpsjon

Troverdighet. For at avsender og budskap skal oppfattes som troverdighet, er det viktig at troverdighet sikres i begge ledd. Det virker nærliggende å tro at det er viktig for departementet hvordan tekstene mottas, men det er ikke nødvendigvis tilfelle; ”Jeg hadde fått bekreftet at analyse ikke sto høyt i kurs i UD-systemet, at mottagers resepsjon var av liten eller ingen interesse for departementet og at de innarbeidede formene var vanskelige å komme ut av” (Neumann 2001: 142). Innenfor rammene av dette prosjektet har ikke en omfattende resepsjonsanalyse vært mulig. Jeg har imidlertid funnet en del eksempler på støtte og kritikk av Utenriksdepartementets kultursatsning i pressen i samme tidsperiode som avistekstene i analyse materialet. De negative argumentene kommer i hovedsak fra forskningsmiljøer, som er bekymret for maktkonsentrasjonen og hvilke konsekvenser dette har for troverdighet og kvalitet.

Pressen som kanal for kritikk og dialog. En annen form for bevissthet rundt tekstkonsumpsjon er graden av dialog det er i avistekstene i forhold til i stortingsmeldingen, da en stor andel av avistekstene er svar på en pågående debatt, som en presisering av eller argumentasjon mot et synspunkt i en annen artikkel. Eksempelvis er en av fokusartiklene, ”Omdømme er mer enn kultur”¹¹⁶, et direkte svar på professor Tore Rems kritikk av Utenriksdepartementets bruk av Ibsen i nasjonens tjeneste¹¹⁷. Dette aspektet av dialog i avistekstene er noe av det interessante sett i forhold til stortingsmeldingen som i stor grad er enveis formidlende. Kritikken av departementets forhold til kultur rangerer fra at kulturstøtten gir UD for mye makt, at det politiske hemmer det kunstneriske, at politikk ofte har bakenforliggende motiv og at kultur ikke skal legitimeres opp mot andre formål. Èn måte å sikre troverdighet innen kulturarbeid er armlengdesprinsippet. Dette prinsippet om at kunst

¹¹⁵ Tekstanalysen drøftet blant annet bekreftelsen av kulturarven og verdien av kulturelt fellesskap i datamaterialet, kapittel 5.5.

¹¹⁶ Morgenbladet, 2. november 2007.

¹¹⁷ Morgenbladet 26. oktober 2007. Flere eksempler på dette, blant annet ”Et stolt Norge” (#9) mot FrP, og generelt store andeler av avistekstene går i direkte dialog med en annen tekst.

skal få operere forholdsvis uavhengig av politisk styring er blitt oppfattet som et redskap for beskyttelse av kunstens autonomi (Røyseng 2007). Ett argument mot at kulturarbeid skal ha en fremtredende rolle i utenrikspolitikken er at et instrumentalistisk syn på kultur anses som negativt. For en kobling mellom staten og kultur (i estetisk forstand) vil svekke kulturens troverdighet. Kultur og politikk har kontaktpunkt i *kulturens innholdsmessige maktkritikk*, men det problematiske oppstår når kultur og politikk står side om side i internasjonal sammenheng. Med fare for å redusere/bruke kultur til et diplomatisk virkemiddel for økt internasjonal anerkjennelse oppstår diskusjonen om dette forholdet *kompliserer/svekker kulturens evne* til den innholdsmessige maktkritikken av politikken.

-UDs makt og innflytelse sprer seg til stadig flere områder i det norske samfunnet – også kulturlivet. Og stadig flere – ikke minst intellektuelle og kunstnere – vil oppfatte det som risikabelt å komme på kant med departementet, fordi det kan påvirke sjansen for støtte i neste omgang. (Hellesøy 2010), sitat fra Terje Tvedt, professor ved Universitetet i Bergen.

- Det er ikke noe galt i at Utenriksdepartementet bevilger penger til kulturtiltak. Men kulturuttrykk er ofte kontroversielle og uforutsigbare. Hva gjør vi hvis en kultursatsning får negative konsekvenser? spør Rudeng. – Skal vi avbryte satsningen da? Det er en reell risiko involvert, og hvis det er hensynet til landets omdømme som skal være utslagsgivende, er det ikke bra for norsk kulturliv. (Hobbelstad 2008), sitat Erik Rudeng direktør, Fritt Ord.

På den ene siden vil maktkritiske, kontroversielle kunstverk skape bevissthet og symbolsk kapital¹¹⁸ innen internasjonale kunstmiljø, men samtidig er det en fare for at den offentlige støtten blir gjenstand for kritikk. Det kontroversielle som ofte er utslagsgivende i en kvalitetsmessig vurdering av kunst, risikerer å oppfattes som negativ omdømmebygging fra offentlig hold. Argumentet er at en slik ordning produserer intetsigende estetiske uttrykk¹¹⁹, noe som heller ikke vil være med på å gjøre norsk kunst anerkjent internasjonalt. Det som egner seg som omdømmebygging ovenfor en generell befolkning trenger ikke å øke omdømmet innen et spesifikt kulturfelt. Dilemmaet, eller spenningen innen prioriteringene UD's diskursive praksis står ovenfor, er da som de følgende sitatene også påpeker, at det på den ene siden er viktig å prioritere de maktkritiske kulturuttrykkene for å opprettholde samfunnets troverdighet eller prioritere de ukritiske kulturuttrykkene for å spre et godt bilde av Norge internasjonalt. Stortingsmeldingen nevner ikke de kulturfaglige rådene som anses

¹¹⁸ Symbolsk kapital handler om kapital som beror på en anerkjennelse av at noe er av verdi, se eksempelvis Webb, J., T. Schirato, et al. (2002). *Understanding Bourdieu*. London, Sage Publications.

¹¹⁹ Som Paschalidis (2009) påpeker, er den offentlige kulturen en ukritisk kultur. Se kapittel 2.3 Utenrikspolitik og ønsket om kulturell påvirkning.

som sikringen av kulturfaglig kompetanse¹²⁰, og avistekstene nevner denne ordningen som et tilsynelatende legitimering for, eller distanse fra, de kvalitetsmessige vurderingene¹²¹. Ved å ta liten høyde for en slik diskusjon i tekstene som er gått gjennom i analysen tas det dermed også liten høyde for konsekvensene av dette innen en utenrikspolitisk praksis.

Fløgstad fryktet at kontakten skal bli for tett mellom diktere og styrende politikere. Den kunstner som ikke er i stand til å stå fullstendig fri og ubunden, setter sin troverdighet på spill. (Andenæs 03.11.2008) om forfatter Kjartan Fløgstad.

- Vi bør ha mer kritisk og selvkritisk søkelys på koblingen mellom norsk utenrikspolitikk og kultursponsing. (...) Det vitner derfor om dårlig estetisk og interkulturelt skjønn når UD velger å sponse en oppføring av "Peer Gynt" på norsk foran pyramidene i Giza med egyptiske kameldrivere som eksotiske kulisser. Alt mens norske politikere og kulturkjendiser på tilskuerplass kastet glans over den autoritære og korrupte Mubarak-familien. Dette regimet er ikke bare kjent for grove menneskerettighetsbrudd, men er tilfeldigvis også en betydelig kunde av en blomstrende norsk våpenindustri. (Eidem 26.01.2008), sitat Torgeir Skorgen, postdoktor ved Institutt for fremmedspråk, Universitetet i Bergen.

Jeg er lei av at kunst hele tiden knyttes opp mot politiske formål, det være seg distriktspolitikk, utenrikspolitikk (...) eller næring (...). Kunst skal ikke behøve å legitimere seg selv og sin egen berettigelse ved å støtte opp under andre formål. Jeg tror du er enig i at vi trenger den frie kunstproduksjonen. Men det frie feltet er helt avhengig av sterke institusjoner som har råd til å drive profesjonelt og ta risiko. (Paasche 04.12.2006), Marit Paasche er frilans kunstkritiker og skribent.

Dette kan både skape problemer for den enkelte utøver, samt at det kan være med på å svekke hele prosjektets troverdighet. Ett eksempel fra det norske kulturlivet illustrerer erfaringer fra et politisk korrekt kulturprosjekt: "Både innvandreremusikere og norskættede artister uttrykker gjerne frustrasjon over ikke å få rom til å formidle sin musikk uten å delta i "integrering". Også publikum kan reagere på noe de oppfatter som rutinemessig bruk av et "politisk korrekt" konsept. (...) Det blir heller ikke nødvendigvis gode konserter av ideologisk styrte kulturmøter." (Ellingsen 30.06.2008)¹²² Når bevisstheten om det politiske går fremfor det kunstneriske, kan det som her skape konkrete problemer rundt målsetninger, og slike erfaringer er med på å undergrave målsetningene og troverdighet generelt – noe som verken gir kvalitetsmessig gode kulturuttrykk eller god omdømmebygging. Det ser ut til at det er lettere å argumentere prinsipielt om at kultur passer inn i omdømmestyrkingen, enn den konkrete materialiseringen av målsetningene.

¹²⁰ Se slutten av kapittel 5.1 Stortingsmeldingen: en introduksjon.

¹²¹ Se kapittel 5.4 Tekstanalyse I: Kulturarbeidets utenrikspolitiske potensial, under Avistekster: Kulturen skal ikke instrumentaliseres.

¹²² Anne Ellingsen er sosialantropolog, artikkelen "Integrerende musikk" handler om et forskningsprosjekt.

5.8. Sosial praksis

En målsetning i kritisk diskursanalyse er blant annet å undersøke forholdet mellom kommunikasjonsbegivenheter og diskursorden, altså forholdet mellom den enkelte tekst og det som er med på å forme teksten. Sosiale praksiser artikulerer diskurs (språk) sammen med andre ikke-diskursive sosiale elementer som handlinger og interaksjon, sosiale relasjoner, personer og den materielle verden (Fairclough 2003: 25). Videre vil dette si at det er et dialektisk forhold mellom de disse elementene i sosial praksis og det diskursive (ibid). Analysen av sosial praksis skal bestå av en kontekstualisering av tekst og diskursiv praksis ved å 1) vise forholdet mellom den diskursive praksis og diskursorden, og 2) vise de delvis ikke-diskursive sosiale og kulturelle relasjonene og strukturene som legger rammen for den diskursive praksis (Winther Jørgensen and Phillips 1999: 98). Hensikten er å undersøke muligheter for forandring og eventuelle ideologiske konsekvenser ved å vise om den diskursive praksis forsterker og tilslører maktforhold i samfunnet (ibid). Drøftningen vil fremfor å være en vurdering av makten i teksten, heller bruke det kritisk diskursanalytiske rammeverk for å kombinere tekstanalysens funn og de diskursive rammene for å drøfte mulige konsekvenser og spenninger mellom vektleggingen og prioriteringer i tekstene. En kontekstualisering av tekst og diskursiv praksis kan tolkes på flere måter, men siden omfanget av dette prosjektet ikke har tillatt en omfattende institusjonsanalyse, har de ikke-diskursive strukturene som legger rammen for den diskursive praksis måtte bero på andrehåndskildene som er blitt gjennomgått hovedsakelig i kapittel 2 *Kulturbegrepet, problematisert* og kapittel 3 *Når utenrikspolitikk og kulturpolitikk møtes*, og på samme måte vil målsetningene innen disse strukturene måtte tjene som uttrykk for overhengende diskursordener. Som nevnt i kapittel 4, kan en eventuelt skille mellom tre diskursordener innen prosjektets tema og tekster – hvor den ene kan sies å være en utenrikspolitisk diskursorden¹²³, en kulturpolitisk diskursorden¹²⁴ og en diskursorden hvor medienes prioriteringer¹²⁵ er sentrale.

I Faircloughs fire stadier som en kritisk diskursanalyse bør ta for seg er den første å fokusere på en form for sosial marginalisering¹²⁶ i sitt semiotiske aspekt, det andre er å identifisere hindringer for å ta opp de problematiske aspektene ved marginaliseringen, det tredje er å

¹²³ Hvor også andre instanser enn UD inngår, som eksempelvis NUPI.

¹²⁴ Som må forholde seg til ulike instanser og hensyn innen nasjonale kulturorganisasjoner og mediepolitikk.

¹²⁵ Eksempelvis dagsordenfunksjon, nyhetsverdier, maktkritikk, med mer. Se også kapittel 3.5 og 3.6.

¹²⁶ ”social wrong” oversatt med marginalisering fordi det dreier seg eksempelvis om urettferdighet og mangel på frihet (Fairclough i Wodak & Meyer 2009: 167f).

vurdere om den sosiale orden trenger marginaliseringen for å opprettholdes, mens det fjerde er å identifisere mulige måter forbi disse hindringene (Wodak and Meyer 2009: 167). I stedet for å strukturere hele prosjektet etter disse stadiene – Fairclough anbefaler heller ikke at disse stadiene bør anses som en forskningsstruktur¹²⁷ – vil disse drøftes i lys av teorien og analysen som er blitt gjennomgått. Drøftingen som tar for seg henholdsvis marginalisering av diskusjonen rundt legitimering, det problematiske kulturbegrepet, forholdet mellom strategi og troverdighet – og til sammen vil dette oppsummere og drøfte de ulike aspektene av bruken av kulturbegrepet og en instrumentell holdning til kulturbegrepet.

Ett eksempel på en slik marginalisering er som Fairclough analyserer, ”the suppression of political differences in favour of a national consensus on strategies and policies.” (ibid: 168). Dette kan ses innholdsmessig i forhold til en slags marginalisering av konfliktene som ligger i instrumentaliseringen av kultur i dette prosjektet. Norsk utenrikspolitisk praksis preges av *konsensus* når det gjelder hvilke behov som styrer praksisen: ”behovet for å overleve (realisme) og/eller økonomisk vekst (liberalisme)”, og at disse målene forfølges på en instrumentell måte (Fonn, Neumann et al. 2006: 8). Den utenrikspolitiske diskurs evaluerer med andre ord i forhold til vern og fremme av de nasjonale interessene slik de er definert i stortingsmeldingen, som ikke inkluderer kulturelle interesser. Den kulturpolitiske diskurs evaluerer i forhold til å opprettholde nasjonal kulturell identitet og demokratisere kulturen¹²⁸. Overlappet mellom disse er identitetspolitikken, og mens kulturpolitikken forankrer nasjonal identitet i kulturelle uttrykk, forankrer utenrikspolitikken nasjonal identitet i Norge som fredsnasjon, bistandsland og arbeid for multilateralitet (Leira, Borchgrevink et al. 2007). Kultur er med andre ord ikke en utenrikspolitisk identitetsmarkør, og i den forstand kan en si at den kulturpolitiske diskurs i liten grad påvirker diskursene i den utenrikspolitiske diskursorden. De verdiene som ligger til grunn i den utenrikspolitiske diskursive praksis ser ikke ut til å ha blitt grunnleggende påvirket av kulturpolitisk diskurs, selv om kulturarbeid har blitt en del av det utenrikspolitiske arbeid. Dette kan nyanseres i forhold til at kulturpolitiske rasjonaliseringer som kulturbeskyttelse, og til en viss grad også verdier og vekst tas i bruk i datamaterialet. Konflikten mellom målsetningene bidrar til den vedvarende ubalansen og mangelen på løsninger når det gjelder fordeling av ansvar mellom Kulturdepartementet og UD. Omtalen i datamaterialet av kulturens utenrikspolitiske potensial åpner for en viktigere posisjon for kulturarbeidet, men en slik prosess krever nok en posisjonering av kulturarbeidet

¹²⁷ I Wodak & Meyer (2009: 167).

¹²⁸ Se diskusjon av kulturpolitiske målsetninger i kapittel 2 og 3.

enten innenfor interessespekteret, som en identitetsmarkør eller som en sentral bidragsyter i forhold til disse. Sett i forhold til tendensene i tekstanalysen ser det ut til at kulturens rolle posisjoneres i større grad som en bidragsyter fremfor en interesse eller identitetsmarkør.

Innledningsvis ble det presentert to tilsynelatende motstridende argument for kulturens rolle i utenrikspolitikken, hvor det i stortingsmeldingen ble lagt vekt på kulturens utenrikspolitiske potensial, mens det i en avistekst skrevet av utenriksministeren ble påpekt at kulturen ikke legitimeres instrumentelt. I lys av hvordan kulturbegrepet brukes i utenrikspolitikken, kan en kanskje spørre – hva er så konsekvensene av at kulturen legitimeres instrumentelt? Hvis en ser konteksten¹²⁹ i forhold til tekstanalysen¹³⁰, kan en også argumentere for at marginaliseringen av en diskusjon rundt egenverdiens posisjon både skjer i kulturpolitikken og i disse utenrikspolitiske tekstene. Som bakgrunnskapitlene drøfter, har det også skjedd en dreining av kulturpolitiske målsetninger til å fokusere på hvilken nytteverdi kulturarbeid har for samfunnet som helhet. Dette har imidlertid andre målsetninger som legitimeres ved hjelp av godhetsdiskursen¹³¹, som at kulturen skal bidra til integrering og økt samhold i samfunnet, noe som også går på tvers av teksttypene i datamaterialet. En slik instrumentalisering har imidlertid i utenrikspolitisk diskurs også til dels lagt vekt på omdømmerelaterte effekter som i mindre grad kan knyttes til godhet, eksempelvis en styrking av diplomatiske forbindelser og økonomisk vekst som målsetning med arbeidet.

Til tross for anbefalinger de siste tiårene om å legge det internasjonale aspektet av kulturpolitikken til et eget organ¹³², har Utenriksdepartementet valgt å beholde retten til å definere målsetninger og den samordnende rollen i det internasjonale kulturarbeidet. Blandede signaler fra kultursektoren kan også ha vært med på å gi Utenriksdepartementet større handlingsrom til instrumentelle målsetninger med kulturarbeidet – både i tidligere rapporter og planer¹³³ og en bekreftelse av dette i tekstanalysen¹³⁴. Motargumentene mot instrumentaliseringen handler om bekymring angående maktkonsentrasjonen og hvilke konsekvenser dette har for troverdighet og kvalitet¹³⁵. En implisitt videreføring av kulturpolitikkenes prinsipper om ”armlengdes avstand” i form av kulturfaglige rådgivende organ

¹²⁹ Kulturpolitikkenes dreining mot en instrumentell holdning, jfr. kapittel 2.1 og Bjørnsen (2009).

¹³⁰ En instrumentell holdning til kulturarbeid også i datamaterialet, se kapittel 5.4 og 5.7.1.

¹³¹ Se kapittel 3.5 Utenrikspolitikk i mediebildet: immun mot kritikk? om godhetsdiskursen (Berge, Meyer, et. al. 2003: 66).

¹³² Se historikken i kapittel 3 Når kulturpolitikk og utenrikspolitikk møtes.

¹³³ Se kapittel 3.3 Det politiske kulturløftet og instrumentelle målsetninger.

¹³⁴ Spesielt i kapittel 5.4 Tekstanalyse I: Kulturarbeidets utenrikspolitiske potensial.

¹³⁵ Eksempler på kritikk i kapittel 5.7.3 Tekstkonsumpsjon.

og tanken om kulturens egenverdi i utenrikspolitikken gjør at dette nyanseres, men målsetningene for instrumentaliseringen kan likevel ikke sidestilles med kulturpolitikkenes målsetninger.

Den strategiske bruken av kultur fremstår som sentralt i legitimeringen av kulturens rolle i datamaterialet, men er mest fremtredende og eksplisitt i stortingsmeldingen. I de to teksttypene som analyseres fremstår kulturens egenverdi som generelt nedtonet til fordel for dens instrumentelle verdi, men i tillegg og kanskje enda viktigere er det at det i liten grad tas høyde for hvilke konsekvenser dette kan ha, med unntak av et par av utenriksministerens svar på kritikk i pressen¹³⁶. Påpekningen av kulturens egenverdi¹³⁷ kan dermed ses på som en måte å ufarliggjøre argumenter mot en instrumentell holdning og dermed bidra til å opprettholde utenrikspolitiske målsetninger som primære. En konsekvens av at utenrikspolitikken fokuserer på kultur i et nytteperspektiv – som et virkemiddel eller verktøy – er at legitimerings*diskusjonen* blir marginalisert. Sett i analysen av modalitet kan en argumentere for at det kun *presiseres* at kulturen har en egenverdi uavhengig av politiske målsetninger, men *samtidig* er nyttig for utenrikspolitikken.

Bruken av kulturbegrepet på tvers av teksttypene i datamaterialet viser på den ene siden at det gjøres virkelighetskonstituerende beskrivelser angående kulturens tilknytning til nasjonen som enhet, globaliseringens påvirkning på nasjonal kultur, samtidig som det argumenteres for en instrumentell holdning til de estetisk-organisatoriske sidene av kulturbegrepet. Kulturbegrepets begrensninger i henhold til definisjon eller innhold diskuteres ikke i disse utenrikspolitiske tekstene, men selv kulturpolitikken skyr unna å definere kulturbegrepet¹³⁸. Det som diskuteres er effekter av kultur – implisitt da også nytteverdi – sett i forhold til samfunnsmessig utvikling, bevaring av historie og tradisjon, samt effekter på omdømmet. Det skjer dermed en sammenblanding av to relativt distinkte sider av kulturbegrepet ved at prinsipielle politiske utsagn – eksempelvis ”Kulturarv og kultur er en betydelig utenrikspolitisk kapital” (#36), men også at andre utsagn ikke skiller mellom kultur som institusjonaliserte estetiske uttrykk og kultur som tanke-, holdnings- og adferdsmønster. Dermed er overgangen flytende mellom diskusjonen rundt støtte av kultur og debatten om

¹³⁶ (#18, #39), diskutert i kapittel 5.4 Tekstanalyse I: Kulturarbeidets utenrikspolitiske potensial, under Avistekster: Kulturen skal ikke instrumentaliseres.

¹³⁷ Se kapittel 5.4 Tekstanalyse I: Kulturarbeidets utenrikspolitiske potensial, under Stortingsmeldingen: En diplomatisk utnyttelse av kultur, hvor hensynet til egenverdien fremstår som et tillegg til nytteverdien.

¹³⁸ Eksempelvis i Bjørnsen (2009).

globaliseringens påvirkning i form av et mer flerkulturelt samfunn, noe som gjør bruken av begrepet komplekst og at diskusjoner om kultur fremstår til tider som lite konkrete sett i forhold til de utenrikspolitisk definerte norske interessene.

Når det gjelder mediernes rolle, er denne med på å bidra til konsensus, som ”en aktør som bringer frem og vektlegger politiske grunnholdninger i etablert utenrikspolitikk.” (Fonn, Neumann et al. 2006: 14). Selv om mediernes rolle ikke kommer sterkt frem i datamaterialet, er frekvensen og typen innlegg utenriksministeren publiserer et uttrykk for en praksis hvor dialogen om utenrikspolitikken går i pressen, men hvor journalistene selv i liten grad er med på å sette dagsorden. Det kan se ut som at dialogen på dette tematiske området går mellom kulturaktører, forskere og ministeren, hvor pressen fungerer i disse tilfellene som publikasjonskanal for denne samtalen. I den grad utenriksministeren går i dialog med pressen, er det for å moderere dekningen av han selv – at han har blitt ukorrekt gjengitt, eller lignende¹³⁹. Uttrykk for en slik praksis er synlig i dette prosjektets tekstanalyse, gjennom holdninger og forpliktelser som uttrykkes på tvers av teksttypene – eksempelvis når det gjelder kulturbegrepet bekreftes kulturarbeidets potensial, behovet for beskyttelse av kulturarven og en tilslutning rundt tanken om den flerkulturelle utviklingen. Avistekstene skiller seg fra stortingsmeldingen kun delvis i tematisk innhold, men representerer og uttrykker flere avsenderposisjoner, mer moderert strategisk argumentasjon når det gjelder kulturens instrumentalisering og målsetningene med godtakelsen av en flerkulturell endring. Kultursatsningen legitimeres med ulike målsetninger på tvers av teksttypene, og det tas i liten grad hensyn til spenninger mellom egenverdi og nytteverdi uten at dette er problematisert av noen utenfor departementet, eksempelvis i møte med forskere og pressen. Drøftingen av tilpasning av innhold fra stortingsmelding til avistekst¹⁴⁰ kan tolkes som at det ligger diskursive føringer i forholdet mellom utenrikspolitiske og kulturpolitiske målsetninger.

¹³⁹ Eksempelvis ”I overkant!” (#13). En lengre diskusjon av forholdet mellom utenriksministerens tekster og dekningen av utenrikspolitikken trenger en egen analyse.

¹⁴⁰ Se kapittel 5.7 Diskursiv praksis.

5.8.1. Strategi og troverdighet – styrende faktorer?

I den utenrikspolitiske kultursatsningen kan forholdet mellom strategi og troverdighet sies å være en av de styrende faktorene i bruken av kulturbegrepet. Fortsatt ser det ut til at egenverdi ligger som noe *selvfølgelig*¹⁴¹ i bruken av kulturbegrepet, men en konstruksjon og repetisjon av nytteverdien vil kanskje kunne forandre det implisitte innhold i kulturbegrepet når det gjelder fordelingen mellom egenverdi og nytteverdi. En omfattende endring i retning nytteverdi vil kunne påvirke det den utenrikspolitiske argumentasjonen ønsker at kulturen skal bidra med. Hvis en tenker kultursatsningen i et utenrikspolitisk omdømmeperspektiv kan et overdrevent fokus på kulturens instrumentelle verdi kan påvirke troverdigheten og resultere i en strategi som verken er effektiv eller verdifull. ”Uten troverdighet er omdømmet en konstruksjon som er kunstig, noe som straks virker negativt.” (Matlary 2002). Det verdibaserte arbeidet i utenrikstjenesten har blitt viktigere og viktigere, men det blir samtidig enda viktigere å ikke overdrive det strategiske rundt dette – for uten troverdighet blir arbeidet verdiløst og man oppnår ikke den makten som en er bevisst på at man kan bygge ved hjelp av et godt omdømme. Dette gjelder også, som det ble drøftet under diskursiv praksis¹⁴², det problematiske ved å tillegge kulturarbeid en for strategisk og ukritisk rolle innen omdømmearbeidet. En måte å sikre troverdighet for avsenderen er at Utenriksdepartementet opprettholder sin legitimitet på kulturområdet både innenriks og internasjonalt. Det å bli sett er viktigst i omdømmesammenheng – i internasjonal politikk generelt – og kultur er ikke en enkel arena for Norge å gjøre seg synlig. Kanskje har vi få komparative fordeler sett i forhold til land med kulturindustrier som i mange tiår har jobbet aktivt med internasjonalisering¹⁴³? Hvis dette anses som problematisk innenfor UD, så er det i ikke et syn som kommer sterkt til uttrykk i tekstene, verken i stortingsmeldingen eller i avistekstene.

Det finnes noen svar på kritikken av den instrumentelle legitimeringen, hvor et av de sterkeste er en videreføring av et kulturpolitisk begrep om organisatorisk ”armlengdes avstand”. Dette

¹⁴¹ Jfr. diskursanalytisk målsetning om å lete etter det selvfølgelige i kommunikasjonen, kapittel 4 Et diskursanalytisk perspektiv.

¹⁴² Se kapittel 5.7 Diskursiv praksis.

¹⁴³ ”Fred Selnes, professor i markedsføring på BI, spør seg om Norge kan få en internasjonal posisjon innenfor kulturfeltet. – Hvis målet er å være en kulturnasjon som når opp mot Frankrike, Italia og England, har vi et troverdighetsproblem, sier han. (...) Men tanken på å bruke kunst og kulturuttrykk til å selge noe som helst, for eksempel et land, vekker skepsis hos mange. Fred Selnes lurer på hva Utenriksdepartementet vil oppnå. – Hvis målet er å få turister til Norge, ville jeg heller brukt pengene der jeg vet de virker, for eksempel på ren reklame.” Hobbestad, I. M. (2008). Det norske hus. Dagbladet.

baserer seg på en anerkjennelse av at den politiske makten ikke *bør* ha påvirkningsmuligheter for innholdet i estetiske kulturuttrykk eller skal sette rammene for kvalitetsvurderinger av disse uttrykkene. Ved å delegere disse aspektene til de kulturfaglige rådene, konstateres det at departementet ikke er den vurderende aktøren, noe som gjør at ordningen overholder prinsippet om armlengdes avstand. På en annen side er departementet fortsatt den målsettende aktøren, og det er disse geografisk begrensede og politisk orienterte målsetningene, samt de økonomiske rammene som legger premissene for de kulturfaglige rådene. Et annet av svarene på kritikken er å si at ”kultur ikke lar seg instrumentalisere” (#39), en videreføring av argumentet fra rapporten *Oppbrudd og fornyelse* at ”kulturen tar ikke skade av å inngå i diplomatisk praksis” (Lending 2000)¹⁴⁴. Dette argumentet baserer seg på en undergravning av instrumentaliseringdiskusjonen som helhet, men å insistere på dette vil videre undergrave det organisatoriske behovet for ”armlengdes avstand”. Ved å se på utviklingen av kulturens rolle i utenrikspolitikken, er målsetningene i stor grad knyttet opp til kulturens *funksjon* og *effekt* i forhold til oppnåelsen av overordnede utenrikspolitiske målsetninger. Det kommer likevel frem stedvis i datamaterialet at en slik instrumentalisering ville være lite ønskelig, og at det ville gå på bekostning av arbeidets og kulturens troverdighet. Dette kan spores tilbake til at en slik type arbeid ikke vil være *effektiv* med mindre den er troverdig, så troverdigheten er også *strategisk*.

¹⁴⁴ *Oppbrudd og fornyelse* argumenterer for at kultur ikke nødvendigvis trenger en armlengdes avstand fordi det ikke nødvendigvis tar skade av å inngå i en diplomatisk praksis – begrunnet i at kulturuttrykk som er institusjonalisert i et kommunikasjonssystem uansett ikke kan løsrives fra en sosial kontekst som vare eller estetisk objekt (Lending 2000).

Avsluttende kommentarer

Kulturbegrepet og instrumentalisering. Det kritiske aspektet av kritisk diskursanalyse er en oppfordring til å være politisk engasjert i sosial forandring. Det siste stadiet i Faircloughs fire stadier av kritisk diskursanalyse skal ideelt sett identifisere mulige måter forbi hindringene for marginaliseringen (Wodak and Meyer 2009: 181). Dette prosjektet har imidlertid fokusert på å sette søkelys på en forholdsvis marginalisert debatt rundt utenrikspolitiske målsetninger i kulturarbeidet i form av å undersøke hvordan kulturbegrepet, og spesielt kulturens rolle, artikuleres i utenrikspolitikken på tvers av stortingsmelding og avistekster. Beskrivene kan bruken av kulturbegrepet oppsummeres i tre tematiske aspekter – det som har med kulturorganisasjoner og kulturuttrykk å gjøre, det som har med kulturarv å gjøre, samt det som har med utviklingen av et flerkulturelt samfunn å gjøre. Når det gjelder kulturens rolle, fremstår denne som primært instrumentell både det som gleder det flerkulturelle og formidlingen av kulturuttrykk, noe som bekreftes i større grad i stortingsmeldingen enn i avistekstene. Det fremstår som at de problematiske sidene ved legitimering via instrumentalisering marginaliseres ved hjelp av argumenter fra kulturpolitisk diskurs, eksempelvis armlengdes avstand, og utenrikspolitikken status i samfunnet i tillegg til lite kritisk mediedekning og bred konsensus om målsetninger. For sett i forhold til dette prosjektets politiske engasjement, er oppfordringen at diskusjonen om kulturens instrumentelle rolle i utenrikspolitikken må tas. Den svakeste stemmen i denne sammenhengen ser ut til å være den utøvende delen av kulturlivet, som kan ved å fremheve og presisere at deres uavhengighet er grunnlaget for kulturuttrykkets troverdighet og at dette er en nødvendig del av kulturens ønskelige utenrikspolitiske effekter slik de portretteres eksempelvis i stortingsmeldingen drøftet i dette prosjektet. Det krever en diskusjon rundt hvordan kulturens egenverdi kan ivaretas når kultur er blitt sentralt i omdømmebygging og et middel for å nå andre utenrikspolitiske målsetninger.

God politisk kommunikasjon? Kock argumenterer for at den politiske kommunikasjon ikke nødvendigvis gir den informasjonen velgere trenger for å gjøre et informert valg¹⁴⁵, og på den måten er utenriksministerens tekster et eksempel på en mer selvredigert, politisk saklig og

¹⁴⁵ Kock retter kritikken mot mediene for å ikke oppfylle funksjonene borgere trenger for å kunne delta i demokratiet (Berge, Meyer et al. 2003: 160).

direkte kommunikasjon til lesere som innbyggere og velgere og fungerer muligens som en motvekt til det Kock beskriver som ”et diskursivt regime præget af antagonisme, personorientering og strategitænkning – og væk fra politisk innhold, dvs. de temaer, problemer og argumenter som politikk handler om.” (Berge, Meyer et al. 2003: 177). Et spørsmål som kan stilles videre er da er om disse tekstene *er* normativt bedre enn politisk journalistikk i at de gir borgere det de trenger for å gjøre informerte valg, eller om det er behov for å se det i forhold til Faircloughs maktkritiske perspektiv. Valget av analysetekster har dermed vist at det kan trengs videre forskning på politikeres tekster i pressen. På hvilken måte er tekstene et bidrag til den offentlige debatten? Hvordan posisjoneres de i forhold til journalistiske tekster, og hvordan blir de mottatt av leserne som samtidig er velgere? Dette er kun blitt berørt så vidt i dette prosjektet, men forholdet mellom stortingsmeldingen og avistekstene har imidlertid vist et diskursivt forhold som kan undersøkes fra andre tematiske hold og akademiske perspektiv.

Kilder

Avistekster

Oversikt over avistekster med "kultur" i teksten undertegnet utenriksminister Jonas Gahr Støre i perioden 17. oktober 2005 og ut kalenderåret 2010:

2010

- #1. En historisk mulighet Dagens Næringsliv, 26. januar 2010
- #2. Det norske «vi» Dagsavisen, 4. mars 2010
- #3. Ny dynamikk i Norden Nationen, 11. mars 2010 (Skrevet sammen med Lene Espersen, Alexander Stubb, Össur Skarphéðinsson og Carl Bildt, utenriksministre i de nordiske land)
- #4. Voldtekt som sikkerhetspolitikk Dagsavisen, 23. mars 2010 (Skrevet sammen med Margot Wallström, FNs spesialrepresentant mot seksualisert vold i konflikt)
- #5. Lidelse som normalt? Om lidelsen og livet Bergens Tidende 28. mai 2010
- #6. Tanker om lidelse 2.0 Bergens Tidende, 6. juni 2010
- #7. Utenfor synsranden Dagbladet 17. juli 2010
- #8. Frivillighet driver Festival-Norge Dagsavisen 5. august 2010
- #9. Et stolt Norge Aftenposten 28. august 2010
- #10. Ibsen og jubileer. Klarer seg stort sett uten vår støtte Aftenposten, 21. september 2010

2009

- #11. Det vi trodde ikke kunne skje Dagsavisen, 29. januar 2009
- #12. Stat, marked – og sosial kapital Dagsavisen, 5. mars 2009
- #13. I overkant! Dagsavisen, 8. juni 2009
- #14. Mitt livsfjell Dagbladet Magasinet, 13. juni 2009. Utenriksminister Jonas Gahr Støre var gjesteredaktør for Dagbladet Magasinet 13. juni 2009
- #15. Ikke oversett – men oversatt! Aftenposten, 14. juni 2009
- #16. Mye står på spill Dagsavisen 10. september 2009
- #17. Satsing i nord Dagbladet, 10. september 2009
- #18. Utenrikspolitisk grunntone Morgenbladet 11. september 2009
- #19. 14 viktige områder Aftenposten 11. september 2009
- #20. Refleksjoner om FN Dagsavisen, 15. oktober 2009
- #21. ”00-tallet er tiåret da verden igjen blir multipolar” Morgenbladet, 16. oktober 2009

#22. Anti-de Dagbladet, 29. desember 2009

2008

#23. Ukorrekt gjengitt i Nationen Nationen 12. februar 2008

#24. Et solidarisk bidrag til Europas utvikling Dagsavisen, 14. mars 2008

#25. Derfor er boikott feil Dagbladet, 14. april 2008

#26. Ytringsfrihet og rasisme Aftenposten, 2. juni 2008

#27. Mange vil ha visum VG, 12. juni 2008

#28. USAs valg. Fire oppfordringer til en ny amerikansk administrasjon Dagsavisen, 1. november 2008 (*) Denne teksten er et redigert utdrag fra kapitlet "Amerika" i Jonas Gahr Støres bok "Å gjøre en forskjell" som kommer ut 10. november 2008 (CappelenDamm).

#29. Menneskerettigheter under press Bergens Tidende, 10. desember 2008

2007

#30. Kultur i utenriksfart Aftenposten, 28.01.2007

#31. Nytt blikk på Afrika Dagsavisen 19.03.2007

#32. Nato trykker global sikkerhet VG 25. april 2007

#33. Det nye norske vi Aftenposten, 29. april 2007

#34. Frankrike og Norge: Ulike, men likevel så nære Aftenposten. Temautgivelse om Frankrike. 16. mai 2007

#35. Norge: "Lite, rikt og ekkelt?" Aftenposten 01.06.2007

#36. Toner i utenrikspolitikken Dagbladet 15. juni 2007

#37. Rettigheter i motvind? Dagbladet 01.09.2007

#38. Felles utfordringer – tettere samarbeid Dagsavisen 3. oktober. Av utenriksminister Kinga Göncz og utenriksminister Jonas Gahr Støre

#39. Omdømme er mer enn kultur Morgenbladet, 2. november 2007

#40. Norge trenger konsuler! Dagbladet 24.11.2007

#41. Globale Norge, hva nå? Dagbladet, 5. desember 2007

2006

#42. Hans "kald er ej at svare" Dagbladet 28. januar 2006

#43. Nordområdene — hva nå? VG 28. januar 2006

#44. Dialog som prosjekt Dagsavisen, 10. mars 2006

#45. Ny europapolitikk, nå! VG, 1. april 2006

- #46. FN ved et veiskille VG 10. mai 2006
- #47. Verden i Kristiansund Tidens Krav 29. juni 2006, gjesteskribent
- #48. Derfor trenger vi FN Aftenposten, 7. september 2006
- #49. Med Indonesia på laget VG 15.09.2006
- #50. Magazinets rett og ansvar Aftenposten, 6. oktober 2006
- #51. Resignasjonen Bokanmeldelse i Morgenbladet 6.-12. oktober 2006. Av Dag Solstads
Armand V
- #52. Samarbeid om nordområdene Dagbladet 29.10.2006
- #53. Kunnskap om globalisering Dagsavisen 05.11.2006 Ulike versjoner av denne artikkelen har bl.a. stått i den russiske avisen Izvestia 24.10.06, i den danske Politiken 27.10.06, i islandske Morgunbladid 27.10 og det finske Hufvudstadsbladet 29.10, se vedlegg (i pdf-format) - og en engelsk oversettelse av artikkelen.
- #54. Norge og USA — felles fremtid? Ny Tid 17. november 2006. Artikkelen bygger blant annet på utenriksminister Støres tale til Oslo Militære Samfund 23. oktober 2006, les her.
- #55. Kan vi håpe på fred over jorden? Magazinet 23. desember 2006
- #56. Gå mot nord Nordlys 30. desember 2006
- 2005
- #57. En offensiv og tydelig Europa-politikk Dagsavisen 9. november 2005
- #58. I verdenshandelens smeltedigel Aftenposten, 20. desember 2005

Litteraturliste

- Aalberg, T. and A. T. Jenssen (2007). Den Medialiserte politikken. Oslo, Universitetsforl.
- Andenæs, U. (03.11.2008). Kultur i rikets tjeneste. Aftenposten.
- Andenæs, U. (31.03.2006). UD må ikke misbruke kulturen Rudeng: Skal PR og markedsføring erstatte åndsliv? Aftenposten Morgen.
- Andreasen, U. (2007). Diplomati og globalisering: en introduktion til Public Diplomacy. København, Museum Tusulanums forl.
- Berge, K. L., S. Meyer, et al. (2003). Maktens tekster. Oslo, Gyldendal akademisk.
På omslaget: Makt- og demokratiutredningen 1998-2003
- Bjerke, P. (06.09.2007). Medievalgkampens konsekvenser. Klassekampen.

- Bjørnsen, E. (2009). Norwegian cultural policy: a civilising mission?, University of Warwick.
- Broady, D. (1998). Kulturens fält : en antologi. Göteborg, Daidalos.
- Dahl, H. F. and T. Helseth (2006). To knurrende løver : kulturpolitikken historie 1814-2014. Oslo, Universitetsforl.
- Dale, G. (2000). Grenser for alt: kritiske perspektiver på norsk utenrikspolitikk. Oslo, Spartacus.
- Eidem, Å. (26.01.2008). UD støtter spetakkel i nord. Aftenposten
- Ellingsen, A. (30.06.2008). Integrerende musikk. Aftenposten
- Eriksen, T. H. (1997). "Ubehaget ved kulturen." from <http://folk.uio.no/geirthe/Ubehag.html>.
- Fairclough, N. (1995). Media discourse. London, Edward Arnold.
- Fairclough, N. (2003). Analysing discourse: textual analysis for social research. London, Routledge.
- Fairclough, N. (2010). Critical discourse analysis : the critical study of language. Harlow, Longman.
- Fonn, B. K., I. B. Neumann, et al. (2006). Norsk utenrikspolitisk praksis: aktører og prosesser. Oslo, Cappelen akademisk forl.
- Foucault, M. (2002). Archaeology of knowledge. London, Routledge.
- Graham, S. (2004, 04.11.2004). "Norges omdømmesatsning." Retrieved 19.05.2011, from http://www.regjeringen.no/n/dokumentarkiv/Regjeringen-Bondevik-II/ud/Taler-og-artikler-arkivert-individuelt/2004/norges_omdommesatsning.html?id=268910.
- Guttormsen, A. (04.08.2010). Skammelig norsk kultursatsning i utlandet. Vårt Land.
- Held, D. and A. McGrew (2003). The Global transformations reader : an introduction to the globalization debate. Cambridge, Polity Press.
- Hobbelstad, I. M. (2008). Det norske hus. Dagbladet.
- Johansen, A. (1995). Den store misforståelsen : "kulturarv" og "nasjonal egenart" i norgesreklame og politisk kultur : en advarsel. Oslo, Tiden.
- Kultur- og kirke departementet (2003). Kulturpolitikk fram mot 2014. [Oslo], [Departmentet].
- Kulturdepartementet. "Kulturløftet hever kulturens status." Retrieved 19.05.2011, from <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/tema/kultur/kulturløftet/kulturløftets-15-punkter.html?id=270345>.

Kulturdepartementet (2009). "Kulturløftet II." Retrieved 19.05.2011, from <http://www.regjeringen.no/mobil/nb/dep/kud/dok/regpubl/prop/2010-2011/prop-1-s-20102011/1/1.html?id=617225>.

Leira, H., A. Borchgrevink, et al. (2007). Norske selvbilder og norsk utenrikspolitikk. Oslo, Norsk utenrikspolitisk institutt.

Lending, M. R. (2000). "Oppbrudd og fornyelse : norsk utenrikskulturell politikk 2001-2005." Aktuelle utenrikspolitiske spørsmål : rapport ; 2:2000. from http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dok/rapporter_planer/rapporter/2000/Oppbrudd-og-fornyelse.html?id=105583.

Leonard, M. a. A. S. (2003). Executive Summary, Norways Public Diplomacy: a Strategy. London, Foreign Policy Centre.

Lindholm, M. "Hvordan skrive en kronikk." Retrieved 20.05.2011, from http://home.hio.no/~magneli/tips_og_lenker/hvordan_skrive_kronikk.html.

Mangset, P. (1992). Kulturliv og forvaltning : innføring i kulturpolitikk. Oslo, Universitetsforlaget.

Mathiesen, S. R. (2000). Kulturens materialisering: identitet og uttrykk. P. f. kulturstudier, Høyskoleforlaget.

Matlary, J. H. (2002). "Verdidiplomati - kilde til makt? : en strategisk analyse av norsk utenrikspolitikk." Rapportserien / Makt- og demokratiutredningen 1998-2002 ; nr 46, august 2002. from <http://www.sv.uio.no/mutr/publikasjoner/rapp2002/Rapport46.html>.

McGuigan, J. (1996). Culture and the public sphere. London, Routledge.

Meyrowitz, J. (1985). No sense of place : the impact of electronic media on social behavior. New York, Oxford University Press.

Müller, O. B. (06.09.2010). - Banalt kultursyn. Klassekampen.

Neumann, I. B. (2001). Mening, materialitet, makt: en innføring i diskursanalyse. Bergen, Fagbokforl.

NOU1985:12 Norges offisielle kultursamarbeid med utlandet: utredning av Knut Berg-utvalget. Norges offentlige utredninger. Oslo, Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning: 114 s.

Også særskilt vedlegg til St.meld. nr. 13 (1987-88)

Nye, J. S. (2004). Soft power : the means to success in world politics. New York, Public Affairs.

Omdømmeutvalget (2006). "Nyskapende i samspill med naturen. Omdømmeutvalgets sluttrapport." from http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/bro/2006/0049/ddd/pdfv/275674-nyskapende_i_samspill_internett.pdf.

Paasche, M. (04.12.2006). Om midler til billedkunstnere. Aftenposten

Paschalidis, G. (2009). "Exporting national culture: histories of Cultural Institutes abroad." International Journal of Cultural Policy **15: 3**: 275-289.

Rimberg, K. (2005). "Evalueringsrapport: Deleget kulturstøtte. Vurdering av UD's støtte til reiser og prosjekter for kunstnere og kulturarbeiderere for øvrig." Retrieved 28.05.2011, from http://www.regjeringen.no/upload/kilde/ud/rap/2006/0006/ddd/pdfv/278646-ud_kulturrapport.pdf.

Røyseng, S. (2007). Den gode, hellige og disiplinerte kunsten : forestillinger om kunstens autonomi i kulturpolitikk og kunstledelse. Bø, Telemarksforskning-Bø.

Schackt, J. (2009). Kulturteori: innføring i et flerfaglig felt. Bergen, Fagbokforl.

Schwebs, T. and H. Østbye (1999). Media i samfunnet. Oslo, Samlaget.

St.mld.15 (2009). Stortingsmelding nr. 15 (2008-2009) Interesser, ansvar og muligheter. Hovedlinjer i norsk utenrikspolitikk

Støre, J. G. (2007, 22.05.2007). "Innledning og oppsummering ved Nasjonalt omdømmeforums konstituerende møte." Retrieved 19.05.2011, from http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/taler_artikler/utenriksministeren/2007/forum.html?id=468396.

Tallaksen, T. (2010). Norske interesser : en kritisk diskursanalyse. Oslo ,, Institutt for statsvitenskap, Universitetet i Oslo.

Thagaard, T. (2003). Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode. Bergen, Fagbokforl.

Bibliografi: s. 207-218

Thorkildsen, L. H. and H. Kavli (2009). Improving Norway's reputation, Synovate.

Thune, H. (2009). Beyond the CNN effect : towards a constitutive understanding of media power in international politics. Oslo, Institutt for statsvitenskap Det samfunnsvitenskapelige fakultet Universitetet i Oslo : Unipub.

Udgaard, N. M. (03.03.2007). Fenomenet Støre. Aftenposten Morgen.

Utenriksdepartementet. "Kultureksjonen." Retrieved 19.05.2011, from http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dep/org/avdelinger/avdeling_for_presse_kultur_og_informasjon/seksjon-for-globalt-kultursamarbeid.html?id=87018.

Utenriksdepartementet. "Om Utenriksdepartementet." Retrieved 19.05.2011, from <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dep.html?id=838>

Utenriksdepartementet. "Omdømmeforumets mandat." Retrieved 19.05.2011, from <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/presesenter/pressemeldinger/2007/omdoemme/mandat>.

[html?id=467756](#).

Utenriksdepartementet. "Proposisjoner og meldinger." Retrieved 20.05.2011, from <http://www.regjeringen.no/nb/dok/regpubl.html?id=1751>.

Utenriksdepartementet. "Seksjon for norgesprofilering, omdømme og web." Retrieved 19.05.2011, from http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dep/org/avdelinger/avdeling_for_presse_kultur_og_informasjon/seksjon-for-norgesprofilering-og-webinfo.html?id=87019.

Utenriksdepartementet. "Utenriksministerens taler og artikler." Retrieved 03.05.2011, from http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/taler_artikler/utenriksministeren.html?id=450637

Utenriksdepartementet (1988). Om Norges offisielle kultursamarbeid med utlandet. [Oslo]: 19s.

Utenriksdepartementet (1989). Om utviklingstrekk i det internasjonale samfunn og virkninger for norsk utenrikspolitikk. Oslo, Utenriksdepartementet.

Utenriksdepartementet (2001). Kulturkontakt i en åpen verden : utenrikskulturell handlingsplan 2001-2005. [Oslo], Utenriksdepartementet.

Utenriksdepartementet (2001). Utenrikskulturell handlingsplan 2001-2005.

Utenriksdepartementet (2006, 14.03.2006). "Omdømmeutvalget overleverer sin sluttrapport til utenriksminister Støre." Retrieved 19.05.2011, from <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/presesenter/pressemeldinger/2006/omdommeutvalget-overleverer-sin-sluttrap.html?id=104695>

Utenriksdepartementet (2007, 22.05.2007). "Omdømmeforum." Retrieved 04.05.2011, from <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/presesenter/pressemeldinger/2007/omdoemme.html?id=467754>

Utenriksdepartementet (2010, august 2010). "Organisasjonskart." Retrieved 19.05.2011, from <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/dep/org/organisasjonskart.html?id=859>.

Webb, J., T. Schirato, et al. (2002). Understanding Bourdieu. London, Sage Publications.

Winther Jørgensen, M. and L. Phillips (1999). Diskursanalyse som teori og metode. Frederiksberg, Roskilde Universitetsforlag.

Wodak, R. and M. Meyer (2009). Methods of critical discourse analysis. Los Angeles, Sage.